

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Tayfur BAYAT

Hazırlayan
Seyhun TUTGUN

Malatya - 2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Seyhun TUTGUN

Danışman
Prof. Dr. Tayfur BAYAT

Malatya - 2022

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Tayfur BAYAT'ın danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

..../...../2022

Seyhun TUTGUN

TEŞEKKÜR

Ekonomik sistem içerisinde “sosyal teknoloji” olarak ifade edilen kurumların, ülke ekonomileri üzerindeki etkileri su götürmez bir gerçektir. Bu gerçekliğin farkına varıp kurumsal kaliteyi arttırmak adına gerekli hukuksal ve yasal düzenlemeleri hayata geçiren ülkelerin başarılı oldukları aşikârdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin, kurumsal kalite konusundaki durumları ve büyüme performansları arasındaki ilişkileri çalışmanın bu minvalde şekillenmesine yol açmıştır.

Akademik hayatımın doktora sürecinde, her zaman yanımda olan bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, tezin hazırlanma sürecindeki her adımda desteğini hissettiğim ve fikirlerine sürekli ihtiyaç duyacağım sayın hocam Prof. Dr. Tayfur BAYAT’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca doktora sürecine ulaşmamda emeği olan, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini hep hissettiğim değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi M.Mustafa KUTLUTÜRK, Doç. Dr. Reyhan CAFRI AÇCI ve Prof. Dr. Ahmet Kibar ÇETİN’e, son olarak tez savunma jürisinde yer alan bütün hocalarıma ve doktora sürecinde sürekli yanımda olan Arş. Gör. Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ’ye teşekkür ederim.

Bu çalışma, atmış olduğum her adımda yanımda olup desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta değerli abim Utku TUTGUN, saygıdeğer annem ve babam olmak üzere tüm aile fertlerime,

Akademik hayatım boyunca yaşadığım bütün zorluklarda yanımda olan, beni yalnız bırakmayan ve her daim huzurlu bir aile ortamı oluşturmak adına çaba gösteren sevgili eşim Duygu Merve TUTGUN’a, son olarak bu tezin yazım süreci boyunca ona ayıramadığım zamanın her dakikasını özlem duyduğum biricik oğlum Eftal Uzun’a ithaf olunur.

Seyhun TUTGUN

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZET

Ekonomi tarihi, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının nedenlerini açıklamaya çalışan birçok yaklaşıma tanık olmuştur. Bu yaklaşımların başında 1950’li yıllarda R. Solow tarafından öne sürülen fiziki sermaye ve teknolojik ilerleme farkları gelmektedir. Fakat bu iki değişken, neden bazı ülkelerin daha zengin bazılarının daha fakir olduklarını açıklamada yetersiz kalmıştır. Tam da bu noktada fiziki sermayenin arttırılması, teknolojik altyapının oluşturulması, üretim kapasitesinin arttırılması vb. olayların kurumların işleyişi ile alakalı olabileceği konusu gündeme gelmiştir. Kurumların, sosyal ve ekonomik yaşamı düzenleyen yapılar olduğu ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin temeli olduğu konusunda geniş bir literatür mevcuttur. Kurumların ve kurumsal kalitenin ülkelerin ekonomik performanslarına ne kadar etkisi olduğu sorusuna cevap bulmak adına çalışmada özdeş ekonomik yapılara sahip Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (BRICS-T) ülkeleri incelenmiştir. 2002-2020 dönemine ait yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada Panel Veri Analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada kurumsal kalite göstergeleri olarak, Dünya Yönetişim Göstergelerinden (World Governance Indicators- WGI) alınan hükümetin etkinliği(GE), politik istikrar ve şiddetin olmaması(PS), hukukun üstünlüğü(RL), düzenleme kalitesi(RQ), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik(VA) ve yolsuzluğun kontrolü(CC) kullanılmıştır. Çalışmada, PVECM (Uzun Dönem) nedensellik test sonuçlarına göre uzun dönemde kurumsal kalite faktörlerinden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik test sonuçlarına göre her ülkede farklı bir kurumsal kalite faktöründen büyümeye nedensellik ilişkisi mevcuttur. Genel olarak politik istikrar ve şiddetin olmaması(PS), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik(VA) ve düzenleme kalitesinden(RQ) büyümeye doğru nedensellik olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Son olarak ülkelerin ekonomik büyümelerini pozitif etkileyen kurumsal kalite faktörleri, düzenleme kalitesi(RQ), yolsuzluğun kontrolü (CC) ve hukukun üstünlüğü(RL) olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kurumsal Kalite, Ekonomik Büyüme, BRICS, Panel Veri Modelleri, Türkiye

THE RELATIONSHIP OF INSTITUTIONAL QUALITY AND ECONOMIC GROWTH: A REVIEW ON BRICS-T COUNTRIES

ABSTRACT

Economic history has witnessed many approaches that try to explain the reasons for development differences between countries. At the beginning of these approaches are the differences in physical capital and technological progress put forward by R. Solow in the 1950s. But these two variables fell short of explaining why some countries are richer and some poorer. At this point, it is necessary to increase the physical capital, create the technological infrastructure, increase the production capacity, etc. The issue that events may be related to the functioning of institutions has come to the fore. There is a large literature on the subject that institutions are the structures that regulate social and economic life and that they are the basis of sustainable economic growth. In order to find an answer to the question of how institutions and institutional quality affect the economic performance of countries, Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey (BRICS-T) countries with identical economic structures were examined in the study. Panel Data Analysis methods were used in the study, in which annual data for the 2002-2020 period were used. The institutional quality indicators in the study, taken from the World Governance Indicators, are government effectiveness (GE), political stability and non-violence (PS), rule of law (RL), regulatory quality (RQ), freedom of expression and accountability (VA) and corruption control (CC). In the study, according to the PVECM (Long Term) causality test results, a causal relationship was found from institutional quality factors to economic growth in the long run. According to Emirmahmutoglu and Köse (2011) panel causality test results, there is a causality relationship from a different institutional quality factor to growth in each country. In general, we found that there is causality running from political stability and non-violence (PS), freedom of expression and accountability (VA) and regulatory quality (RQ) to growth. Finally, institutional quality factors that positively affect the economic growth of countries were found to be regulatory quality (RQ), corruption control (CC) and rule of law (RL).

Keywords: Institutional Quality, Economic Growth, BRICS, Panel Data Models, Turkey

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL İKTİSAT, KURUMSAL KALİTE VE KURUMSAL KALİTENİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN GÖSTERGELER

1.1.Kurumsal İktisat.....	5
1.2.Kurumsal Kalite.....	14
1.2.1.Kurumsal Kalitenin Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler	16
1.2.1.1.Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	16
1.2.1.2.Ekonomik Özgürlük Endeksi	20
1.2.1.3.Freedom House Endeksi.....	22
1.2.1.4.Yolsuzluk Algılama Endeksi.....	24
1.2.1.5. Dünya Yönetişim Göstergeleri Endeksi (Worldwide Governance Indicators).....	25
1.2.1.6.Polity Endeksi.....	26
1.2.1.7. Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi (ICRG).....	27

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

2.1. Kurumsal Kalite Faktörleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Teorik İlişki.30	
2.1.1.İfade Özgürlüğü - Hesap Verilebilirlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	33
2.1.2.Politik İstikrar – Şiddetin Olmaması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	35
2.1.3.Hükümetin Etkinliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	37
2.1.4.Düzenleyicilik Kalitesi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	38
2.1.5.Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	41
2.1.6.Yolsuzluğun Kontrolü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	43

2.2. BRICS-T Ülkelerinde Kurumsal Kalite Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	46
--	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMALAR

3.1. Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar	60
3.2. Diğer Ülke /Ülke Grupları Üzerine Yapılmış Çalışmalar	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE UYGULAMA

4.1. Model ve Veri Seti.....	90
4.2. Ekonometrik Yöntem	96
4.2.1. Yatay Kesit Bağımlılık Analizi	100
4.2.2. Birim Kök Analizi.....	104
4.2.3. Homojenlik Analizi	107
4.2.4. Eşbütünleşme Analizi.....	111
4.2.5. Panel Nedensellik Analizi	113
4.2.6. Uzun Dönemli Katsayı Analizi	125
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	131
KAYNAKÇA.....	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Neo-Klasik ve Geleneksel Kurumsal İktisat Karşılaştırması	7
Tablo 1.2. Neo-Klasik İktisat (NCE) ve Yeni Kurumsal İktisat(NIE) Karşılaştırması ..	9
Tablo 1.3. Kurumsal Yaklaşımlar	12
Tablo 1.4. EFW Dizininin Alanları, Bileşenleri ve Alt Bileşenleri	19
Tablo 1.5. Freedom House Özgürlük Skorları	23
Tablo 1.6. ICRG Gösterge ve Alt Başlıkları	28
Tablo 1.7. ICRG Değerleri ve Risk Durumu	29
Tablo 2.1. Brezilya’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020).....	48
Tablo 2.2. Rusya’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)	50
Tablo 2.3. Hindistan’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020).....	52
Tablo 2.4. Çin’de Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)	54
Tablo 2.5. Güney Afrika’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)	56
Tablo 2.6. Türkiye’de Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020).....	58
Tablo 3.1. Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti.	84
Tablo 4.1. Analizde Kullanılan Değişkenler.....	92
Tablo 4.2. Açıklayıcı Değişkenlere Ait Hipotezler.....	93
Tablo 4.3. Tanımlayıcı İstatistikler	94
Tablo 4.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analiz Sonuçları	95
Tablo 4.5. Yatay-Kesit Bağımlılığı Testleri.....	103
Tablo 4.6. PANIC Panel Birim Kök Testi	105
Tablo 4.7. Yatay-Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri	110
Tablo 4.8. Durbin Haussman Test Sonuçları	113
Tablo 4.9. Yolsuzluğun Kontrolü ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi	117
Tablo 4.10. Hükümet Etkinliği ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi	118
Tablo 4.11. Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi.....	119
Tablo 4.12. Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi	119
Tablo 4.13. Düzenleme Kalitesi ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi.....	120
Tablo 4.14. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi.....	121

Tablo 4.15. PVAR (Kısa Dönem) ve PVECM (Uzun Dönem) Nedensellik Test Sonuçları	124
Tablo 4.16. Ortak İlişkili Etkiler Modeli (CCE) Sonuçları.....	128
Tablo 4.17. Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG) Sonuçları	130

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Kurumsal Yönetişim ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi 31

KISALTMALAR

3SLS	: Üç aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi
AMG	: Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi
CCE	: Ortak İlişkili Etkiler Modeli
CED	: Ekonomik Kalkınma Komitesi
CPI	: Yolsuzluk Algılama Endeksi
DFID	: Uluslararası Kalkınma Departmanı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ECM	: Hata Düzeltme Modeli
EFW	: Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi
ENP	: AB Doğu Komşuluk Politikası
FEM	: Sabit Etkiler Modeli
FGLS	: Esnek Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
GLS	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
GCR	: Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu Endeksi
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
ICRG	: Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi
MG	: Ortalama Grup Yöntemi
NCE	: Neo-Klasik İktisat
NIE	: Yeni Kurumsal İktisat
NMS	: AB Yeni Üye Devletler
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OLS	: En Küçük Kareler Yöntemi

PANIC	: Özel ve Genel Ögelerde Durağan Olmayan Panel Analizi
PVAR	: Panel Vektör Otoregresyon Modeli
PVECM	: Panel Hata Düzeltme Modeli
REM	: Rassal Etkiler Modeli
RIA	: Düzenleyici Etki Analizi
SGMM	: Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
SUR	: Görünüşte İlgisiz Regresyon Modeli
TI	: Uluslararası Şeffaflık Örgütü Endeksi
UNCAC	: Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi
WB	: Dünya Bankası
WGI	: Dünya Yönetişim Göstergeleri
WJP	: Dünya Adalet Projesi,

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

GİRİŞ

Ekonomi bilimi için çok önemli iki kavram olan büyüme ve kalkınmanın temelleri üzerine yıllardır çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorulara farklı çözüm önerileri getirilmiş ve her ne kadar da kısa süreli çözümler üretilmiş ise de uzun vadede sürekli problemler yaşanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra değişen dünya yapısıyla birlikte salt üretim odaklı bir büyümenin çözüm olmayacağını farkına varılmıştır. Üretimin artık katma değeri yüksek ürünler üzerinden yapılması konusunda mutabık olan gelişmiş ülkelerin bazıları bu dönemde yaşanan toplumsal dönüşüme (bilgi toplumu) hızlı bir şekilde ayak uydurmuştur.

Büyüme ve kalkınmanın birbirinden farklı kavramlar olduğu konusunda şüphe yoktur aynı zamanda bu kavramların arasında organik bir bağ mevcuttur. Ekonomik olarak büyüyemeyen ülkelerin kalkınması pek olası değildir. Bu açıdan ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Kurumlar ise büyümeyi hızlandıran daha doğru bir ifadeyle ekonomik yapıyı düzenleyen ve geliştiren yapılardır. Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farkları ve büyümenin kaynakları üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle liberal politikaların benimsendiği dönemlerden bu yana konu hakkında yapılan çalışmaların sayısında ciddi artışlar olduğu görülmektedir. Bu da kurumsal kalite kavramının büyümenin belirleyicileri içerisinde kendine önemli bir yer bulduğunun göstergesidir.

Kurumsal iktisat, tarihsel süreç içerisinde 19.yy'a dayanıyor olmasına rağmen konuyla ilgili çalışmalar özellikle son 30 yılda giderek artmaktadır. Bu bilgiler ışığında ortaya çıkan kurumsal iktisat geleneksel kurumsal iktisat ve yeni kurumsal iktisat olmak üzere iki başlık üzerinde incelenmektedir. Geleneksel kurumsal iktisat, T. Veblen öncülüğünde herhangi bir politika önerisi belirtilmeden, diğer sosyal bilimleri (tarih, psikoloji, sosyoloji vb.) kullanarak kurumların incelenmesi üzerine kurulmuştur. Fayda maksimizasyonu üzerine değil daha çok kurumların bireyleri ve eylemleri şekillendireceği varsayımına dayalıdır. İlk defa Oliver Williamson tarafından kullanılan

Yeni Kurumsal İktisat (NIE) ise işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve kamu tercihinin bütünleşik hali üzerine kurulmuştur (North, 1986: 235).

Kurumların ekonomik performansı etkilediği yine aynı şekilde ekonomilerin zaman içindeki farklı performansının temelinde kurumların gelişimi yer almaktadır (North, 1990: 3). Ampirik kanıtlar, Acemoglu, Johnson ve Robinson (2001, 2002) tarafından yapılan çalışmalarda iki önemli gerçeği ortaya koymaktadır. Birincisi, kurumlar ekonomik performans için çok önemlidir. İkincisi, gelişmiş ülkelerin ("Kuzey"), gelişmekte olan ülkelere ("Güney") çok daha iyi kurumlara sahip olduğudur. Ülke ekonomisinde yaşanan kurumsal ilerleme, hem ulusal yenilik sistemini hem de yabancı ve yerel firmalar arasındaki rekabet modellerini etkilemektedir (Lundvall, vd., 2002: 221). Tam tersi durumda kurumların zayıf ve kötü işleyişi genellikle yüksek işlem maliyetleri ve uzun vadeli ticari taahhütler için artan risk ile ilişkilendirilir, yabancı ve yerli firmalar arasındaki bağları gevşetir (Jude ve Levieuge, 2017: 718). Ülkenin kurumsal kalite artışı diğer ülkelere yapılacak olan teknoloji transferinin artışı konusunda da yardımcı olmaktadır. Kurumsal kalitenin gelir dağılımını güçlü ve önemli derecede etkileyen bir unsur olduğu da yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Josifidis, Supić ve Beker-Pucar, 2017). Kurumların ve kurumsal kalite faktörlerinin ne kadar önemli olduğu konusunda Adam Smith'in derslerinden alınan bir alıntı şu şekilde ifade etmektedir:

"Bir devleti en düşük barbarlıktan en yüksek zenginlik derecesine taşımak için barış, düşük vergiler ve kabul edilebilir bir adalet yönetimi dışında çok az şey gereklidir: geri kalan her şey olayların doğal seyri tarafından sağlanır (1755)."

Kurumsal kalitenin yeri ve önemi çerçevesinde gelişen çalışmamız, benzer ekonomik yapılara sahip ve ilk defa 2001 yılında BRIC olarak ifade edilen Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, 2011 yılında Güney Afrika'nın dahil olmasıyla BRICS halini alan ülkelere ek olarak Türkiye dahil edilerek incelenmiştir. BRICS-T ülkelerinin küresel çapta dünya ekonomisinin yaklaşık olarak %20-25'ini oluşturan bir ülke grubu olması, doğal kaynaklar bakımından benzer zenginliklerin bulunması, hızlı nüfus artışı vb. ortak özelliklerden dolayı göstermiş oldukları farklı ekonomik performanslar açısından ilgi çekici bir durumdur. Ayrıca daha önce literatürde BRICS-T ülkeleri üzerinde kurumsal kalite konusunun ele alınmamış olmasından dolayı mevcut

durumdaki eksikliği gidermek ve bundan sonra yapılacak çalışmalara yön vermek açısından çalışmamızın çerçevesi bu şekilde oluşturulmuştur.

Literatür taraması sonucunda kurumsal kalitenin büyümeyi pozitif etkileyeceğine dair bir ön kabul mevcuttur. Bu da ilgili alanın ne kadar dikkat çekici ve kurumların ülke ekonomileri açısından önemini vurgulamaktadır. Çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayıran yönü BRICS ülkeleri üzerine bu ilişkiyi inceleyen Tiwari ve Bharadwaj (2021) farklı olarak Türkiye'yi de dahil ederek kurumsal kalite faktörleri ve büyüme ilişkisini incelemesidir. Ayrıca çalışmamız, bu ilişkiyi BRICS-T ülkeleri üzerine inceleyen ilk çalışması olması yönüyle de farklılık göstermektedir. Kapsamı ve konusu bakımından ilgili çalışmanın, literatürdeki bir eksikliği gidereceği ve bundan sonra yapılacak çalışmalara yol gösterecek güncel bir kaynak niteliğinde olacağı düşünülmektedir. Bu motivasyonla kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi arttırabileceği varsayımı altında BRICS-T ülkelerinin 2002-2020 döneminin incelendiği çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kurumsal kaliteyi anlayabilmek adına kurum, kurumsal iktisat kavramları ve kurumsal iktisadın tarihsel süreci hakkında bilgiler sunulacaktır. Ayrıca bu bölümde kurumsal kalite ve kurumsal kalitenin ölçülmesinde dünyada kullanılan göstergeler ele alınacaktır. Son olarak kurumsal kaliteyi temsil eden gösterge ve endekslerin hesaplanmalarına kısaca değinilmesi planmaktadır.

İkinci bölümde ise kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisi irdelenmektedir. Bu bölümde kurumsal kalite faktörlerinin her birinin büyüme ile olan ilişkisi ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir. Ayrıca bu bölümde çalışmamızda incelenen Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye'de (BRICS-T) kurumsal kalite faktörlerinin büyüme ile olan bağlantısı hakkında kısa bilgilere de değinilecektir.

Üçüncü bölümde kurumsal kalite ve büyüme ilişkisini ele alan literatürdeki çalışmaların yer aldığı literatür taraması bulunmaktadır. Burada incelenen çalışmalar Türkiye ve diğer ülkeler olarak iki ayrı başlıkta sunulmakta ve 1990'lı yıllardan bu yana yapılan çalışmalar, konunun literatürdeki durumunu görmek açısından özet bir tablo şeklinde verilecektir.

Dördüncü bölümde ise hipotezlerimiz test etmek adına kurumsal kalite faktörleri ve büyüme ilişkisinin ampirik bir analizi yer almaktadır. Analiz kapsamında ilk önce değişkenler hakkında tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ilişkisi ve hipotezler yer alacaktır. Daha sonra çalışmada kullanılan yöntemler anlatılarak bulgular analiz sırasıyla sunulacaktır. İncelen ülkeler üzerinde 2002-2020 dönemine ait verilerin kullandığı panel veri analiz yöntemlerinde kurumsal kalite faktörlerinin her bir ayrı bir şekilde modele dahil edilerek etkileri hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmaktadır. Son olarak çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen bulgulara ait değerlendirmeler ve önerilerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL İKTİSAT, KURUMSAL KALİTE VE KURUMSAL KALİTENİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN GÖSTERGELER

Bu bölümde öncelikle kurum kavramı ve kurumsal iktisat kavramlar açıklanmaktadır. Daha sonra kurumsal iktisat kavramı yeni ve eski kurumsal iktisat ayrımı hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Kurumsal iktisat konusundaki ayrımların yapıldığı kurumsal yaklaşımlar açıklandıktan sonra kurumsal kalite kavramı ele alınmaktadır. Çalışmanın devamında kurumsal kalite kavramının ölçülmesinde kullanılan gösterge ve endeksler incelenmektedir.

1.1.Kurumsal İktisat

Kurumsal kaliteyi açıklarken değinilmesi gereken konuların başında kurum ve kurumsal iktisat kavramları yer almaktadır. Kurumlar, sosyal alanda en çok önem taşıyan yapılardır ve ayrıca sosyal yaşamın malzemesini oluştururlar. İnsanlar arasındaki etkileşimin veya faaliyetlerin düzenlenmesi konusunda açık veya örtük kurallar ortaya koyarak toplumun düzenini sağlamada önemli rol oynamaktadırlar. Bakıldığında dünden bugüne insan yaşamının devamı açısından her adımda bir kurumla karşılaşmaktadır. Bunu günlük hayatta sokağa çıkıldığı andan itibaren hissetmek mümkündür. Marketlerin etiket düzenlemesi, istediğimiz zaman bankadan para çekebilme, seyahatleri belirli şartlarda yapabilme, güvenlik, hukuk, sağlık vb. birçok alanda kurumlar olmazsa olmaz unsurlardır. Özetle sosyal ve ekonomik yaşamın düzenlenmesi açısından kurumlar her şeydir.

Kurum kavramı ekonomi sözlüklerinde çok farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Hançerlioğlu (1981:247) tarafından hazırlanan ekonomi sözlüğünde kurum kavramı, “toplum ya da ticari bir amaçla kurulan her türlü topluluk” olarak ifade edilmektedir. Webster Sözlüğü’nde ise kurum kavramı “özellikle kamu karakterine sahip yerleşik bir kuruluş veya şirket” şeklinde tanımlanmaktadır. Cambridge Sözlüğü, kurumu uzun süredir var olan ve belirli bir toplumun önemli bir parçası olarak kabul edilen bir gelenek olarak tanımlarken Oxford Sözlüğü belirli bir amacı olan büyük ve önemli bir kuruluş olarak özetlemektedir. Kurum kavramını genel olarak sözlükler belirli amaçlar

doğrultusunda hareket eden ve toplumu düzenleyen kuruluşlar olarak ifade etmektedirler.

Sözlük tanımlarının yanı sıra kurumları tanımlayan bilim insanlarından Samuel P. Huntington'a (2006) göre kurumlar "istikrarlı, değerli, tekrarlayan davranış biçimleridir". Geoffrey M. Hodgson (2006) göre, bir kurumun bir davranış biçimi olduğunu söylemek yanıltıcıdır. Bunun yerine kurum kavramını sosyal etkileşimleri yapılandıran 'yerleşik ve yaygın sosyal kurallar sistemleri" olarak ifade etmektedir. Kurumların yaygın olarak kabul gören bir tanımı da, "Kurumlar, bir toplumdaki oyunun kurallarıdır veya daha resmi olarak, insan etkileşimini şekillendiren insanca tasarlanmış kısıtlamalardır" (North, 1991:3). Kurum kavramını üzerine yapılan birçok farklı tanım bulunurken en geniş tanım kurumsal iktisadın öncüsü sayılan Thorstein Bundy Veblen tarafından yapılmıştır. Kurum kavramını "davranış ve düşünce alışkanlıkları" olarak tanımlamıştır (Veblen, 1994:120). Burada davranış ve düşünce alışkanlıklarının belirli bir dönemde yer aldığı ifade edilmektedir.

Bu tanımlamalar doğrultusunda kurumların öneminin farkına varan bilim insanları kurumlar ve ekonominin bir arada olduğu kurumsal iktisat kavramını ortaya atmışlardır. Bu kavram ilk defa Amerikan Ekonomik Topluluğu (American Economic Association) konferansında Walton Hamilton tarafından dile getirilmiştir. Yazılı olarak ise yine Walton Hamilton yılında "İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım (The Institutional Approach to Economic Theory) adlı makalede literatürde yer edinmiştir (Hamilton, 1919: 309-314). Kurumsal iktisat, bireylerin farklı işlem yapma yollarını açıklamakla ilgilidir; diğer bir ifadeyle yapılan işlemlerin nasıl koordine edildiği üzerinde durmaktadır. Kurumsal iktisat kronolojik olarak incelendiğinde üç dönemde ele alınabilir (Gruchy, 1978: 271-272). Veblen'in çalışmalarıyla başlayan 1925 yılına kadar olan dönem ilk dönem olarak tanımlanırken, Veblen'den sonra 1939 yılına kadar olan dönemde Mitchell, Commons ve Clark'ın çalışmaları ikinci dönemi içermektedir. Son dönem olarak Galbraith, Myrdal ve Ayres'in çalışmalarının yer aldığı ve 1939 yılından günümüze kadar olan dönemi içermektedir. Fakat burada dördüncü dönem olarak bazı iktisatçılar, 1990'lı yıllardan sonra yeni kurumsal iktisadın yer aldığı kavramsal çalışmalarıyla Nobel kazanan Douglas North ve Putnam gibi iktisatçıların yer aldığı dönem olarak ifade etmektedirler.

Kurumsal iktisat geleneksel (eski) ve yeni kurumsal iktisat olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Geleneksel kurumsal iktisadın kurucuları T. Veblen, W. Mitchell ve J. R. Commons şeklindedir. Yeni kurumsal iktisat, Ronald Coase'ın işlem maliyetlerini ekonomik analize açıkça dahil ettiği "Firmanın Doğası" (1937) adlı makalesiyle başlamıştır. Kavramsal olarak "yeni kurumsal iktisat" ifadesini ortaya atan Oliver Williamson'dur (Coase, 1984:72). Bu iki akımın temel görüşlerine bakıldığında Neo-Klasik iktisatçıların görüşlerini katılma veya reddetme anlamında farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel Kurumsal İktisat, Neo-Klasik iktisadi görüşün bazı varsayımlarını kabul etmemektedir. Veblen öncülüğündeki kurumsal iktisadi görüş görünmez el ve doğal düzen varsayımlarını sürekli eleştirmiştir. Neo-Klasik İktisat ve Geleneksel Kurumsal İktisat arasındaki farklar aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.1. Neo-Klasik ve Geleneksel Kurumsal İktisat Karşılaştırması

Karşılaştırma	Neo-Klasik(Ana akım) İktisat	Geleneksel Kurumsal İktisat
Ana sorun	Servet yaratmak	Kurumları kavrama
Motivasyon	Kişisel çıkar, birey seçiminde rasyoneldir	Kurumların ve hükümetin rolü topluma hizmet etmektir
Varsayımlar	Tam bilgi Tam veya mükemmel rekabet, görünmez el Piyasalar işi yapar: Arz ve talep fiyatı belirler	Piyasa başarısızlığı Kurumlar yavaş da olsa zamanla değişir: Patika bağımlılığı Kurumların değişmesinde toplumun önemli bir rolü vardır
Sınırlamalar	Dağıtıma ilgi yok Statik dinamik değil	Kurumların işleyişini anlamak zor ve dinamikler zamanla değişir
Optimallik	Bir tahsisin Pareto Optimumu: olası iyileştirme yok	Doğru kurumlar düzgün çalışıyorsa
Özel	İşbölümüne vurgu ve bunun sonucunda ortaya çıkan uzmanlaşma Kapitalizmin bedeli olarak iflas ve dönemsel kriz	Bir ülkeden diğerine farklılıklar var Düzenlemenin önemi

Kaynak: Dijk, 2014: 21

Yukarıda ifade edildiği üzere Geleneksel Kurumsal İktisat, kurumların, değişimi, dönüşümü ve işleyişi üzerine yoğunlaşmıştır (Tablo 1.1). Özellikler 1. ve 2. Dünya savaşları döneminde ABD'de etkili olan bu iktisadi görüş toplumun kurumlar üzerinde önemli etkileri olduğunu ifade etmiştir. Geleneksel Kurumsal İktisadın temel

özelliklerini aşağıdaki başlıklarda özetlemek mümkündür (Hamilton,1919:311-317; Hodgson 2000: 318; Parada, 2001: 57):

- Kurumsal iktisat, herhangi bir politika önerisi açısından tanımlanmamıştır.
- Kurumsal iktisat, hem insan davranışını hem de ekonomik yaşamla ilgili sosyal yapıları (kurumlar gibi) incelemek için psikoloji, tarih, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer disiplinlerden yararlanmalıdır.
- Kurumlar, herhangi bir ekonominin hayati bir bileşenidir ve ekonomi için önemli bir görev, kurumları ve kurumsal değişim sürecini incelemek olmalıdır.
- Herhangi bir ekonomi, insan, sosyal yaşam, kültür, teknoloji, kaynaklar ve politika gibi unsurları arasında çok karmaşık ilişkiler bulunan, açık uçlu, gelişen bir sistemdir.
- Ekonomiyi, faydayı maksimize eden bireysel aracıya dayandıran neoklasik fikir yanlıştır. Bireyler ve eylemler, sosyo-kültürel faktörler ve kurumlar tarafından şekillendirilebilir. Sosyal dünyadan ve kurumlardan gelen "aşağı doğru nedensellik", insan davranışını önemli ölçüde değiştirebilir ve şekillendirebilir.
- Otorite /iktisat /güç bloklarının topluma empoze ettiği çarpıtmalardan gelen eksik /yanlış bilgi nedeniyle, piyasalar kendi başlarına toplumun refah düzeyini maksimize edemezler.

Eski (Geleneksel) Kurumsal İktisat temelinde Alman Tarihçi Okulu'nun yer aldığı tek bir iyi tanımlanmış birleşik düşünce, metodoloji veya araştırma programını temsil etmeyen görüşleri ifade etmektedir. Veblen öncülüğündeki bu iktisadi görüş Neo-Klasik görüşe tepki olarak ortaya çıkmıştır. Konuyu genel bir toparlamak gerekirse Eski Kurumsal İktisadın temelinde toplumun bir bütün olarak ele alınması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca ekonominin düzenlenmesinin kurumlara bağlı olduğu, ekonominin statik değil dinamik bir yapıya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Son olarak toplumda yaşanan ekonomik çıkar çatışmalarının kurumlar aracılığıyla çözülebileceği diğer önemli noktadır.

Yeni Kurumsal İktisat (NIE), ilk defa Oliver Williamson tarafından kullanılmıştır (Williamson, 1975:1). İlk olarak bu kavramı kullanan Williamson olsa bile Yeni Kurumsal Ekonomi'nin (NIE) temeli yukarıda da ifade edildiği üzere 1937'de Ronald Coase'nin "The Nature of the Firm" tarafından atılmış, fikir altmışlarda ve yetmişlerde

daha görünür hale gelmiş ve doksanlarda Nobel Ödülü ile değerini göstermiştir. Ronald Coase, Douglass North ve Oliver Williamson'ın ekonomik kurumların içsel ortaya çıkışı ve evrimi hakkındaki yazıları, ekonomide geniş tabanlı bir harekete ilham vererek NIE teorisini oluşturmuştur. Bu ekonomik anlayış işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve kamu tercihinin bütünleşik hali üzerine kurulmuştur (North, 1986: 235).

Yeni Kurumsal İktisat iki başlıkla özetlemek mümkündür. Bu başlıklardan ilki kurumların önemli olduğu ikincisi ise kurumların belirleyicilerinin ekonomik teori araçlarıyla analize açık olduğudur (Matthews 1986:903). Sayılan başlıklardan ikincisi NIE'yi eski kurumsal iktisattan ayıran yöndür, kurumların önemli olduğunu eski kurumsalcılar da kabul etmektedirler. Yeni kurumsalcılık, görünmez el veya evrimsel terimlerle çeşitli kurumsal gelişme türlerini açıklamaya yönelik Avusturyalı ve Neo-Schumpeterci girişimleri de içerecek şekilde tanımlanmıştır (Langlois 1986: 7 – 15).

Kuşkusuz yeni ekonomik kurumsalcılar, önceki kurumsalcıların yaptığı gibi, neoklasik ekonomi teorisini reddetmek yerine uyarlayarak kendilerini eski kurumsal ekonomiden farklılaştırmaya çalışmışlardır (Nee, 2003: 4). Yeni Kurumsal İktisat (NIE), Neo-Klasik İktisat (NCE) kıtlık kavramı üzerinden ortaya çıkmıştır. NIE, Neo-Klasik İktisat ufkunun ötesine geçen bir değişken ekleyerek sürekli değişen bir dünyanın tanınmasına işaret etmektedir. Yeni Kurumsal İktisat (NIE) ve Neo-Klasik İktisat (NCE) karşılaştırması aşağıda Tablo 1.2'de sunulmuştur:

Tablo 1.2. Neo-Klasik İktisat (NCE) ve Yeni Kurumsal İktisat(NIE) Karşılaştırması

Karşılaştırma	Neo-Klasik(Ana akım) İktisat	Yeni Kurumsal İktisat
Ana sorun	Kıtlık> Rekabet Verimli sonuç	Kıtlık> Rekabet "Oyunun kuralları" olarak kurumlar, mülkiyet hakları Verimli sonuç
Kurumlar	Dışsal, bağımsız değil Kurumlar önemli değil	Kurumlar önemli

Rasyonellik	Tam / Mükemmel rasyonellik Rasyonel mekanizma	Sınırlı rasyonellik Sınırlı mekanizma
Değişim / Takas	İşlem maliyeti yok	İşlem maliyeti var
İnsan kapasitesi	Kısıtlamalar olmaksızın toplam kapasite	Sınırlı zihinsel kapasite, çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya
Zaman	Statik, sabit dünya	Gelişen, değişen dünya
Bilgi	Tam bilgi	Eksik bilgi
Müdahale	"Piyasa başarısızlığı" nedeniyle hükümet müdahalesi = tam rekabetçi piyasa, müdahale karşıtı.	Müdahaleci, piyasa başarısızlığı önemli değil Kurumlar yerinde

Kaynak: <https://niebifrost.wordpress.com/introduction/history-of-nie/todays-status-of-the-new-institutional-economics-and-its-differences-to-the-neo-classical-economics/>
(Erişim Tarihi: 09.11.2020).

Neo -Klasik İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat arasındaki temel fark kurumlara verilen ödem ve değişen dünya düzenine ayak uydurma sayılabilir. Ayrıca mülkiyet hakları konusu da yeni kurumsal iktisadı ayıran diğer önemli farktır. Yeni Kurumsal İktisat (NIE) iki öncüden yola çıkmıştır. Bu öncüller (North, 1986: 230):

1. Teorik çerçeve, Neo-klasik teoriyi, kurumların insanlar için mevcut olan seçim kümesini değiştirme yollarının bir analiziyle bütünleştirebilmelidir,
2. Bu çerçevenin kurumların temel belirleyicileri üzerine inşa edilmesi gerektiğini, böylece sadece insanlara gerçekten her zaman mevcut olan seçim setini tanımlamak zordur, aynı zamanda kurumların nasıl değiştiğini ve dolayısıyla mevcut seçim setini zaman içinde değişebileceği analiz edilmelidir.

Kurumsal iktisat literatürüne ve genel çalışmalara bakıldığında dönemselsel olarak farklı konular üzerine yoğunlaşmışlardır. Kurumların önemi üzerinde duran kurumsal iktisatçılar ayrıca insan davranışının sadece bireysel düzeyde değil, bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır (Hira ve Hira, 2000:278). Bu bilgilere

ek olarak kurumsalcıların sahip olmaları gereken özellikler de şu şekilde sıralanabilir (Tsuru, 1997: 101):

- Üretim ve tüketimin açık sistem karakterine vurgu, dolayısıyla ekonominin kapsamına daha geniş bir bakışa sahip olunması,
- Dinamik teknolojik değişim süreci ve döngüsel kümülatif nedensellik vurgulanarak, endüstriyel ekonomilerin hareket ettiği evrimsel gidişata ilgi duyulması,
- Yalnızca bir tür genel sosyal yönetim veya planlama yoluyla sağlanabilecek artan rehberlik ihtiyacının farkındalığının gerekliliği,
- Ekonominin, sosyal amaç ve hedefleri olumlu bir şekilde formüle eden normatif bir bilim haline gelmesi gerektiğinin kabulü,

Bu özellikler kurumsal iktisat içerisinde yer alan bilim insanlarının ekonomiyi algılama biçimlerinin değişen dünya düzenine uygun bir şekilde evrildiğini ortaya koymaktadır. Yukarıda anlatılan kurumsal iktisat hakkındaki bütün bilgilere ek olarak karşılaştırmalı ve tarihsel bir karşılaştırma yapmak konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Konuyla ilgili olarak kurumsal yaklaşımlar aşağıdaki tabloda (Tablo 1.3) ayrıntılı bir şekilde özetlenmiştir (Bataglia ve Pellegrino, 2014: 38-39):

Tablo 1.3. Kurumsal Yaklaşımlar

	Ekonomik Kurumsalcılık		Sosyal Kurumsalcılık		Post-Modern Kurumsalcılık
	Eski	Yeni	Eski	Yeni	
Başlangıç	19. yy sonları	1960'lar	1940'lar	1950'ler	1970'ler
Öncüleri	Thorstein Veblen, John Commons ve Wesley Mitchell	Ronald Coase, Oliver Williamson, Douglas North	Merton ve Selznick	Berger ve Luckman; DiMaggio; Powell; Fligstein	Bourdieu ve Giddens
Ontolojik Varsayımlar	Süreç vizyonu, Somut gerçeklik	Gerçekliğin asli vizyonu, Somut gerçeklik	Gerçekliğin asli vizyonu, Somut gerçeklik	Gerçekliğin asli vizyonu, Öznel gerçeklik	Süreç vizyonu, Öznel ve somut gerçeklik

<p>Epistemolojik Varsayımlar</p>	<p>Tarihsel süreç</p> <p>Evrimsel</p>	<p>Örgütler arasındaki ekonomik işlemlerin değiştirilmesi,</p> <p>Yasal, düzenleyici ve sözleşme ortamı.</p>	<p>Kurumsallaşma süreci, kuruluşun geçmişini, ilgi alanlarını ve değerlerini yansıtır ve resmi yapıda yöneticiler tarafından, özellikle üst yönetim tarafından ifade edilir.</p> <p>Kuruluşlar, üyelerinin davranışlarını etkilemek için uygulamalarına değerlerin dahil edilmesi eğiliminde olan amaçları ve prosedürleri olan sosyal sistemler olarak görülürler.</p>	<p>Kurumsallaşma ve meşruiyet (onaylama) süreçleri.</p> <p>İzomorfizm (kurumsallaşma ve meşruiyet süreçlerine dayalı) bir şirket popülasyonu içindeki bir birimi, aynı çevresel koşullarla karşılaşan diğer birimlere benzemeye zorlayan yapıcı bir süreç oluşturur.</p>	<p>Kurumsallaşma & Hakimiyet & Meşruiyet süreçleri.</p>
<p>Kurum tanımı</p>	<p>Gelenek ve rutinlerin entegre kompleksleri (alışkanlıklar).</p>	<p>Mülkiyet haklarına, yasal anlaşmalara, kurallara, geleneklere ve sözleşmelere atıfta bulunarak insan etkileşimiyle oluşturulan değerler.</p>	<p>Örgütlerdeki süreçlerin, üyelerini uygunluğa doğru yönlendirecek şekilde işleyişine ilişkin değerler kümesi.</p> <p>Kamu veya özel kuruluşlar, bir kurum olarak kabul edilebilir.</p>	<p>Sosyal yaşam etkileşimleri yoluyla alışılmış hale gelen kavramların, uygulamaların ve değerlerin karşılıklı tiplmeleri, eylem, biliş ve duygu için şablonlar sağlama, bir tür maliyetle ilişkili uyumsuzluk.</p>	<p>Sosyal yaşam etkileşimleri yoluyla alışılmış hale gelen kavramların, uygulamaların ve değerlerin karşılıklı tiplmeleri, eylem, biliş ve duygu için şablonlar sağlama, bir tür maliyetle ilişkili uyumsuzluk.</p>

Kaynak: Bataglia ve Pellegrino, 2014: 38-39.

1.2.Kurumsal Kalite

Kurumların önemine yukarıda değinmiştik, bu bölümde kurumların kalitesini ele alacağız. Bahsedildiği üzere kurumların ekonomik performansı etkilediği yine aynı şekilde ekonomilerin zaman içindeki farklı performansının temelinde kurumların gelişimi yer almaktadır (North, 1990: 3). Ampirik kanıtlar, Acemoglu, Johnson ve Robinson (2001, 2002) tarafından yapılan çalışmalarda iki önemli gerçeği ortaya koymaktadır. Birincisi, kurumlar ekonomik performans için çok önemlidir. İkincisi, gelişmiş ülkelerin ("Kuzey"), gelişmekte olan ülkelere ("Güney") çok daha iyi kurumlara sahip olduğudur. Kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan değişkenlerden biri olan demokrasinin daha kaliteli büyümeyi mümkün kıldığı ortaya konulmuştur (Rodrik, 2000: 3). Diğer yandan kurumsal kalitenin doğrudan yabancı yatırımları olumlu etkilediği dolaylı olarak büyümeyi pozitif etkilediği diğer bir önemli bulgudur (Daude ve Stein, 2007: 341). Ayrıca kurumsal çerçevenin rekabetin doğasını ve bilgi edinme sürecini etkileyen teşvikler ve iş uygulamaları yarattığı iddia edilmektedir (Meyer ve Sinani, 2009:1077). Ülke ekonomisinde yaşanan kurumsal ilerleme, hem ulusal yenilik sistemini hem de yabancı ve yerel firmalar arasındaki rekabet modellerini etkilemektedir (Lundvall, vd., 2002: 221). Tam tersi durumda kurumların zayıf ve kötü işleyişi genellikle yüksek işlem maliyetleri ve uzun vadeli ticari taahhütler için artan risk ile ilişkilendirilir, yabancı ve yerli firmalar arasındaki bağları gevşetir (Jude ve Leveuge, 2017: 718). Ülkenin kurumsal kalitesi artışı diğer ülkelere yapılacak olan teknoloji transferinin artışı konusunda da yardımcı olmaktadır.

Kurumsal kalitenin gelir dağılımını güçlü ve önemli derecede etkileyen bir unsur olduğu da yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Chong ve Calderon, 2000; Chong ve Gradstein, 2007; Josifidis, Supić ve Beker-Pucar, 2017). Olson (1996) ise kişi başı gelirden yaşanan büyük farklılıkların sebebinin temelini kurumların kalitesi ve ekonomik politikalarda yaşanan farklılıklardan kaynaklandığını ifade etmiştir. Fakir ülkeler için kurumsal kalitenin gelir eşitsizliği ile pozitif olarak bağlantılı olduğunu, ancak zengin ülkeler için kurumsal kalitenin gelir dağılımı ile negatif olarak bağlantılı olduğunu göstermektedir (Chong ve Calderon, 2000: 781). Literatürde yer alan birçok çalışmada kurumsal kalitenin önemi farklı ekonomik değişkenler üzerinde ele alınmıştır. Bakıldığında çalışmaların büyük bir bölümünde özellikle ekonomik değişkenler

üzerindeki pozitif etkileri kurumsal kalitenin öneminin daha çok artmasına neden olmuştur. Kronolojik sıralamaya bakıldığında kullanılabilir göstergelerin sayısının artması ve etkilerinin daha açık bir şekilde görülmesi konuya duyulan ilgiyi artırarak literatürün genişlemesine yardımcı olmuştur.

Çalışmalarda kurumsal kalitenin iki ekonomik işlevi olduğu ifade edilmektedir. Bu işlevlerin birincisi, işlem maliyetlerini düşürmek, sosyal etkileşime kesinlik ve öngörülebilirlik kazandırmak; diğer bir işlevi ise ekonomik birimlerin koordinasyonunu kolaylaştırması şeklindedir. Bu işlevlerden yola çıkarak kurumsal kalite dört temel özellikte tanımlanabilir (Alonso ve Garcimartín, 2013: 209).

- **Statik verimlilik:** Kurumların teknolojik sınıрын izin verdiği maksimum sosyal getiriyi elde etme konusundaki teşvik kapasitesi.
- **Güvenilirlik (veya meşruiyet):** Kurumun geçici güvenilir sözleşmeleri tanımlama kapasitesi. Yani, kurumun, faillerin davranışlarını etkili bir şekilde gerçekten modüle eden normatif bir çerçeve oluşturma yeteneğidir, böylece onların davranışlarında teşvikleri (ve cezaları) içselleştirmelerini sağlarlar.
- **Güvenlik (veya öngörülebilirlik):** Bir kurum, insan etkileşimiyle ilişkili belirsizliği azaltırsa işlevini yerine getirir. Aslında kurumsal işlevlerden biri, işlem maliyetlerini azaltarak sosyal ilişkilere daha yüksek düzeyde güvenlik ve istikrar sağlamaktır.
- **Uyarlanabilirlik (veya dinamik verimlilik):** Bu, North'un (2005) vurguladığı gibi, sosyal değişiklikleri tahmin edebilme veya en azından temsilcilerin bu değişikliklere uyumunu kolaylaştıran teşvikler üretme konusunda kurumsal beceridir.

Kurumsal kalite göstergesi olarak yıllar itibariyle farklı değişkenler kullanılması kurumsal kalitenin net bir ölçüm veya tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Bu konuda kullanılan farklı değişken ve endeksler mevcuttur. Ölüm oranları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, politik istikrar ve şiddet yokluğu, mülkiyet hakları, ifade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu, düzenlemelerin kalitesi, yolsuzluğun kontrolü, yönetimin etkinliği kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan bazı değişkenlerdir. Bu değişkenlerin yanında bir sonraki başlıkta da değinileceği üzere kurumsal kaliteyi ölçmekte kullanılan uluslararası endeksler şu şekildedir:

- Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW-Economic Freedom of the World),
- Ekonomik Özgürlük İndeksi (Index of Economic Freedom), Freedom House Endeksi,
- Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI-Corruption Perception Index),
- Dünya Yönetişim Göstergeleri Endeksi (WGI-Worldwide Governance Index),
- Polity Endeksi,
- Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi (ICRG-International Country Risk Guide)

1.2.1.Kurumsal Kalitenin Ölçülmesinde Kullanılan Göstergeler

Çalışmanın bu bölümünde kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan farklı endeksler incelenecektir. Bu endeksler dönemsel olarak farklılıklar göstermiş olmasının yanında verilerin bulunma sıkıntısına karşılık bir kurumsal kalite göstergesi olarak kabul görmüştür. Sırasıyla incelenecek endeksler;

- Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW-Economic Freedom of the World),
- Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom),
- Freedom House Endeksi,
- Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI-Corruption Perception Index),
- Dünya Yönetişim Göstergeleri Endeksi (WGI-Worldwide Governance Index),
- Polity Endeksi,
- Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi (ICRG-International Country Risk Guide) şeklindedir.

1.2.1.1.Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi

Ekonomik özgürlük, bireysel özgürlüğün dışa yansıma şekillerinden biridir. 1960'lı yıllardan bu yana ekonomik özgürlük kavramı konusunda çeşitli kuruluşlar çalışmalar ve tanımlamalar yapmışlardır. Bunlardan The Heritage Foundation düşünce kuruluşu tarafından yayımlanan 2020 Ekonomik Özgürlük Endeksi raporunda ekonomik özgürlük “temel olarak ekonomik mal ve kaynakları edinme, bunları kullanma konusunda bireylerin sahip olduğu seçme özgürlüğü” olarak ifade edilmiştir. Fraser Enstitüsü ise ekonomik özgürlüğü, öz sahiplik kavramına dayandırmıştır. Bireylerin,

başkalarının şahsına veya mülküne zarar vermedikleri sürece kendileri için seçim yapmalarına ve gönüllü işlemlerde bulunmalarına izin verildiğinde ekonomik olarak özgür oldukları ifade edilmiştir.

Kanada kamu politikası alanındaki düşünce ve yardım kuruluşu olan Fraser Enstitüsü desteğiyle ortaya çıkan “Economic Freedom of the World: 1975–1995” adlı çalışma dünya ekonomik özgürlük endeksi açısından temel çalışma olmuştur. Bu çalışma James Gwartney, Robert Lawson ve Walter Block tarafından 1996 yılında yayınlanmıştır. İngiltere, Cambridge'deki Mont Pelerin Derneği'nin 1984 toplantılarında başlayan bir sürecin doruk noktası olan çalışma Milton Friedman ve Rose Friedman tarafından yazılan “Kapitalizm ve Özgürlük” adlı kitaptan da izler taşımaktadır. Bu rapordan sonra 1988–89 yılları dışında yıllık olarak yayınlanan Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi farklı ülkeler için sürekli bir değişim geçirerek hesaplanmaya çalışılmıştır.

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi, ülkelerin, politika ve kurumlarının ekonomik özgürlüğü ne ölçüde desteklediğini ölçmektedir. Örneğin, 2020 yılı raporu yapı olarak bir önceki yılın raporu ile aynı iken bileşenlerin dokuzunda değişiklik yapılmış, ekonomik özgürlük derecesi beş geniş alanda ölçülmüştür. Bu başlıklar;

1. Devletin büyüklüğü,
2. Hukuk sistemi ve Mülkiyet hakları
3. Güçlü (Sağlam) para,
4. Uluslararası ticaret yapma özgürlüğü,
5. Yasal Düzenleme

Bu başlıkları biraz daha açmak gerekirse devletin büyümesi beraberinde avantaj ve dezavantajlar getirmektedir. Vergi gelirlerinin artmasına karşılık kamu harcamaları artacak ve kontrol altına alınması gereken kurum sayısı çoğalacaktır. Büyümenin beraberinde getirmiş oldukları, karar alma mekanizmasının bireysellikten uzaklaşmasına ve ekonomik özgürlüğün azalmasına yol açacaktır. Bireylerin mülkiyet haklarının korunması ve bunu sağlayan hukuk sisteminin varlığı ekonomik özgürlük açısından çok önemlidir. Ayrıca uygar toplumların var olmasını sağlayan hukuk sistemi ve mülkiyet haklarının korunması hükümetlerin en önemli işlevleri arasındadır.

Başlıklardan sağlam para, enflasyonun olduğu ortamlarda ücretlerin ve tasarrufların değerinin aşınmasını engellemede önemli rol taşır. Enflasyonist ortamlarda bireylerin geleceği planlaması ve dolayısıyla ekonomik özgürlüğü etkin bir şekilde kullanması zorlaşmakta, güçlü (sağlam) paraya sahip olma bu durumun önüne geçilmesinde yardım olur.

Uluslararası ticaret yapma özgürlüğü ise satın alma, satma, sözleşme yapma ve benzeri işlemleri içeren kısaca mübadele özgürlüğü, ekonomik özgürlüğün oluşmasının ön koşullarından biridir. Düzenlemenin içeriğinde hükümetlerin uygun ortam için gerekli olan araçları kullanmanın yanında takas etme, kredi kazanma, işe alma veya istediğiniz kişilere çalışma veya işinizi özgürce yürütme hakkını sınırlayan ağır düzenlemeleri de uygulamasıdır. Ayrıca, Dünya Ekonomik Özgürlüğü Endeksi, birçok ülkede kadınlara yasal olarak erkeklerle aynı düzeyde ekonomik özgürlük tanınmadığı gerçeğini hesaba katmak için cinsiyet eşitsizliği için bir düzenleme içermektedir. Raporunda, kadınların erkeklerle aynı düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip olma derecesini ölçmek için bir “Toplumsal Cinsiyet Yasal Haklar Ayarlaması” yapılmıştır.

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) 1975-1995 yıllık raporunda yayınlandığından bu yana birçok değişime uğramış verilerin kapsamı ve içeriğinde düzenlemelere gidilmiştir. Zaman geçtikçe ülkelerin bileşenlerin sayısı ve bileşimi farklılık göstermektedir. Bu durum da ülkelerin önceki dönem endeks değerleriyle karşılaştırılmasını daha zor hale getirmektedir. Yıllık raporlarda, belirli bir ülke için tutarlı bir zaman serisiyle ve / veya bir ülke paneli için boylamsal verilerle ilgilenen araştırmacılara yardımcı olmak için, daha önce dizinin zincir bağlantılı bir versiyonunu geliştirilip sunulmuştur. Fakat zincir bağlantılı endeksin sorunu, baz yılı olarak alınan 2000 yılındaki 123 ülke ile sınırlı olmasıdır. Bu sorunun önüne geçmek adına 2017 raporundan başlayarak, zincir bağlantılı dizini, herhangi bir yılda düzenli bir EFW endeks puanına sahip olan, tüm ülkeler için alan ve özet derecelendirmeleri raporlayan EFW Panel Veri Kümesi ile değiştirilmiştir. EFW Panel Veri Seti, akademisyenlere tutarlı zaman serileri / boylamsal veriler sağlama konusunda çok faydalı bir adım olmuştur (Gwartney, vd., 2020: 16).

2020 yılı EFW raporunda yer alan 162 yargı bölgesi için EFW indeksinin oluşturulmasında kullanılan bileşenlere ilişkin ayrıntılı verileri sunmaktadır. Tablo 1.4

EFW indeksinin yapısını göstermektedir. Endeks, beş ana alanda mevcut olan ekonomik özgürlüğün derecesini ölçer. Bu ana başlıklar; [1] Devletin Büyüklüğü, [2] Yasal Sistem ve Mülkiyet Hakları, [3] Güçlü (Sağlam) Para [4] Uluslararası Ticaret Özgürlüğü ve [5] Kredi, İşgücü ve İş Piyasasındaki Yasal Düzenlemeler şeklindedir. Beş ana alan içerisinde endekste 24 bileşen bulunmaktadır. Bileşenlerin çoğu, birkaç alt bileşenden oluşur, toplamda endeks 42 farklı değişkeni içermektedir (Gwartney, vd., 2020:3). Tablo 1.4'te bu değişkenler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Tablo 1.4. EFW Dizininin Alanları, Bileşenleri ve Alt Bileşenleri

1. Devletin Büyüklüğü	
A. Kamu harcamaları	D. En yüksek marjinal vergi oranı
B. Transfer harcamaları ve sübvansiyonlar	○ En yüksek marjinal gelir vergisi oranı
C. Kamu yatırımları	○ En yüksek marjinal gelir ve bordro vergisi oranı
	E. Varlıkların devlet mülkiyeti
2. Hukuksal Sistem ve Mülkiyet Hakları	
A. Yargı bağımsızlığı	E. Hukuk sisteminin bütünlüğü
B. Tarafsız mahkemeler	F. Sözleşmelerin yasal yaptırımı
C. Mülkiyet haklarının korunması	G. Sözleşmelerin yasal yaptırımı
D. Yasal ve politik sisteme askeri müdahale	H. Polisin güvenirliliği
3. Güçlü (Sağlam) Para	
A. Parasal genişleme	C. Enflasyon oranı (son yıla ait)
B. Enflasyonun standart sapması	D. Yabancı para cinsinden banka hesabı sahibi olma özgürlüğü
4. Uluslararası Ticaret Yapma Özgürlüğü	
A. Tarifeler	C. Karaborsa döviz kurları
○ Ticaret vergilerinden elde edilen gelir (ticari sektörünün yüzdesi)	D. Sermaye ve insan hareketinin kontrolleri
○ Ortalama tarife oranı	○ Finansal açıklık
○ Tarife oranlarının standart sapması	○ Sermaye kontrolleri
	○ Yabancıların ziyaret etme özgürlüğü

B. Düzenleyici ticaret engelleri

- Tarife dışı ticaret engelleri
- İthalat ve ihracatın uygunluk maliyetleri

5. Yasal Düzenlemeler

A. Kredi piyasası düzenlemeleri

- Bankaların mülkiyeti
- Özel sektör kredisi
- Faiz oranı kontrolleri / negatif reel faiz oranları

C. İş düzenlemeleri

- İdari gereklilikler
- Bürokrasi maliyetleri
- Yeni iş girişimi
- Tarafsız kamu yönetimi
- Lisans kısıtlamaları
- Vergi uyumluluğunun maliyeti

B. İşgücü piyasası düzenlemeleri

- İşe alma düzenlemeleri ve asgari ücret
- İşe alma ve işten çıkarma yönetmelikleri
- Toplu iş görüşmesi
- Saat düzenlemeleri
- İşçinin işten çıkarılmasının zorunlu maliyeti
- Zorunlu askerlik

Kaynak: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2020.pdf>

Her bileşen (ve alt bileşen), temel verilerin dağılımını yansıtan 0 ile 10 arasındaki bir ölçek aralığında ölçeklendirilmektedir. Alt bileşenler mevcut olduğunda, bileşen derecelendirmesini türetmek için alt bileşen derecelendirmelerinin ortalaması alınarak dahil edilmektedir. Daha sonra her bir alandaki bileşen derecelendirmelerinin daha sonra beş alanın her biri için derecelendirmeler elde etmek üzere ortalamalar alınarak hesaplanır. Sırayla, her ülke için özet derecelendirmeyi türetmek için beş alan derecelendirmesinin ortalaması alınarak hesaplama yapılmaktadır.

1.2.1.2. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere ekonomik özgürlük, bireysel özgürlüğün yansıması, bireylerin kendi emeği ve mülkiyetini kontrol etme hakkıdır. Ekonomik özgürlüğün olduğu bir ortamda bireyler üretim, tüketim ve yatırım kararlarında daha rahat davranabilmektedir. Hükümetler de bu ortamda iş gücü ve sermaye hareketlerine kısıtlama koymadan özgür ortamı destekleme adına adımlar atmaktadır. Dolayısıyla ekonomik özgürlük beraberinde üretim artışını doğal olarak büyümeyi getirecektir.

Ekonomik özgürlük endeksi, 1995 yılından bu yana Washington merkezli düşünce kuruluşu olan The Heritage Foundation tarafından dünya genelindeki ülkelerde ekonomik özgürlük, bireysel özgürlük ve refah arasındaki yadsınamaz bağlantıları analiz eden temel bir politika rehberi olarak sunulmaktadır. Her yıl düzenli olarak yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi Raporunun 2020 yılı raporunda 186 ülkeyi kapsamaktadır. Endekste ölçülen ekonomik özgürlüğün 12 yönü dört geniş kategoriye ayrılmıştır (Miller, Kim ve Roberts, 2020: 13):

1- Hukukun üstünlüğü

- a) Mülkiyet hakları
- b) Yargı etkinliği
- c) Devlet dürüstlüğü

2- Kamunun büyüklüğü

- a) Kamu Harcamaları
- b) Mali Disiplin
- c) Vergi Yüğü

3- Düzenleme yeterliliğı (verimliliğı)

- a) İş özgürlüğü
- b) Çalışma özgürlüğü
- c) Parasal özgürlük

4- Pazar açıklığı

- a) Ticaret özgürlüğü
- b) Yatırım özgürlüğü
- c) Mali özgürlük

Bir dizi alt değışkenden hesaplanan ekonomik özgürlüğün bu 12 bileşenine ilişkin puanlar, her bir ekonomi için genel bir ekonomik özgürlük puanı üretmek için eşit olarak ağırlıklandırılmaktadır. Bir ülkenin genel ekonomik özgürlük puanı ağırlıklandırılan değerlerin ortalaması alınarak belirlenmektedir. Dört başlık ve alt başlıklarıyla ele alınan 12 başlık, ekonomik özgürlüğün ölçülen yönlerinin her biri, kişisel ve ulusal refahın desteklenmesi ve sürdürülmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Bu kategorilerdeki on iki ekonomik özgürlüğün her biri, 0 ile 100 arasında derecelendirilmektedir. Burada 0 değer en az ekonomik özgürlüğü ifade ederken, 100

ekonomik özgürlük düzeyi en yüksek olan puanlamayı göstermektedir (Miller, Kim ve Roberts, 2020:500). Maksimum ekonomik özgürlük değeri olan 100 değerine sahip olan ülkelerde hükümet müdahalesinin olmadığını gösterirken bu ülkelerde devlet denetiminin, yalnızca sözleşmeden doğan yükümlülüklerin uygulanması ve dolandırıcılığın önlenmesi ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Endeks değeri düştükçe hükümet müdahalesinin olduğunu 0 değerinde ise baskılayıcı bir ortamın varlığını dahası gözetim ve düzenlemenin, özel finans kuruluşlarının işlemlerini önlemek için tasarlandığını ifade etmektedir.

1.2.1.3.Freedom House Endeksi

Freedom House, merkezi Washington'da bulunan 1941 yılında kurulan bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluşun temel amacı demokrasi, siyasi özgürlük ve insan hakları konusunda araştırma yapmaktır. Freedom House'un ilk yılsonu özgürlük değerlendirmeleri, 1950'lerde Özgürlük Bilançosu olarak başlamıştır. 1972 yılında çalışmaların kapsamı genişletilerek "Karşılaştırmalı Özgürlük Çalışması" adlı yeni bir çalışma başlatılmış R. Gastil tarafından 151 ülke ve 45 bölge üzerinde siyasi haklar ve sivil özgürlükler üzerine bir metodoloji geliştirilmiştir. Bu kuruluş tarafından 1978 yılından bu yana yayınlanan rapor her ülke ve belirli bir bölge grubu için sayısal derecelendirmelerden, açıklayıcı metinlerden oluşan, siyasi haklar ve sivil özgürlükleri içermektedir.

2019 yılında yayınlanan raporda 195 ülke ve 14 bölgedeki özgürlük durumu ele alınmıştır. Raporda yer alan özgürlük endeksinin toplam 100 puan üzerinden 25 gösterge bulunmakta bu göstergeler 0-4 aralığında puanlanarak hesaplanmaktadır. Bu puanlar, en özgür koşulları temsil eden 1 ve en az özgür olan 7 derecelendirme siyasi haklar ve sivil özgürlükler için iki sayısal derecelendirmeyi belirlemek için kullanılmaktadır (House, 2019b: 2). Bir ülkenin veya bölgenin dünyada özgürlük statüsü, 0-40 ölçeğindeki toplam Politik Haklar puanına ve 0-60 ölçeğindeki toplam Sivil Özgürlükler puanına bağlıdır. Toplam Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler puanları, bu hesaplamada eşit ağırlıkta olup, aşağıdaki aralıklar oluşmaktadır. Belirlenen aralıklar ülkelerin özgür, kısmen özgür veya özgür olmadıklarını göstermektedir.

Tablo 1.5. Freedom House Özgürlük Skorları

		Politik Haklar Skoru						
		0-5	6-11	12-17	18-23	24-29	30-35	36-40
Sivil Özgürlükler Skoru	56-60	K Ö	K Ö	K Ö	Ö	Ö	Ö	Ö
	44-52	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	Ö	Ö	Ö
	35-43	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	Ö	Ö
	26-34	Ö D	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	Ö
	17-25	Ö D	Ö D	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö
	8-16	Ö D	Ö D	Ö D	K Ö	K Ö	K Ö	K Ö
	0-17	Ö D	Ö D	Ö D	Ö D	K Ö	K Ö	K Ö

Kaynak: <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>

Not: Ö: Özgür, K Ö: Kısmen Özgür, Ö D: Özgür Değil durumunu ifade etmektedir.

Tablo 1.5'te yer alan Politik Haklar skoru için 10 gösterge kullanılır, bu göstergeler Seçim Süreci (3 alt başlık), Siyasi Çoğulculuk ve Katılım (4 alt başlık) ve Hükümetin İşleyişi (3 alt başlık) şeklindedir. Sivil Özgürlükler skoru için 15 sivil özgürlük göstergesi dört alt başlıkta değerlendirilmektedir. Bu başlıklar; İfade ve İnanç Özgürlüğü (4 alt başlık), Dernek ve Örgütsel Haklar (3 alt başlık), Hukukun Üstünlüğü (4 alt başlık) son olarak Kişisel Özerklik ve Bireysel Haklar (4 alt başlık) şeklindedir. Bu iki temel skor belirlenirken yukarıda da ifade edildiği üzere her alt başlık 0-4 arasında puanlandırılır, burada 0 en düşük özgürlüğü, 4 en yüksek özgürlük derecesini ifade etmektedir. Politik haklar için en yüksek puan 40, sivil özgürlükler için ise bu puan 60'tır. Freedom House Özgürlük endeksi oluşturulurken Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler değişkenlerinin birleşik ortalamasına göre belirlenir. Politik Haklar ve Sivil Özgürlük derecelendirmelerinin birleşik ortalaması ise 1.0-2.5 arasında ise ülkelerin en yüksek özgürlük düzeyinde olduğunu, 3.0-5.0 aralığında ise kısmi özgürlük, 5.5-7.0 aralığında ise özgürlüğün olmadığı ifade edilmektedir (House, 2019a: 6-18).

1.2.1.4.Yolsuzluk Algılama Endeksi

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre yolsuzluk, emanet edilen gücün kişisel kazançlar için kötüye kullanılması olarak ifade edilmektedir. Yolsuzluk, sadece toplum açısından güven sorunu veya sosyal bölünme yaratması açısından değil ekonomik gelişmenin de önüne geçen bir unsurdur. Bu açıdan yolsuzluğun ne olduğu ve ülkelerin yolsuzluk konusundaki durumlarını ölçebilmek birçok sorunu engellemenin yoludur.

1995 yılından bu yana her yıl yayınlanan yolsuzluk endeksi ülkelerdeki mevcut yolsuzluk konusunda bilgi vermektedir. Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) hesaplanırken, iş adamları ve ülke uzmanlarının kamu sektöründeki yolsuzluk düzeyine ilişkin algılarını sağlayan bir dizi farklı kaynaktan gelen verileri bir araya getirilmektedir. Bir ülkenin yolsuzluk algılama endeks puanı, o ülke için mevcut olan tüm standartlaştırılmış puanların ortalaması olarak hesaplanır. Bu standardizasyon, referans yıldaki her kaynağın ortalamasının her ülke puanından çıkarılması ve ardından referans yıldaki bu kaynağın standart sapmasına bölünmesi ile yapılmaktadır. Bu işlemin ardından standartlaştırılmış puanlar, 2012 CPI standart sapma değeri (20) ile çarpılıp, 2012 yılı CPI ortalaması (45) eklenerek CPI ölçeğine dönüştürülmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International Organization) tarafından ülkelerin yolsuzluk algısının ortaya konulduğu raporlarda ülkeler için 0-100 arasında endeks değerleri belirlenmektedir. Endekste yer alan 0 yolsuzluğun çok yüksek olduğunu ifade ederken, 100 hiç yolsuzluk olmadığını belirtmektedir. Yolsuzluk Algılama Endeksi, farklı kurumlar tarafından toplanan 13 anket ve yolsuzluk konusundaki değerlendirmelerin bir kombinasyonu şeklinde hesaplandığı endekstir. Aynı zamanda bu endeks dünya çapında yaygın olarak kullanılan bir yolsuzluk göstergesidir.

2019 yılında yayınlanan raporda ülkelerin %66'lık kısmının 50 puanın altında endeks değerine sahip olduğu ortaya konulmaktadır. 180 ülkenin incelendiği raporda ortalama endeks skor değerinin 100 üzerinden 43 olduğu, sonuçların bütün dünya açısından pek iç açıcı olmadığı görülmektedir (Transparency, 2019:4).

1.2.1.5. Dünya Yönetişim Göstergeleri Endeksi (Worldwide Governance Indicators)

Dünya Yönetişim Göstergeleri Endeksi (WGI), 1999 yılında Daniel Kaufmann ve Aart Kraay tarafından başlatılan bir araştırma veri kümesidir. Ayrıca Pablo Zoido ve Massimo Mastruzzi, WGI'nin geliştirilmesine katkıda bulunan araştırmacılarıdır. Bu gösterge Dünya Bankası tarafından 6 farklı gösterge kullanılarak elde edilmektedir. Göstergeler; İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik, Politik İstikrar ve Şiddetin / Terörizm Yokluğu, Hükümetin Etkinliği, Düzenleme Kalitesi, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzluğun Kontrolü şeklindedir. Bu toplu göstergeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı birimler ve konuyla ilgili uzmanların cevapladığı anketler bir araya getirilerek oluşturulmaktadır. Bu göstergeler, çeşitli anket enstitüleri, düşünce kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör firmaları tarafından üretilen 31 farklı veri kaynağına dayanmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010:2).

Dünya Bankası endeks oluştururken kullanmış olduğu veri kaynaklarını dört başlıkta ifade etmektedir. Bu başlıklar:

- 1- Afrobarometre anketleri, Gallup Dünya Anketi ve Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu anketi dahil olmak üzere hanehalkları ve firmalarla ilgili anketler,
- 2- Economist Intelligence Unit, IHS Markit ve Political Risk Services dahil ticari iş bilgisi sağlayıcıları,
- 3- Global Integrity, Freedom House, Sınır Tanımayan Gazeteciler dahil sivil toplum kuruluşları ve
- 4- Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankalarının CPIA değerlendirmeleri, EBRD Geçiş Raporu, Fransa Maliye Bakanlığı Kurumsal Profiller Veritabanı dahil olmak üzere kamu sektörü kuruluşları

Bu veri kaynakları yardımıyla elde edilen 6 başlık birleştirilerek bir endeks değeri elde edilmektedir. Bu işlem “Gözlemlenmemiş Bileşenler Modeli (UCM)” olarak ifade edilen istatistiksel bir yöntem kullanılarak yapılmaktadır. Dünya Bankası tarafından toplam WGI ölçümleri raporda iki şekilde sunulmaktadır. İlk olarak yönetim göstergesi, standart normal birimlerinde yaklaşık -2.5- 2.5 arasında olduğu ve bu

aralıkta yer alan yüksek değerlerin daha iyi yönetişimi ifade ettiği durumdur. Ayrıca yukarıda ele alınan altı göstergenin ağırlıklandırılarak hesaplandığı 0-100 aralığında değişen bir ölçeklendirme kullanılarak temsil edilmektedir. Burada yönetişimin iyi olduğu durumu 100 ifade etmekte, 0 ise yönetim kötü olduğunu göstermektedir.

1.2.1.6. Polity Endeksi

Polity projelerinin tamamı karşılaştırmalı ve nicel analiz amacıyla dünya sistemindeki devletlerin otorite özelliklerini kodlayan araştırma sürecini kapsamaktadır. Orijinal Polity kavramsal şemasının formülasyonu ve ilk Polity I verileri Ted Robert Gurr yönetiminde Harry Eckstein'la yapılan "Otorite Modelleri: Siyasi Sorgulamamın Yapısal Temeli" adlı çalışmayla elde edilmiştir (Marshall ve Jagers, 2002: 1). 1986'dan itibaren Gurr ve arkadaşları, her ülkenin otorite özelliklerinin yıllık olarak kodlandığı yeni bir veri seti olan Polity II üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Uluslararası Araştırma için Veri Geliştirme (DDIR) projesi kapsamında yürütülen Polity II çalışmasının amacı, siyasi yapıların ve rejim değişikliğinin boylamsal göstergelerini geliştirmektir. 1990'ların ortalarına gelindiğinde Polity III, 2002 yılına gelindiğinde 161 ülkeyi kapsayan Polity IV projesi oluşturulmuştur. Son olarak, 1800-2018 döneminde küresel sistemdeki nüfusu 500.000'den fazla olan 167 ülkeyi kapsayan Polity 5 projesi oluşturulmuş ve hala devam etmektedir. Literatürde demokrasi muadili olarak kullanılan bu Polity endeksi The Center for Systemic Peace adlı kurum tarafından oluşturulmaktadır.

Polity Endeksinde ülkelerin demokrasi ve otokrasi arasındaki durumu sayısal olarak ortaya konulmaktadır. Polity skoru, rejim otorite görüntüsü -10 (kalıtsal monarşi) ile +10 (konsolide demokrasi) arasında değişen 21 puanlık bir ölçekte belirlenmektedir. Politika skorları, üç bölümde kategorize edilerek rejimler tespit edilmektedir. Skor değeri -10 ile +6 aralığında olan ülkeler otokrasi rejimini, +6 ile +10 aralığındaki ülkeler demokrasiyi ifade etmektedir. Otokrasi ve demokrasi arasında yer alan -5 ve +5 aralığı ise anokrasi rejiminin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Birleşik Polity skoru hesaplanırken otokrasi (AUTOC) skorundan demokrasi (DEMOC) skorunun çıkarılmasıyla hesaplanır; sonuçta ortaya çıkan birleşik yönetim ölçeği +10 (son derece demokratik) ile -10 (son derece otokratik) arasında değişmektedir.

1.2.1.7. Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi (ICRG)

Bu endeks, 140 ülke üzerinde finansal, politik ve ekonomik risk olmak üzere üç başlıkta aylık, ilave 26 ülke için yıllık risk analizi ve derecelendirmeler içermektedir. Ayrıca endeks finansal, politik ve ekonomik riskleri içeren 22 değişkenden oluşmaktadır. Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi(ICRG), kurumsal kalite göstergesi olarak kullanıldığı çalışmaların başında Knack ve Keefer (1995) gelmektedir. Daha sonra Acemoglu vd. (2001), Easterly, Ritzen ve Woolcock (2006), Olson, Sarna ve Swamy (2000), Law, Lim ve Ismail (2013) bu endeksin kullanıldığı diğer bazı çalışmalardır.

ICRG, 1980'li yılların başında PRS Group adlı şirket tarafından yayınlanmaya başlayan bu endeks 2001 yılından bu yana çevrimiçi olarak sunulmaya başlanmıştır. Endeks yukarıda ifade edildiği üzere üç başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar kendi içerisinde politik risk, 12 ana bileşen ve bu ana bileşenlerde 15 alt bileşene ayrılarak hesaplanmaktadır. Finansal ve ekonomik risk ise her biri 5 alt bileşen bir araya getirilerek oluşturulmaktadır.

Politik risk bileşenleri, Hükümet İstikrarı (12 puan), Sosyoekonomik Koşullar (12 puan), Yatırım Profili (12), Ülke İçi Çatışma (12 puan), Ülke Dışı Çatışma (12 puan), Yolsuzluk (6 puan), Politikaya Askeri Müdahale (6 puan), Dini Gerginlikler (6 puan), Hukuk ve Düzen (6 puan), Etnik Gerginlikler (6 puan), Demokratik Hesap Verebilirlik (6 puan), Bürokrasi Kalitesi (4 puan) şeklindedir. 12 puanlık değişkenlerin her biri üç alt başlıktan oluşmaktadır, bu başlıklar 4 üzerinden puanlanmaktadır. 4 puan çok düşük riski ifade ederken 0 çok düşük risk olarak hesaplanarak endeks değerleri oluşturulmaktadır. ICRG göstergelerinin ayrıntılı hali aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 1.6).

Tablo 1.6. ICRG Gösterge ve Alt Başlıkları

Politik Risk Alt Başlıkları		Ekonomik Risk Alt Başlıkları		Finansal Risk Alt Başlıkları	
Hükümet İstikrarı	12p	Kişi Başı GSYİH	5p	GSYİH Yüzdesi Olarak Dış Borç	10p
Sosyo-ekonomik Koşullar	12p	Reel GSYİH Büyümesi	10p	Mal ve Hizmet İhracatının Yüzdesi Olarak Dış Borç Servisi	10p
Yatırım Profili	12p	Yıllık Enflasyon Oranı	10p	Mal ve Hizmet İhracatının Yüzdesi Olarak Cari Hesap	15p
Ülke İçi Çatışma	12p	GSYİH Yüzdesi Olarak Bütçe Dengesi	10p	İthalat Teminat Ayları Olarak Net Uluslararası Likidite	5p
Ülke Dışı Çatışma	12p	GSYİH Yüzdesi Olarak Cari Hesap	15p	Döviz Kuru İstikrarı	10p
Yolsuzluk	6p				
Politikaya Askeri Müdahale	6p				
Dini Gerginlikler	6p				
Hukuk ve Düzen	6p				
Etnik Gerginlikler	6p				
Demokratik Hesap Verebilirlik	6p				
Bürokrasi Kalitesi	4p				

Kaynak: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>

ICRG gösterge ve alt bileşenleri içeren tabloda başlıkların yanında yer alan değerler maksimum olabilecek puanları göstermektedir. En yüksek alınabilecek puanların toplamı bir araya getirilerek endeks değeri hesaplanmaktadır.

ICRG hesaplanırken politik risk derecelendirmesi, bileşik derecelendirmeyi %50 oranında, finansal ve ekonomik risk derecelendirmelerinin her biri %25 oranında etkilemektedir. Bir ülke için toplam endeks değeri hesaplanırken politik, finansal ve ekonomik risk değerleri toplanıp 0.5 ile çarpılır. 0-100 aralığında yer alan bu endeks değerinde risk durumu aşağıda Tablo 1.7’de gösterilmiştir.

Tablo 1.7. ICRG Değerleri ve Risk Durumu

Risk Durumu	ICRG Değeri
Çok Yüksek Risk	00.0 - 49.9 aralığı
Yüksek Risk	50.0 -59.9 aralığı
Orta Risk	60.0 -69.9 aralığı
Düşük Risk	70.0- 79.9 aralığı
Çok Düşük Risk	80.0 - 100 aralığı

Kaynak: <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>

(Erişim Tarihi: 18.09.2020)

İKİNCİ BÖLÜM

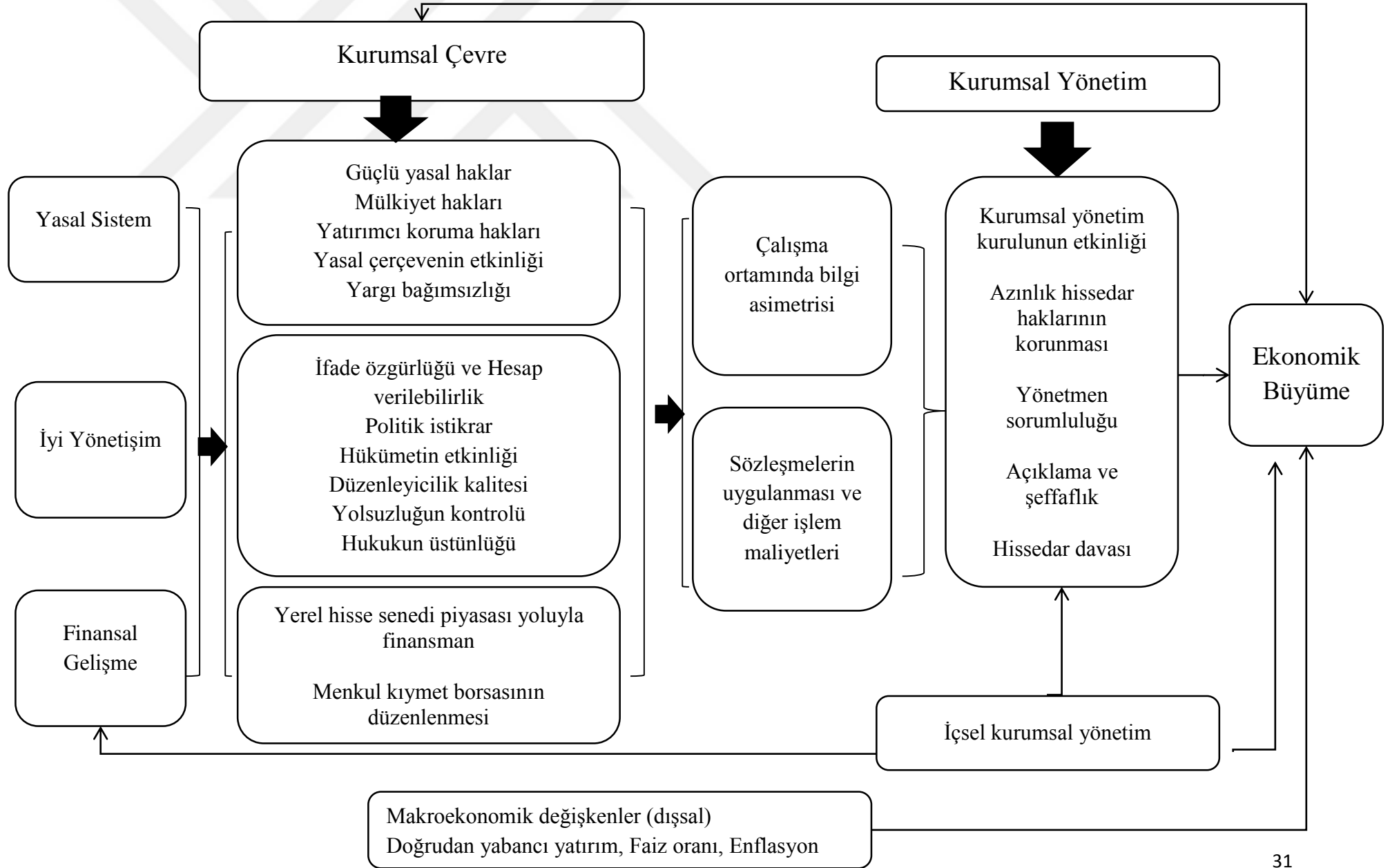
KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

2.1. Kurumsal Kalite Faktörleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Teorik İlişki

Kurumsal iktisat, kurumsal kalite ve kurumsal kalitenin ölçümleri kavramına bir önceki bölümde değinmiştik. Bu bölümde kurumsal kalite faktörleri ve büyüme arasındaki ilişki ele alınacaktır. Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerinin oluşabilmesi açısından kurumsal çevre çok önemlidir. WEF'e (2014) göre kurumsal çevre, bireylerin, firmaların ve hükümetlerin servet oluşturmak için etkileşimde bulunduğu yasal ve idari çerçeveden oluşur. Ayrıca raporda kurumsal ortamın ne kadar önemli olduğu, yaşanan 2008 krizinde ortaya çıkmış, sağlam ve adil bir kurumsal çevrenin kırılğan yapıların sağlamlaştırılması açısından önemli olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan sağlıklı bir kurumsal çevre kurumsal yönetim kanalıyla kurumsal kalitenin sağlanabilmesinin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Kurumsal yönetim ise şirketin yönlendirildiği ve kontrol edildiği süreçleri, prosedürleri ve yapıyı ifade eder (Matashu, 2016:53). Kurumsal çevre, kurumsal yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki birbirini besleyen bir yapıya benzetilebilir. Dolayısıyla sürecin sağlıklı işlemesi ve büyümenin sağlanabilmesi açısından kurumsal çevrenin önemi yadsınamaz. Kurumsal çevrenin önemi hakkında OECD (2015), ekonomik büyümeyi teşvik eden etkili kurumsal yönetim sisteminin gelişmesini sağlamak için yasal, düzenleyici ve kurumsal bir ortamın gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Yukarıda bahsedilen ve Şekil 2.1'de ifade edildiği üzere kurumsal çevrenin oluşmasını sağlayan faktörler büyüme yolunda neden bazı ülkelerin pazarla uyumlu kurumlar inşa etmede diğerlerinden daha başarılı olduğunu anlama konusunda da önemlidir (Beck ve Laeven, 2005). Bu çerçevede sivil ve siyasi özgürlüklerin de ekonomik büyüme ve yatırımı olumlu yönde etkilediğine dair bulgular mevcuttur (Kormendi ve Meguira, 1985; Bensyishay ve Betancourt, 2010). Daha kapsamlı çalışmalar kurumsal kalitenin yüksek olmasını sağlayan koşulların (kanuni yaptırımlar, özel mülkiyet haklarının korunması, gelişmiş merkezi hükümet bürokrasisi, artan demokrasi ve güven düzeyi, iyi işleyen piyasa mekanizması vb.) ekonomik büyümeyi hızlandırdığını ortaya koymuştur (Pande ve Udry, 2005).

Şekil 2.1. Kurumsal Yönetişim ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Kurumsal çevreyi oluşturan başlıklar; yasal sistemler, iyi yönetim ve finansal gelişme şeklindedir. Kurumsal çevre, kurumsal yönetim ve büyüme arasındaki ilişki Şekil 2.1’de sunulmuştur (Matashu, 2016:54). Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin olumlu olduğuna yönelik genel bir literatür bulunmaktadır. Kurumsal kalitenin ölçümü ve kurumsal çerçeve konusunda önceki bölümlerde gerekli bilgiler verilmiştir. Bu bölümde kurumsal kalitenin büyümeyi nasıl etkileyeceğine değinilecektir. Acemoğlu ve Robinson (2013) kurumsal etkiyi tarihsel bir bakış açısıyla bağlamsal olarak tanımlar; kurumsal kalite yeterince yüksek olduğunda büyümenin desteklendiğini aksi takdirde büyümenin engelleneceğini ifade etmişlerdir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde ekonometrik araştırmaların çoğu, büyümeyi açıklayan regresyonlarda kurumsal kalite göstergelerini içermektedir, bu da kurumsal kalitenin dolaylı olarak ek bir üretim faktörü olarak modele dahil olmasını sağlar (Bruinshoofd, 2016:10). Üretim faktörleri içerisinde değerlendirilmesinin asıl nedeni kurumsal kalitenin diğer üretim faktörlerini desteklemesi ve verimliliklerini arttırmasıdır. Kurumsal kalitenin kişi başına düşen geliri arttırdığı (Glaeser vd., 2004; Góes, 2016), ve ekonomik büyümeye neden olduğuna dair birçok çalışma mevcuttur. Büyümeyi etkileme kanalları açısından, kurumların etkin işleyişi mikro düzeyde dinamik bir yapının oluşmasını sağlayacak, makro düzeyde ise tarafsız ve adil ortamın üretim, tüketim ve yatırımların artmasına yardımcı olacaktır. Bir önceki bölümde ve aşağıda da değinildiği üzere kurumsal kalite faktörlerinin her bir kurumsal kalitenin artması için gerekli ön şarttır. Yani ifade özgürlüğü ve hesap verilebilir bir ortamda bireylerin düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilmesi ve hükümetin yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmesi kurumların işleyişinin sekteye uğramasını engelleyecektir. Yine aynı şekilde politik istikrarın varlığı, hukukun üstünlüğünün korunması, düzenleyicilik kalitesinin arttırılması, yolsuzluğun önlenmesi doğrudan veya dolaylı olarak kurumların yapılarının sağlam bir zemine oturtulması açısından önemlidir.

Kurumsal kalitenin sadece teknik değişikliklere yol açarak geçici bir ekonomik büyümenin sağlayacağını öne süren görüşlerin aksine sınırsız bir ekonomik büyümeyi sağlayacağını ortaya koyan görüşler mevcuttur. Konuyla ilgili kurumsal kalitenin artışının, bireysel girişimcilere ve mucitlere, fiziksel ve fikri mülkiyetlerinin korunmasıyla yeni ürünler veya yenilikler kanalıyla sınırsız ekonomik büyümenin sağlanabileceği ifade edilmektedir (Acemoğlu vd., 2005; Acemoğlu ve Robinsons,

2013). Uygun ortamın sağlanması teknolojik ilerlemelere yol açacak bu da girişimci veya mucitlerin katma değeri yüksek olan ürünler konusundaki çalışmalarının hızlanmasına yol açarak deyim yerinde ise kısır büyümenin önündeki engellerin kalkmasına sürekli ve hızlı büyümenin kilidini açacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde kurumsal kalite faktörleri olarak ele alınan ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve şiddetin olmaması, hükümetin etkinliği, düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü kavramlarının ekonomik büyümeyle olan ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca bu değişkenlerin BRICS-T ülkelerinde ekonomik büyüme üzerindeki etkileri veriler ışığında incelenmiştir.

2.1.1.İfade Özgürlüğü - Hesap Verilebilirlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, Kaufman vd. (2010) tarafından geliştirilen kurumsal kalite endeksinin alt başlıklarından biridir. Burada kavram tanımlanırken “bir ülke vatandaşlarının hükümetlerini seçmeye ne ölçüde katılabileceklerinin yanı sıra ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür bir medya hakkındaki algılar” olarak ifade edilmektedir.

İfade özgürlüğü, vatandaşların görüşlerini rahat bir şekilde dile getirebilmesidir. Hesap verilebilirlik ise “vatandaşların, sivil toplumun ve özel sektörün kamu kurumlarını ve hükümetleri inceleme ve hesap sorma becerisi” olarak tanımlanmaktadır (DFID, 2006:20). Yönetişimin önemli unsurları olan bu kavramlardan özellikle vatandaşların görüşlerini ifade etme ve uygulama kapasitesi, daha güçlü şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramına duyulan ihtiyacı arttırarak hükümet önceliklerini veya yönetim süreçlerini etkileme potansiyeline sahiptir (Rocha ve Sharma, 2008).

İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik sosyolojik açıdan ülke vatandaşlarının kendilerini güvende hissetmelerini sağlar. Yönetim konusunda yaşanan sorunlara karşı eleştirel düşünceyle hareket eden toplum bunu özgür bir şekilde dile getirdikçe kurumların kalitesi daha yukarıya ulaşacaktır. Bu ortam hem ülke içindeki hem de yabancı yatırımcıların da kurumlara duymuş olduğu güveni arttıracaktır. Konuyu destekler nitelikteki bulguları ortaya koyan Klapper ve Love (2004), demokratik hesap verebilirliğin, yatırımcı güvenini artıran ve ülkedeki şirketlere yatırım çeken yatırımcı

dostu bir ortam sağlayarak ekonomik büyümeyi destekleyebileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca kamu görevi yürüten bireylerin bu konuyla ilgili sorumluluklarının bulunması kaynakların verimli kullanımı açısından daha iyi noktalara ulaşılmasında yardımcı olacaktır. Kurumsal kalitenin artışını sağlayan bu alt başlık, refah artışı açısından dolaylı fakat kalıcı etkiler yaratacaktır. Bugün gelişmiş ülkelerdeki anayasal düzen incelendiğinde bireylerin görüşlerini ifade edebildiği ve kamu görevlilerinin yürütmüş oldukları konuyla ilgili hesap verme sorumluluğuna sahip olduğunu görmek mümkündür. Dolayısıyla konuya duyulan ilgi de gün geçtikçe artmakta, uygun çözüm önerileri sunularak demokratik, hukukun üstünlüğünün ön planda olduğu, şeffaf ve tarafsız topluma dönüşüm süreçleri hızlanmaktadır. Ayrıca ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, tüm yurttaşların kendi hükümetlerinin seçimine katılma hakkına sahip olmasını sağlamaya çalışan ve bunun sonucunda da servet yaratma ve dağıtımında eşitliğin sağlanması açısından önemlidir (Matashu, 2016:137).

Konuyla ilgili Doidge, Karolyi ve Stulz (2007), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin yatırımcılara sunduğu ülke düzeyinde koruma düzeyi ile firma düzeyinde kurumsal yönetimi etkilediği sonucuna ulaşarak üretimi doğrudan etkileyen bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Zagorchev ve Gao (2015), çalışmalarında finansal kurumların kurumsal yönetimi ve performansı arasındaki ilişkiyi incelerken finansal kurumların mevcut denetim ve düzenlemesinin sağlam kurumsal yönetim mekanizmalarıyla tamamlanması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca iyi bir yönetişime ulaşmak adına atılan bu adımlarla firmaların performansının daha iyi noktalara ulaşabileceğini vurgulamışlardır. Claessens ve Yurtoğlu (2013), bir ülkenin iyi yönetişiminin, gelişmiş, yükselen ve geçiş ekonomilerinde etkilerini incelemişlerdir. İyi yönetişimin, kurumsal yönetim ve kurumsal performansın gelişimi üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada yolsuzluk, finansal piyasa gelişimi, kurumsal yönetim ve ekonomik büyüme arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Sahra altı Afrika ülkeleri üzerine yapmış olduğu çalışmada Matashu (2016), bu ülkelerde Doidge, Karolyi ve Stulz (2007) ifade ettikleri zayıf ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin kurumsal yönetim uygulama maliyetini artırdığına dair bulguları destekler nitelikte sonuçlar ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları, Sahra Altı Afrika ülkelerinde kurumsal yönetişimin uygulanmasının maliyetinin, çoğu ülkede gözlenen

düşük ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göz önüne alındığında faydalardan daha yüksek olacağı şeklindedir.

2.1.2.Politik İstikrar – Şiddetin Olmaması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Politik istikrar, mevcut hükümet/kabinenin sürekliliğini ifade eden bir kavramdır. Süreklilikten kasıt siyasi anlamda bir sekteye uğramadan sürecin teamüllere uygun bir şekilde yürütülmesi kastedilmektedir. Politik istikrarın bir ülkenin ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan politik istikrar, demokrasi ve iyi bir yönetimle beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu iç ve dış yatırımcıları teşvik eder ve fonların ülkeye akışını kolaylaştırır (Ramadhan, vd., 2016:1026). Politik istikrarsızlık ise grev, suç, darbe, rejimi tersine çevirme ve hükümetin çökme ihtimali (Murad ve Alshyab, 2019:366) ile bağlantılı olduğu için “başarısız devlet” olarak ifade edilmektedir (Alesina, vd., 1996:189). Bu başarısız devletin olduğu ortamda ticaret ve turizm (Afolabi ve Bakar, 2016:108), bütçe açığı, kamu borçlarının artışı, sermaye birikiminde azalma, üretkenlik ve toplam talepte düşüşler (Abdiweli, 2001: 96) ortaya çıkar. Ayrıca politik istikrarın olmadığı ortamda ekonomik sorunlar beraberinde enflasyon, işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımında bozulmaya yol açarak ülke içerisinde içsel çatışmalar ve kaosa neden olmaktadır (Bernal-Verdugo vd., 2013). İçsel çatışmalar, bir ülkede yaşanan toplumdaki gruplar arasında veya gruplar ile yöneticiler arasındaki kaos olarak ifade edilebilir. İçsel çatışmaların sebepleri, etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, milliyetçilik duygusu, politik istikrarsızlık, ekonomik sorunlar vb. birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler içsel çatışmaları bir iç savaşa dönüştürerek ülkedeki faaliyetlerin durmasına, güvensizlik ortamının oluşmasına, yatırımların durmasına dolayısıyla ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açacaktır. İç savaş, bir ülkedeki önemli gruplar arasında meydana gelen siyasi olarak organize edilen, büyük, sürekli ve fiziksel bir çatışma olarak ifade edilmektedir (Gersovitz ve Kriger, 2013:160).

Ekonomik büyüme ve politik istikrar arasındaki bağlantı karşılıklı ve çok derindir. Çünkü politik istikrar büyüme getirenken, politik istikrarsızlık, belirsizliklerin artışına dolayısıyla yatırımların düşmesiyle ekonomik büyüme hızının düşmesine yol açmaktadır. Bu ilişkiyi diğer yönden ele alırsak ekonomik büyüme performansı da politik istikrarın sağlama konusunda yardımcı olacaktır. Zayıf ekonomik performans,

hükümete duyulan güvenin azalması ve hükümetin çökmesine yol açabilir. Hükümetlerin çöküşü, halkın ekonomik sorunları hissetmesi ve hükümete duymuş olduğu güvenin azalmasından kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili literatürde birçok çalışma yapılmış genel kabul gören sonuç politik istikrarsızlığın ve şiddetin olmamasın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğidir.

Politik istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki (Abeyasinghe, 2004) olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Bunun tersine iki değişken arasındaki ilişkinin kesin olmadığı (Ali, 2001) da ortaya konulmuştur. Politik istikrarın ekonomik büyümeyi uzun dönemde olumsuz kısa vadede olumlu etkisi (Moin ve Mohammad, 2013) olduğu, yaşanan bir politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi bazen yavaşlattığı bazen de hızlandırabileceğine (Campos ve Nugent, 2002) dair sonuçlarda mevcuttur.

Politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini savunan çalışmalar (Londregan ve Poole, 1990, 1992; Mitra ve Raghavan, 2002; Fosu, 2002; Giskemo, 2008; Gurgul ve Lach, 2013) şeklindedir. Bu çalışmalara ek olarak politik istikrarsızlığın darbe, terörizm, iç savaş, protestolar, suikast gibi nedenlerden herhangi birinden kaynaklı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği (Barro, 1991; Jong-A-Pin, 2009; Polachek ve Sevastianova, 2012; Okafor, 2017) ifade edilmektedir. Bu ilişkinin tersi yönünde bulgular da mevcuttur, düşü ve orta gelir düzeyine sahip ekonomilere sahip ülkelerin iç savaş ve çatışmalara daha eğimli olduğu ortaya konulmuştur (Blattman ve Miguel, 2010:45). İçsel çatışmaların yatırımlar, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğine (Gyimah-Brempong ve Corley, 2005; Kang ve Meernik, 2005; Biswas, vd., 2016; Costalli, Moretti ve Pischedda, 2017).

Politik istikrarsızlık, enflasyon (Cukierman, Edwards ve Tabellini, 1992) ve dış borçlanma (Ozler ve Tabellini, 1991; Roubini, 1991) yaratarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bu etkiler, ekonomide risklerin arttığı belirsiz bir ortamın oluşmasına dolayısıyla yatırım kanalıyla (Alesina ve Perotti, 1996; Asteriou ve Price, 2001; Bildirici, 2004) ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Belirsizlik ortamının getirmiş olduğu yatırımların düşüşü uzun vadede sermaye birikimini etkileyerek (Gyimah-Brempong ve Traynor, 1999) ekonomik büyüme hızının düşmesine yol açacaktır. Son olarak yaşanan bu süreçte politik istikrarın

sağlanamadığı ortamda kişi başına düşen GSYH (Aisen ve Veiga, 2011; Cristian, 2012) miktarı da azalacaktır.

2.1.3.Hükümetin Etkinliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Hükümet etkinliği ile ilgili ilk ciddi çalışmalar 1990'lı yıllarda “Yeni Kamu Yönetimi” adı altında yapılmıştır. Bu dönemde hesap verilebilirlik ve duyarlı bir hükümet oluşturmak amacıyla hükümetin performansından sorumlu olacağı performans yönetimi kullanılmaya başlanmıştır (Heinrich, 2008:373). Performans ölçümünün tarihi 19. yüzyıla kadar uzanmasına rağmen hükümet performans yönetimi sonuçlarının düzenli bir şekilde ölçümü ve kamuyla paylaşımı son yirmi yılda benimsenmiştir (Radın, 2006: 172-173). Düzenli halde ölçülen ve paylaşılan bu bilgiler hükümetlerin belirlenen performanslara ulaşma konusundaki çabalarını arttıracaktır. Çünkü bu performanslara ulaşmak, hükümetin etkinliğini arttıracak ve hükümete duyulan güvenin artmasını sağlayacaktır (Raine, 2003:5). Tabii ki hükümetin etkinliğinin ölçütü olarak kullanılan performansı ortaya çıkararak sistem içerisinde yer alan kurumlar ve kurumların kalitesidir. Kurumlar, bu mekanizma içerisinde, ekonomik aktörler arasındaki etkileşimleri yöneten ekonomideki oyunun kurallarıdır (Law ve Habibullah, 2006:203). Bu açıdan kurumsal kalite faktörlerinden biri olan hükümet etkinliğinin temel kaynağı piyasayı ayakta tutan kurumların varlığı, kalitesi ve sürekliliğidir. Karşılıklı bir beslenme ilişkisi içerisinde olan hükümet etkinliği ve kurumların kalitesi ekonomik büyümeyi arttıracaktır. Kurumlar iyi durumda olursa hükümet etkinliği sağlanmış olur, iyi bir hükümet ise ekonomik büyümenin temel belirleyicisidir (Easterly ve Levine, 1997:1205). Hudgson (2006), çalışmasında güçlü kurumlar olmadan fiyat müdahalelerinin olmadığı ve kaynak dağılımı sürecinin geçersiz kılındığı serbest piyasa ekonomilerinde bile hükümet etkinliğinin sağlanamayacağını ifade etmiştir.

Hükümetin etkinliğini ölçmek adına literatürde en çok kullanılan gösterge, Dünya Bankası tarafından kullanılan kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algılar, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükümetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğini içeren hükümet etkinliği endeksidir. Ayrıca 2004 yılında ABD’de kurulan küresel yoksullukla mücadelede öncülük eden yenilikçi ve bağımsız bir dış yardım kuruluşu olan Millennium Challenge Corporation (MCC) hükümet etkinliği endeksini farklı bir

boyutta ele almıştır. Hükümet etkinliği göstergesi olarak kullanılan endeks oluşturulurken tahmini, kesinliğine ve ülke kapsamına bağlı olarak her biri farklı bir ağırlık alan 16 farklı değerlendirme kuruluşu ve anketin bir alt kümesi birleştirilmiştir.

Hükümet etkinliğinin, ekonomik büyüme üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğu (Kaufmann, Kraay ve Zoido, 1999; Alam, Kiterage ve Bizuayehu, 2017) yönünde literatürde genel bir düşünce mevcuttur. Konuyla ilgili hükümet etkinliğinin sağlanması ülke üzerinde birçok değişikliğe neden olarak büyümeyi hızlandıracaktır. Hükümet etkinliği yüksek olan ülkelerde, kredi notları yükselir, ülkeye daha fazla yabancı yatırımcı girer, harcamaların verimliliği artar ve kaliteli kamu hizmetlerini sunulur, kaliteli ve yüksek miktarda beşeri sermaye birikimi meydana gelir, dış yardım fonları verimli ve uygun alanlarda kullanılır, teknolojik yenilikler hızlanarak büyüme oranında artış sağlanabilir. Ayrıca etkili hükümetlere sahip olan ülkelerde daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri (Baldacci, vd., 2004; Lewis, 2006) mevcut bu ülkelerde daha düşük bütçe açıkları olduğu yönünde bulgular mevcuttur (Andrews, 2010). Bu durumun tam tersinin incelendiği bir çalışmada etkinliği düşük olan ülkelerde bütçe açığı, işsizlik ve enflasyon sorunlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sakamoto, 2005). Bir başka sonuç ise liyakata dayalı bir yönetim anlayışını benimseyen devlet modeline sahip ülkelerde çevresel bozulmanın önüne geçildiği, çocuk ölümlerinin düşürüldüğü (Esty ve Porter, 2005; Lewis, 2006) ve yolsuzluğun bu ülkelerde daha düşük olduğudur (Rauch, 2001). Literatürde yapılan bu çalışmaların yanında hükümet etkinliği ve diğer makroekonomik değişkenler (bütçe dengesi, işsizlik vb.) arasında pozitif fakat büyüme ile herhangi bir ilişki olmadığı yönünde bulgular da bulunmuştur (Hazman, 2010).

2.1.4.Düzenleyicilik Kalitesi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Düzenleyicilik kalitesi kavramından önce düzenlemenin ve düzenleyici politika kavramlarına değinmek faydalı olacaktır. Merriam-Webster sözlüğünde düzenleme, “bir şeyin nasıl yapılması gerektiğini söyleyen resmi bir kural veya kanun” şeklinde genel bir tanımla ifade edilmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD), düzenleyici politikayı “hükümetlerin yönetmelikler, kanunlar ve diğer araçların kullanılması yoluyla amaçları doğrultusunda ekonomiye müdahale etmesi” olarak tanımlamaktadır. Düzenleyici politikalar, toplumun her kesimini etkileyen etkinlik ve

verimlilik amacıyla yapılan uygulamalardır. Bu uygulamaların ekonomi üzerindeki etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (CED, 2017:13):

- Kaynakların (emek, sermaye, doğal) farklı mal ve hizmetlerin üretiminde nasıl kullanıldığı ve bu girdilerin gerçekten en verimli alanlara dağıtılıp dağıtılmadığı,
- Başarılı işletmelerin büyümesinin ve başarısız olanların kapanmasının düzenlemelerle kolay hale gelmesi, endüstrilerdeki canlılık ve rekabet gücü,
- Kamu yararı, sosyal fayda perspektifiyle gerekçelendirilen düzenlemeler için, bu düzenlemeler elde edilen faydalara karşı ekonomik maliyetlere veya alternatif yaklaşımların maliyet etkinliğinin incelenmesi,
- Ekonominin hem kısa vadeli döngüsel hareketleri (durgunluk sırasındaki istihdam gibi) hem de ekonominin uzun vadeli büyümesi (yatırım ve yenilik yoluyla gibi) üzerindeki etkiler,
- Dağıtım etkisi, hangi işletmelerin düzenlemelerin ekonomik maliyet yükünü taşıdıkları.

Düzenleyicilik kalitesi, Dünya Bankası tarafından “hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden sağlam politikalar ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama becerisi” olarak ifade edilmektedir. Düzenleyici kaliteye ulaşan ülkelerde büyüme performansının iyi olduğu konusundaki çalışmalar konuya duyulan ilgiyi daha da arttırmaktadır. 1980’li yıllardan sonra gelişmekte olan ülkelerdeki özelleştirme ve daha genel ekonomik liberalleşme süreci, kendi sorunlarını ve başarısızlıklarını ortaya çıkarmış ve düzenleyici devlete yönelim mecburiyeti doğmuştur (Majone, 1994; Parker ve Kirkpatrick, 2005). Bahsedilen düzenleyici devlet modeli düzenleyicilik kalitesi ile aynı şeyi ifade etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kurumsal kalite konusunda yaşadıkları sıkıntılar düzenleyicilik kalitesi konusunda sorunlar yaratabilmektedir. Bu açıdan “gelişmekte olan ülkelerde etkili düzenleyici yapılar inşa etmek, sadece düzenleyici araçların teknik tasarımı ile ilgili bir sorun değildir, aynı zamanda düzenleyici kurumları ve kapasiteyi desteklemenin kalitesi ile de ilgilidir” (Dünya Bankası, 2002: 152). Dolayısıyla herkese açık bir yapıya sahip olan kurumlar ve kurumların kalitesi, önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere ekonomik sistemi düzenler ve düzenleyicilik kalitesini/etkinliğini arttırarak büyümeyi hızlandıracaktır

(Jalilian, Kirkpatrick ve Parker, 2007:88). Bunların yanı sıra yasal düzenlemenin birbiriyle bağlantılı üç başlıkla büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Yasal düzenleme ilk olarak işlem maliyetleri düşürür, güven ve kontrolün geliştirilebileceği ortamın oluşmasını sağlar son olarak etkili düzenleyici uygulama, girişimin geliştirebileceği yerel ve ulusal koşulları yaratan, birbiriyle bağlantılı çok çeşitli sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçları mümkün kılar (LBRO, 2012:7). Düzenlemenin ekonomi üzerinde yarattığı olumlu etkiler kadar olumsuz etkiler olduğuna dair sonuçlar da mevcuttur. Düzenlemenin büyüme üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanabilir (Bounds, Arndt ve Trnka, 2012:1-2):

Pozitif Etkiler

- İyi bir düzenleme işletmeler açısından uygun koşulları oluşturur.
- Tüketici ve yatırımcı açısından güven oluşturur.
- Yeniden düzenleme konusundaki riskleri azaltır.
- Negatif dışsallıkları azaltan, politika hedeflerini kolaylaştıran, tüketicileri ve çevreyi koruyan, topluma ve ekonomiye müdahale ile refah seviyesini iyileştiren kapsayıcı büyüme hedeflerine ulaşmayı kolaylaştırır.

Negatif Etkiler

- Aşırı düzenleme ve etkisiz veya kötü tasarlanmış kurallar ve düzenleme, işletmelerin ve toplumların verimliliği için olumsuzdur.
- Yasal başarısızlık, aşağıdakileri yaparak verimliliği ve yenilik fırsatlarını azaltır:
  - Rekabeti önlemek.
  - Boğucu büyüme ve yeni pazarların sömürülmesi.
  - Aşırı uyum maliyetleri empoze etmek.
  - Teknolojik değişime uyum sağlama ve tüketici ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini azaltmak.
- Bürokraside %25'lik bir azalmanın 25 AB Ülkesinde GSYİH'de %1,4'lük artışa yol açacağı tahmin edilmektedir (Gelauff ve Lejour, 2006:10).
- Düzenlemeyi amaca uygun hale getirmeni zor olması.

Yukarıda değinilen başlıklar çerçevesinde düzenleyicilik kalitesinin artması ve aşırı bir müdahalenin olmadığı ortamlarda ekonomik birimler için güven ortamının oluşturulmasıyla büyümenin artacağını söylemek mümkündür. Düzenleyicilik kalitesi görüldüğü üzere ekonomik büyüme açısından önemli bir kavramdır. Bu kavramın ölçümü konusunda da literatürde üzerine birçok tartışma mevcuttur. Konuyla ilgili düzenleyicilik kalitesini ölçmek adına dünya bankası tarafından bir endeks geliştirilmiş ve geliştirilen endeks ülkeleri 6 ana başlık ve 21 alt başlıktan oluşan faktörlere göre değerlendirilerek sonuca ulaşmaktadır. Ayrıca OECD 1998 yılında Düzenleyici Reform Programını başlatarak düzenleyici uygulamalar üzerine çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca düzenleyici uygulamaların, etkilenen gruplarla istişare yapılarak ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ve olumsuz etkilerinin ölçülmesini sağlayan Düzenleyici Etki Analizi (RIA) yöntemi de yine OECD tarafından geliştirilmiştir.

Düzenleyicilik ve büyüme arasında bir ilişki olduğu, düzenlemelerin artışının sürdürülebilir büyümeyi arttıracığı (Issever Grochová, 2015; Silberberger ve Königer, 2016; Lee, Olasehinde-Williams ve Olanipekun, 2021) ifade edilmektedir. Ayrıca düzenleyici kalite, finans ve büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından da önemli bir unsurdur (Lee vd., 2016). Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda (Demetriades ve Hook Law, 2006; Acaravci, Öztürk ve Acaravci, 2011; Law vd., 2013) finans ve büyüme arasındaki nedensellik yönü ortaya konulmuş ve bu yönde meydana gelen değişikliklerin sebebi ise kurumsal kalite olarak ifade edilmektedir. Buradaki kurumsal kaliteden kasıt düzenleyicilik kalitesi ve hukukun üstünlüğüdür. Bunların yanı sıra düzenleyici kalite ve büyüme arasında bir ilişki olmadığına dair çalışmalarda (Siyakiya, 2017) mevcuttur.

2.1.5.Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Hukukun üstünlüğü, kavramsal olarak çok farklı boyutları olan ve kökeni çok eskilere dayanan bir olgu dur. Bu kavramın ekonomik büyüme ile olan ilişkisini ele almadan önce hukukun üstünlüğünden neyin kastedildiğini açıklamak iyi olacaktır. Hukukun üstünlüğü, bireysel hak ve özgürlüklerin korunduğu, herkese eşit ve adil bir ortamın sağlandığı, devletin sınırsız gücünün kanunlarla kontrol altına alındığı durum olarak ifade edilmektedir. Dünya çapında hukukun üstünlüğünü geliştirmek için çalışan bağımsız bir kuruluş olan World Justice Project (WJP), hukukun üstünlüğünü

tanımlarken yasalara hesap verilebilirlik, adil kanunlar, hükümetin şeffaflığı (çıkarılan yasalar ve süreçlere erişim), adaletin yetkin, etik ve bağımsız temsilciler ve tarafsız kişiler tarafından uygulanması üzerine kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanıma göre ise hukukun üstünlüğü, devlet dahil olmak üzere herkes için uluslararası insani haklar ve normlara uygun bir şekilde eşit, adil ve bağımsız bir yargılamayı içeren kanunlara karşı sorumluluğu içeren bir yönetim ilkesidir.

Hukukun üstünlüğü, kurumların işleyişinden tutun da tarım, sanayi, ticaret, turizm kısacası bütün sektörler kadar uzanan bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla bütün sektörlerin sağlıklı işleyebilmesi toplumdaki bireylerin daha huzurlu bir hayat sürdürebilmeleri açısından hukukun üstünlüğü önemlidir. Hukukun üstünlüğünün ne kadar önemli bir kavram olduğu İngiltere'nin ilk dönemlerinde Bracton tarafından söylenen “Kral ve Tanrı yasaya tabidir” (Plucknett, 2001:5) sözüyle daha iyi anlaşılmaktadır. Burada herkesin hukuk kurallarına göre eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğu ifade edilirken bu durum toplumun aidiyet duygusunun gelişmesine dolayısıyla milli duygularla çalışmış olduğu işi en iyi şekilde yapmasına yardımcı olacaktır. Bireysel hak ve özgürlüklerin korunduğu hukuk kurallarının mevcudiyeti üretimi verimlilik artışı kanalıyla yapacaktır. Konuyu örnekle pekiştirmek gerekirse birey çalışma saatleri, ücret ve ideal iş ortamı gibi faktörler konusunda bunların düzeltilmesi konusunda haklara sahip ise daha da önemlisi bunlar uygulanıyorsa verimli çalışacaktır. Ayrıca World Justice Project (WJP) tarafından 2020 yılında yayınlanan raporda hukukun üstünlüğünün, yolsuzluğu azalttığı, yoksullukla mücadelede önemli bir faktör olduğu ve bireylerin adaletsizliğe uğramalarının önüne geçtiği ifade edilmektedir. Aynı raporda adaletin kalkınmanın temeli olduğu ve barış ortamı, hesap verilebilir bir hükümet ve temel haklarının temeli olduğu da vurgulanmaktadır. Bu başlıkların yanı sıra işletmelerin açılması, işletilmesi ve kapatılması için objektif kuralların oluşturulması, mevzuatın öngörülebilirliği, ticaretin korunması, mülkiyet haklarının açık bir yasal tanımı, her düzeydeki görevlinin şeffaflığı, tüm hükümet dalları arasında bir denge sağlanması (yürütme, yasama, yargı), hükümetin vatandaşlara karşı hesap verebilirliği de hukukun üstünlüğü olarak ifade edilmektedir (Stolper, vd., 2007:8).

Hukukun üstünlüğü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusunda yapılan çalışmalar genellikle hukukun üstünlüğünü kurumsal kalite göstergesi olarak ele alan çalışmalardır. Bu çalışmaların genelinde hukukun üstünlüğünün sağlandığı ekonomilerin büyümelerinin daha yüksek ve sürdürülebilir olduğunu göstermektedir. Hukuksal faktörler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi R.Coase (1960) tarafından yapılan “The Problem Of Social Cost” adlı çalışmayla başlamıştır. Bu çalışmanın ardından yapılan çalışmalar hukukun üstünlüğünü farklı alt başlıklara (kişisel güvenlik, mülkiyet haklarının korunması, iktidarın gücünün sınırlandırılması, yolsuzlukla mücadele) ayırıp bu faktörlerin büyüme ile olan ilişkisini incelemiştir (Haggard ve Tiede, 2011: 674-675). Bu başlıklar arasında kişi güvenliği gasp, anarşi, iç savaş, kanunsuzluk, cinayet vb. şekillerde ele alınmaktadır. Dünya Bankası'nın yayınlamış olduğu raporda cinayet oranlarının %10 oranında düşürülmesinin kişi başına gelirin beş yılda yaklaşık olarak %0.2- 0.8 aralığında arttırdığını ortaya koymuştur (World Bank, 2006:27).

Hukukun üstünlüğünü, mülkiyet hakları ve sözleşmelerin uygulanmasına bağlayan bunların uzun dönemde büyümeyi olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur (Scully 1988; Clague vd., 1996, 1999; Zak ve Knack 2001; Acemoglu ve Johnson, 2005; Keefer 2007). Hukukun üstünlüğünün artışının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğine yönelik çalışmalar ise North ve Thomas (1973), North (1990), Knack ve Keefer (1995), Hall ve Jones (1999), Kaufmann, Kraay ve Zoido (1999), Ozpolat, vd. (2016), Maroof, vd. (2019) şeklindedir. Bu çalışmaların yanında düşük ve orta gelirli ülkelerde hukukun üstünlüğü ve ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki olmadığına dair çalışmalar (Feld ve Voigt, 2003; La Porta, vd., 2004; Voigt, Gutmann ve Feld, 2015) yolsuzlukla mücadele veya mülkiyet haklarının korunmasının büyüme üzerindeki olumlu etkisinin kaybolmasına yol açabilir.

2.1.6.Yolsuzluğun Kontrolü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bütün dünyanın ortak sorunlarından biri olan yolsuzluk, farklı bilimlerin inceleme alanına girdiği için ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ayrıca içeriğinin çok geniş olması ve yozlaşma, rüşvet vb. gibi kavramlarla eş anlamda kullanılmasından dolayı da yolsuzluk kavramını tanımlamak daha güç hale gelmektedir. Oxford ve Merriam-Webster sözlüklerindeki yolsuzluk anlamları “çürüme, yıkım, ayrışma, doğru olandan

ayrılma” olarak geçmektedir. Bu anlamların dışında temel görevi dünyadaki yolsuzluğun önüne geçmek olan ve 100’den fazla ülke üzerinde çalışan Uluslararası Şeffaflık Örgütü yolsuzluğu, “emanet edilen gücün özel kazanç için kötüye kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Dünya Bankası’na göre ise yolsuzluk, “kamu görevinin özel kazanç için kötüye kullanılması” şeklinde ifade edilmektedir (World Bank, 1997: 102). 186 devlet tarafından imzalanan Haziran 2019’da imzalanan Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi’nde (UNCAC) yolsuzluk olarak tanımlanabilecek kavramların suç olması gerektiği vurgulanmış ve yolsuzluk sayılan eylemler belirtilmiştir. Sözleşmeye göre rüşvet, zimmete para geçirme, işin kötüye kullanımı, yasa dışı zenginleştirme, kara para aklama ve bu suçların gizlenmesinden kaynaklı olarak adaletin engellenmesi yolsuzluk olarak tanımlanmaktadır.

Literatürde yolsuzluk, kamu görevlilerinin mali kazanç ve siyasi destek amacıyla hukuk kurallarından sapması (Nye, 1967:417), kamuda yer alan bürokratların ellerindeki güçleri kişisel menfaatleri ile takas yaptıkları durum (Li, 1996:1), siyasilerin çevrelerine diğer insanlardan daha fazla yardım etmeleri (Ackermann, 1999:5), resmi bir iş yapmak adına ücret isteme (Ahlin, 2001:2) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar doğrultusunda yolsuzluğun toplumdaki hastalıkların bir yansıması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yolsuzluğun tanımından sonra nedenlerini ise üç ana başlık ve alt başlıklarıyla özetlemek mümkündür. Bu başlıklardan ilki sosyal nedenler: toplumsal yapı, eğitim ve nüfus artışı, göç ve kentleşme şeklindedir. Bir diğer başlık ekonomik nedenler; devlet müdahalesi, kamu istihdamı, ücret düzeyi iken son başlık olarak siyasal nedenler: bürokratik yapı, hukuk sistemi ve denetim mekanizmasının yetersizliği olarak tanımlanabilir. Yolsuzluğun nedenlerinde de anlaşılacağı üzere yolsuzluk, yatırımlar, büyüme, kamu harcamaları ve gelirler, gelir dağılımı, yoksulluk ve kayıt dışı ekonomi üzerinde etkili olan bir unsurdur. Etkili olduğu noktaların daha da belirginleşmesi açısından yolsuzluğun ölçümü üzerine yoğun çalışmalar yapılmış ve bazı endeksler geliştirilmiştir. Bu endekslerden bazıları, Business International Endeksi (BI), Uluslararası Ülke Risk Rehberi Endeksi (ICRG), Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu Endeksi (GCR) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü Endeksi (TI) şeklindedir.

Yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusunda da yolsuzluğun tanımında olduğu gibi ortak bir fikir birliği yoktur. Genel kabul görülen yolsuzluğun ekonomik faaliyetler üzerindeki olumsuz etkisi olsa da yolsuzluğun, arzu edilen bir olgu olduğu da bazı ülkeler üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Dünya Bankası başkanlarından Wolfensohn (1996) yapmış olduğu konuşmada yolsuzluğun ekonomik kalkınmayı geciktiren bir kanser olduğunu ifade etmiştir. Bu kalkınmayı geciktirici kanser, ekonomideki farklı kanallar üzerinden etki yaratabilir. Vergi gelirini azaltma, fonların etkinliğini azaltarak verimsiz ve savurgan kamu harcamalarını ortaya çıkarma, tam değerinin izlenmesi zor olan büyük projelerden rüşvet alınarak maliyeti arttırma, kamu ihalelerinin bozuk bir sistem aracılığıyla tahsisinden kaynaklı olarak alt yapı ve kamu hizmetlerinin kalitelerinin düşmesi, yatırımlar üzerindeki rüşvet baskısından dolayı yatırımların düşmesi ve son olarak mali teşviklerin üretken projeler yerine rant arayışı içindeki alanlara kaydırılması yolsuzluğun ekonomik büyümeyi düşmesine neden olan etkileridir (Mauro, 1997:6-7).

Kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan yolsuzluk, yatırımların düşmesi, enflasyon artışı ve kamu harcamalarının etkinliğini bozulmasına yol açarak veya diğer kanallarla ekonomik büyümeyi üzerinde olumsuz etkiler yarattığına dair literatürde birçok çalışma (Mauro, 1995,1997; Wei,1999; Del Monte ve Papagni, 2001; Mo, 2001; Anoruo ve Braha, 2005; Dridi, 2013; Farooq, vd., 2013; Grabova, 2014; Nwankwo, 2014; Anh, Minh ve Tran-Nam, 2016; d'Agostino, Dunne ve Pieroni, 2016; Gründler ve Potrafke, 2019) mevcuttur. Bu çalışmaların yanı sıra yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği konusunda da azımsanmayacak derecede çalışma mevcuttur. Yolsuzluğun özellikle ticaretin çarklarını hızlandıran 'yağ' etkisi yaratacağı (Wei, 1999:3) ve ekonomik büyümeyi arttıracacağı savunulmaktadır. Yolsuzluğun “çarkları yağlama” hipotezini destekleyip ekonomik büyümeyi arttırdığına dair çalışmalar (Leff, 1964; Huntington, 2006; Lui, 1985; Huang, 2016; Sharma ve Mitra, 2019) mevcuttur. Ayrıca De Vaal ve Ebben (2011) yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini bunu verimlilik artışına yol açarak yapabileceğini ortaya koymuşlardır.

2.2. BRICS-T Ülkelerinde Kurumsal Kalite Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Kurumsal kalite faktörlerinin etkilerine geçmeden önce incelenen ülke grubu olan Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (BRICS-T) neden seçildiği ve bu ülkelerdeki kurumsal kalite sürecini açıklamak faydalı olacaktır. Bölgesel ve uluslararası düzeyde yükselen ekonomilere ve siyasi güçlere liderlik etmek adına 2001 yılında ilk defa BRIC olarak tanımlanan bu ülkeler, 2006 yılında bir araya gelmeye başlamışlardır. Aynı dönemde, yüksek büyüme oranlarının, ekonomik potansiyelin ve demografik gelişimin BRIC ülkelerini lider konuma getireceği ve G7'ye dahil edilmelerine dahil fikirler gündeme getirilmiştir (O'Neill 2001). 2010 yılında diğer ülkelerden ekonomik olarak ve uluslararası pazardaki payının yeterince büyük olmamasına karşın coğrafi ve demografik boyutları nedeniyle Güney Afrika, daha sonra BRICS olarak anılacak olan gruba katılmaya davet edilmiştir (Schäfer, vd., 2012:6). BRICS ülkelerine benzer ekonomik performans gösteren ve uluslararası alanda birçok açıdan benzer yapıya sahip olan Türkiye'nin de eklenmesiyle son yıllarda literatürde kendine yer edinen BRICS-T olarak bu çalışmada ele alınmaktadır.

Son yirmi yılda BRICS-T ülkelerinde dikkate değer bir büyüme söz konusudur. Büyümenin kaynaklarından biri olan inovasyon kapasitesi açısından BRICS-T ülkeleri "Küresel İnovasyon Endeksi"ndeki (Çin 12, Hindistan 46, Rusya 45, Brezilya 57, Güney Afrika 61 ve Türkiye 41) konumunu önemli ölçüde iyileştirmiştir (WIPO,2021:4). Diğer yandan BRICS ülkelere yapılan yatırımların artması dünya nüfusunun yaklaşık %42'sini temsil etmesi ve BRICS ekonomileri arasında artan uluslararası bağlar ve finansal ticaret, BRICS'i potansiyel bir ekonomik dünya süper gücü olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Wang, vd.,2020:54).

Kurumsal kalite göstergesi olan faktörlerinin önemi konusunda önceki yukarıda ve çalışmanın ilk bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. BRICS ve Türkiye özelinde ele aldığımız çalışmanın bu bölümde kurumsal kalite faktörleri ve büyüme ilişkisini ilgili ülkelerde nasıl bir seyir izlediği incelenecektir. Bu ilişki incelenirken kurumsal kalite göstergelerinin performansları -2,5 ile +2,5 arasında değerler almakta, performans +2,5 yaklaştıkça iyi olduğu tam dersi durumda ülkenin bu göstergeye ait

performansının düşük olduğunu ifade etmektedir. Ülkelere ait büyüme oranı ve kurumsal kalite göstergelerine ait değerler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

BRICS- T ülkelerine ait verilerin incelenmesinden önce ülkelerin genel durumları hakkında bilgi vermek çalışmanın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu açıdan sırasıyla Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye’de kurumları ve kurumsal kaliteyi etkileyebilecek ekonomik ve politik açıdan yaşanan olaylar özet halinde sunulacaktır. Bu bilgiler, Bertelsmann Stiftung Dönüşüm Endeksi (BTI) projesi olarak ifade edilen, gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş sürecindeki ülkeleri siyasi, ekonomik ve yönetim başlıkları altında değerlendiren kuruluş raporlarından derlenecektir. Kuruluş, dünya çapında önde gelen üniversitelerden ve düşünce kuruluşlarından yaklaşık 300 ülke ve bölge uzmanının bir araya gelerek oluşturduğu her ülkeye ait yıllık raporlar yayınlamaktadır. Aynı zamanda dünya çapında demokrasi ve kapsayıcı piyasa ekonomisine yönelik dönüşüm süreçlerini analiz edip karşılaştırmaktadır.

Brezilya, temel göstergeler açısından ele alındığında insani gelişme endeksi değerlerine göre orta ile yüksek düzey arasında yer aldığı görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre 189 ülke arasından 84. sırada ve İnsani Gelişim Endeksi (İGE) 0.765’tir (UNDP, 2019:242). Dünya Bankası verilerine göre gelir dağılımı açısından 2018 yılında 53.4 Gini katsayısı ile hala dünyanın en eşitsiz gelir dağılımlarından birine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bilgilerin yanında Brezilya’daki demokratik dönüşümün ise 1964-1985 döneminde tamamlandığını söylemek yanlış olmayacaktır (BTIa, 2022:4).

Dünya Bankası’nın Küresel Yönetişim Göstergelerine göre, Brezilya’nın güçlü idari kapasitesi göz önüne alındığında, hükümetin etkinliği beklenenin altında olduğunu söylemek mümkündür. Ülkede yaşanan büyük yolsuzluk skandallarından sonra son 20 yılda yaptırımlar konusunda büyük adımlar atılmıştır. Bu adımların en sonuncusu, Ağustos 2020’de yolsuzlukla mücadelede yer alan farklı kurumları arasında yaşanan koordinasyon sorunlarını gidermek ve işbirliğini kolaylaştırmayı amaçlayan bir teknik işbirliği anlaşması imzalanmasıdır (BTIa, 2022:35).

Brezilya’da ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik 2002 yılından itibaren genel olarak yatay bir seyir izlerken 2017 yılından sonra düşmeye başlamıştır. 2010 yılından en yüksek ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik performansı göze çarparken bu yılda büyüme oranının da 2002-2020 dönemine ait en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir (Tablo 2.1). İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik performansının en düşük olduğu yıl ise 2020’dir. Brezilya’da bu değişkenin 2002-2020 ortalama değeri 0,45 iken ortalama ve 2017 yılından sonra ortalamasının altına düşerek gittikçe kötüleşen bir tablo mevcuttur. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin diğer kurumsal kalite faktörlerine göre en iyi gösterge olduğu diğer önemli bulgulardan biridir.

Tablo 2.1. Brezilya’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluk Kontrolü	Büyüme Oranı
2	0,47	0,32	0,05	0,29	-0,23	0,08	3,0
3	0,44	0,00	0,19	0,30	-0,32	0,09	1,1
4	0,38	-0,27	0,01	0,03	-0,36	0,02	5,7
5	0,45	-0,26	-0,09	0,03	-0,42	-0,13	3,2
6	0,50	-0,29	-0,32	-0,03	-0,36	-0,10	3,9
7	0,53	-0,35	-0,21	-0,02	-0,37	-0,07	6,0
8	0,56	-0,31	-0,08	0,05	-0,31	0,00	5,0
9	0,52	0,16	-0,09	0,09	-0,15	-0,06	-0,1
10	0,57	0,01	-0,03	0,15	0,04	0,04	7,5
11	0,51	-0,13	-0,11	0,16	0,03	0,16	3,9
12	0,47	0,04	-0,12	0,09	-0,06	-0,03	1,9
13	0,41	-0,25	-0,09	0,07	-0,08	-0,08	3,0
14	0,47	-0,07	-0,13	-0,07	-0,04	-0,33	0,5
15	0,45	-0,33	-0,18	-0,19	-0,14	-0,39	-3,5
16	0,45	-0,37	-0,17	-0,20	-0,15	-0,38	-3,3
17	0,45	-0,41	-0,29	-0,11	-0,28	-0,53	1,0
18	0,38	-0,35	-0,44	-0,31	-0,27	-0,41	1,1
19	0,34	-0,54	-0,18	-0,17	-0,18	-0,33	1,1
20	0,26	-0,42	-0,44	-0,16	-0,17	-0,34	-4,0
Ort.	0,45	-0,20	-0,14	-0,05	0,00	-0,20	-4,0

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

Politik istikrar ve şiddetin olmaması açısından Brezilya'nın iyi bir performans göstermediği söylenebilir. 2002-2020 dönemi içerisinde pozitif değerlere sahip sadece beş yıl bulunmaktadır. En yüksek değer 2002 iken en düşük değere sahip yıl ise 2019'dur. Siyasi ve sosyal çatışmaların yoğunluğunun 2013'ten bu yana önemli ölçüde artması politik istikrar ve şiddetin olmaması değerinin belirleyici faktördür. Ayrıca 2019 yılında sağcı Başkan Jair Bolsonaro, “sol” kadınlara, LGBTQ+, yerli halklara ve Afro-Brezilyalılara karşı aşırı söylemleri toplumun daha da kutuplaşmasına neden olmuştur (BTIa, 2022:30). Brezilya'da hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü, düzenleyicilik kalitesi ve yolsuzluğun kontrolü göstergelerinin de iyi bir puantaja sahip olmadığı bu değişkenler açısından ülkenin sıkıntılar yaşadığı görülmektedir.

Hükümetin etkinliği açısından en iyi performansın 2003 yılında yaşandığı fakat bu yıla ait büyüme oranı, incelenen dönem içerisindeki düşük büyüme oranlarından biridir. Buradan hükümet etkinliğinin büyümeyi destekleyebileceğine dair herhangi bir netlik olmadığı söylenebilir. Ayrıca 2017 yılından sonra hükümetin etkinliğinin ortalamasının (-0,14) çok altında ve ciddi bir düşüş dikkat çekmektedir. Brezilya için kurumsal kalite faktörlerinin genel performanslarının pozitif olduğu (hükümetin etkinliği dışında) ve iyi bir değere sahip olduğu tek yıl 2010'dur. Bu yıla ait büyüme oranı 2002-2020 yılları arasındaki en yüksek büyüme oranı olmasından yola çıkarak Brezilya'da kurumsal kalite göstergeleri ve büyüme arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir. Ayrıca son olarak Brezilya'da kurumsal kalite faktörlerinin ortalama değerleri incelendiğinde ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin yanında hukukun üstünlüğü dışında pozitif değere sahip bir faktörün olmadığı da dikkat çekici noktadır.

Rusya, temel göstergeler açısından ele alındığında yüksek bir sosyoekonomik gelişmeye sahip ülke kategorisindedir. Çok yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan Rusya 2020 İGE raporunda 52. sırada bulunmaktadır. 2019 yılında %1.3 büyüme oranı gösteren ülkede bütün dünyada beklendiği üzere 2020 yılında daralmaya girdiği görülmektedir. Petrol ve doğal gaz üzerine kurulu bir ekonomik yapıya sahip olan Rusya'da 2019 yılı verilerine göre GSYH'nin yaklaşık %60 olarak ifade edilmektedir.

Rusya'da “politik davranış normlarının ve kurumların”, “yolsuzluğun her düzeyde zenginlik elde etmenin başlıca aracı olduğu” koşullarını sağladığına dair bulgular mevcuttur (Levin ve Satarov, 2000:114). Dahası yolsuzluk faaliyetlerinin Rus

ekonomisine tahmini maliyetlerinin “hükümet bütçesinde tahsis edilen bilim, eğitim, sağlık, kültür ve sanat harcamalarının toplamından” daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Rusya’da yolsuzluğun komünizmin çöküşünden bu yana kötüleştiği ve genel sebeplerin hükümete karşı alaycı tutumlar, hukuktaki tutarsızlıklar, hukuktaki keyfilik ve hükümetin yasal normlara kendisinin uymaması olarak sıralanmaktadır (Roaf, 2000:2). Mahkemeler, hem ulusal hem de bölgesel düzeyde yürütmenin doğrudan emirlerini takip etmektedir (BTİb, 2022:3). Kurumların demokratik olduğu fakat uygulamada parlamento ve yargı yürütme organları tarafından kontrol edildiği ifade edilmekte, demokratik kurumların etkinliği, hem kayıt ve faaliyetlerine ilişkin yasal kısıtlamalar hem de yürütmenin sistematik gayri resmi müdahalesi yoluyla engellenmektedir (BTİb, 2022:14).

Rusya için Tablo 2.2 incelendiğinde 2019 ve 2020 yıllarına ait hükümetin etkinliği performansı dışında iyi bir grafik çizmediği görülmektedir. Genel olarak negatif performans değerlerine sahip olan Rusya’da büyüme oranlarının en yüksek olduğu dönemler 2003-2004 ve 2006-2007 yıllarıdır. 2006-2007 yıllarında yaşanan yüksek büyümenin nedenleri olarak çıkarılan rekabetin korunması kanunu, ulusal para birimi serbestçe konvertibl hale gelmesi ve dış ticaret serbestleştirilmesi gösterilebilir (BTİb, 2022:20).

Tablo 2.2. Rusya’da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluğun Kontrolü	Büyüme Oranı
2	-0,44	-0,72	-0,31	-0,24	-0,83	-0,92	4,6
3	-0,53	-1,19	-0,40	-0,15	-0,91	-0,76	7,2
4	-0,57	-1,51	-0,44	-0,11	-0,88	-0,79	7,1
5	-0,65	-1,26	-0,50	-0,13	-0,92	-0,82	6,3
6	-0,92	-0,90	-0,43	-0,40	-0,95	-0,91	8,2
7	-0,91	-0,86	-0,38	-0,29	-0,97	-1,01	8,4
8	-0,87	-0,74	-0,36	-0,39	-0,95	-1,11	5,1
9	-0,89	-0,96	-0,41	-0,33	-0,77	-1,13	-7,7
10	-0,88	-0,92	-0,46	-0,35	-0,76	-1,09	4,5
11	-0,88	-0,99	-0,47	-0,34	-0,72	-1,06	4,3
12	-0,97	-0,81	-0,42	-0,33	-0,81	-1,04	4,0
13	-1,02	-0,73	-0,35	-0,35	-0,78	-1,01	1,7

14	-1,04	-0,94	-0,10	-0,38	-0,74	-0,91	0,7
15	-1,08	-1,02	-0,20	-0,52	-0,76	-0,94	-1,9
16	-1,13	-0,94	-0,19	-0,41	-0,79	-0,82	0,1
17	-1,09	-0,64	-0,07	-0,47	-0,79	-0,89	1,8
18	-1,05	-0,50	-0,06	-0,54	-0,81	-0,84	2,5
19	-1,10	-0,54	0,15	-0,43	-0,72	-0,83	1,3
20	-1,07	-0,73	0,03	-0,43	-0,76	-0,91	-2,9
Ort	-0,89	-0,88	-0,28	-0,34	-0,82	-0,93	2,89

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020 yılını, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

2009 yılında bütün dünyayı etkilediği üzere Rusya’da yaşanan mali krizden zarar gören ülkelerden biridir. Ayrıca 2020 yılında, dünyada yaşanan koronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle mali krizin etkilerinin görüldüğü 2009 yılındaki gibi negatif büyüme mevcuttur. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik açısından Rusya’da 2012 yılından sonra negatif seyrettiği ülkede konuyla ilgili olumsuz bir ortamın olduğu görülmektedir. Rusya’da kurumsal kalite faktörlerinin ortalamalarına bakıldığında ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin, yolsuzluğun kontrolünden sonra en kötü performansa sahip faktör olduğu dikkat çekici noktalardan biridir. Genel olarak politik istikrar ve şiddetin olmaması açısından da benzer bir durum söz konusu iken son yıllarda bu göstergeye ait performans değerlerinde iyileşme olduğu söylenebilir. Hükümetin etkinliği açısından Rusya son yıllarda yine politik istikrar ve şiddetin olmamasına paralel bir şekilde iyileşme içerisinde. 2019 yılında hükümetin etkinliğinde bir artış olduğu ve incelenen yıllarda en etkin hükümet performansına sahip olduğu Tablo 2.2’de belirtilmiştir. Düzenleyicilik kalitesi açısından ise gittikçe kötüye giden bir seyir içerisinde olan Rusya’da hukukun üstünlüğünde de benzer sonuçlar mevcuttur. Yolsuzluğun kontrolü açısından ülkenin yine iç açıcı bir tablosu olmadığı görülürken, 2007-2013 yılları arasında incelenen tüm yılların ortalamasından daha kötü değerlere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Son olarak hükümetin etkinliği ve düzenleyicilik kalitesinin en azından diğer faktörlere göre daha iyi durumda oldukları bir diğer husustur. Rusya’da 2002-2020 dönemi içerisinde büyüme ve kurumsal kalite faktörlerinin paralel hareket ettiklerini söylemek pek mümkün değildir.

Hindistan’da insani gelişmiş endeksi sıralamasında 2019 yılı verilerine göre 0.645 değer ile 189 ülke arasından 131. olduğu görülmektedir (UNDP, 2019: 243). Büyüme

arttıran faktörlerden biri olan inovasyonunun hesaplandığı endeks sıralaması açısından 2021 yılı verilerine göre 46. olan (WIPO, 2021:4) ülkede Dünya Yönetişim Göstergelerinin yer aldığı Tablo 2.3'te ifade edildiği üzere 2020 yılında ciddi bir düşüş göstermiştir. Bu bilgilerin yanında kurumsal kalite faktörleri açısından Hindu-milliyetçi Bharatiya Janata Partisi'nden (BJP) Başbakan Narendra Modi'nin hükümeti, demokratik kurumların zayıflamasına yol açarken, Mart 2019'da ülkede yaygın olan yolsuzluğun önüne geçmek adına Lokpal adlı ulusal bir yolsuzlukla mücadele makamı kurulmuştur (BTİc, 2022:12).

Tablo 2.3. Hindistan'da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluğun Kontrolü	Büyüme Oranı
2	0,42	-1,20	-0,12	-0,35	0,00	-0,51	3,8
3	0,45	-1,50	-0,08	-0,34	0,13	-0,41	7,8
4	0,39	-1,27	-0,15	-0,42	0,04	-0,41	7,9
5	0,41	-1,01	-0,10	-0,28	0,12	-0,36	7,9
6	0,43	-1,06	-0,09	-0,27	0,17	-0,27	8,0
7	0,45	-1,15	0,12	-0,30	0,09	-0,39	7,6
8	0,46	-1,10	-0,01	-0,38	0,08	-0,33	3,0
9	0,46	-1,35	-0,01	-0,32	0,01	-0,45	7,8
10	0,44	-1,27	0,02	-0,37	-0,03	-0,46	8,4
11	0,43	-1,32	0,00	-0,34	-0,09	-0,53	5,2
12	0,39	-1,28	-0,17	-0,47	-0,07	-0,51	5,4
13	0,43	-1,22	-0,17	-0,47	-0,05	-0,51	6,3
14	0,41	-0,99	-0,20	-0,44	-0,06	-0,42	7,4
15	0,42	-0,94	0,09	-0,39	-0,04	-0,35	7,9
16	0,44	-0,95	0,07	-0,30	-0,02	-0,28	8,2
17	0,38	-0,76	0,08	-0,25	0,00	-0,23	7,0
18	0,37	-0,95	0,28	-0,18	0,02	-0,18	6,1
19	0,29	-0,70	0,17	-0,16	-0,03	-0,23	4,1
20	0,14	-0,86	0,38	-0,13	-0,01	-0,24	-7,9
Ort	0,40	-1,09	0,00	-0,32	0,01	-0,37	5,8

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

Hindistan açısından Tablo 2.3'te ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik dışındaki göstergelerin pek iyi olmadığı ülkenin kurumsal kalite faktörleri açısından Rusya kadar kötü olmasa da iyi bir performansı olmadığı söylenebilir. Büyüme oranları açısından Hindistan'ın pozitif ve istikrarlı bir görüntüsünün altında yatan faktörlerin kurumsal kalite göstergeleri olmadığı ifade edilebilir. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik değerinin en yüksek olduğu 2008-2009 yıllarından büyüme oranları azımsanmayacak derecede yüksektir. Fakat yıllar itibari ile ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikte bir düşüş olduğu, buna bağlı olarak en düşük değere sahip 2020 yılında en düşük büyüme oranına sahip olduğu görülmektedir. Politik istikrar ve şiddetin olmaması açısından Hindistan kötü bir performansa sahip özellikle 2009 (genel seçim) yılında zirveye ulaşmıştır. İncelenen dönemde Hindistan'da hükümet etkinliği konusunda da sorunlar gözlenmekle birlikte son yıllarda düzelmeler mevcuttur. Düzenleyicilik kalitesi ve yolsuzluğun kontrollü, politik istikrar ve şiddetin olmaması göstergesine nazaran daha iyi fakat iyi olmayan benzer performans değerlerine sahiptirler. Hukukun üstünlüğü ise hükümet etkinliğine paralel değerlere sahip genel olarak kötü denilebilecek değerlere sahiptir. Hindistan hakkında genel bir değerlendirme olarak kurumsal kalite faktörlerinin ortalamaları incelendiğinde ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin en iyi performansa sahip faktör olduğu, politik istikrar, yolsuzluğun kontrolü ve düzenleyicilik kalitesinin sırasıyla ülkenin sorunları olduğunu söylemek mümkündür.

Çin, insani gelişme endeksi açısından 2020 yılı raporuna göre 0.761 değer ile 189 ülke içerisinde 85. sırada yer almaktadır (UNDP, 2020:42). Dünya'da yaşanan bir takım sorunlar Çin'in büyüme stratejisinde değişikliğe gitmesine, inovasyona dayalı büyüme modeline geçmesine yol açmıştır (McKay ve Song, 2010:25). Bu doğrultuda Çin, inovasyon kapasitesinin ölçüldüğü küresel inovasyon endeks sıralamasında gelir grubu aynı olan ülkeler arasında ilk sırada yer alırken genel sıralamada 12. sırada kendine yer bulmaktadır (WIPO, 2021:4). Dünya Bankası verilerine göre 2017 sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre GSYH açısından ABD'yi geçerek 23.02 trilyon dolar ile ilk sırada yer almaktadır.

Kurumsal kalite faktörleri açısından incelendiğinde Çin'de yolsuzluk kavramı 1978 yılından bu yana önemli bir sosyal ve politik sorun olarak kabul edilmektedir (He, 2000:243). Yolsuzluğun önüne geçmek adına 2017 yılında, Chongqing'in parti sekreteri

Sun Zhengcai, ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış, 2018 yılı sonu itibarıyla milyonlarca kişi hakkında soruşturma açılmış ve 621.000 yetkilinin cezalandırılmıştır (BTİd, 2022). Eyalet sistemi içerisinde 31 bölgeye sahip olan Çin’de politik sistemin bağlantılı olmasından dolayı alt düzeydeki kurumların ilişki düzeyi yüksektir (Wong, 2009). Ülkedeki belediyeler, doğrudan ilgili eyalet hükümeti tarafından kontrol edilmekte (Xu, 2011), bu da hükümetin etkinliğinin dolaylı olarak azalmasına yol açmaktadır. Tablo 2.4’te 2002 yılından itibaren hükümetin etkinliği incelendiğinde bu bilgileri destekler veriler olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4. Çin’de Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluğun Kontrolü	Büyüme Oranı
2	-1,59	-0,32	-0,06	-0,51	-0,49	-0,51	9,1
3	-1,51	-0,56	-0,08	-0,33	-0,52	-0,35	10,0
4	-1,46	-0,39	-0,05	-0,30	-0,52	-0,55	10,1
5	-1,50	-0,50	-0,11	-0,15	-0,58	-0,60	11,3
6	-1,74	-0,53	0,07	-0,20	-0,63	-0,51	12,7
7	-1,72	-0,49	0,18	-0,17	-0,54	-0,58	14,2
8	-1,69	-0,49	0,15	-0,15	-0,41	-0,52	9,6
9	-1,70	-0,44	0,09	-0,22	-0,40	-0,51	9,3
10	-1,68	-0,65	0,08	-0,23	-0,40	-0,56	10,6
11	-1,63	-0,60	0,08	-0,22	-0,46	-0,50	9,5
12	-1,63	-0,53	0,02	-0,24	-0,54	-0,43	7,8
13	-1,63	-0,54	0,00	-0,28	-0,52	-0,35	7,7
14	-1,61	-0,52	0,32	-0,28	-0,41	-0,34	7,4
15	-1,66	-0,55	0,40	-0,28	-0,40	-0,28	7,0
16	-1,56	-0,49	0,35	-0,26	-0,33	-0,25	6,8
17	-1,50	-0,23	0,42	-0,14	-0,26	-0,26	6,9
18	-1,44	-0,26	0,47	-0,13	-0,20	-0,27	6,7
19	-1,61	-0,24	0,51	-0,24	-0,27	-0,32	6,1
20	-1,64	-0,29	0,64	-0,08	-0,05	-0,06	2,3
Ort	-1,60	-0,45	0,18	-0,23	-0,41	-0,40	8,6

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

Çin, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik açısından, ortalama -1,60 değer ile diğer faktörler arasındaki en kötü performansa sahiptir. Kurumsal kalite faktörlerinin

ortalamaları ele alındığında ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten sonra en kötü performans hukukun üstünlüğündedir. Tek pozitif faktör olarak hükümet etkinliği olarak Çin'deki hükümet etkinliğinin diğer kurumsal faktörleri olumlu etkilemeye yetmediğini göstermektedir. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin incelenen dönemde büyüme ile arasında olumlu bir ilişki olmadığı söylenebilir. Politik istikrar ve şiddetin olmaması açısından son yıllarda olumlu değerlere sahip olan Çin'de hükümet etkinliğinin de arttığı görülmektedir. Hükümet etkinliğinin artışının büyüme ile paralel olmadığı hatta tam tersine hükümet etkinliği arttıkça büyüme oranının da diğer yıllara göre düştüğü görülmektedir. Benzer sonuçlar düzenleyicilik kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrollü göstergelerinde de mevcuttur. Çin'de yolsuzluğun kontrolüne ait değerlerin yukarıda da ifade edildiği üzere son yıllara yaklaştıkça düzeldiğini görmek mümkündür.

Güney Afrika, incelenen ülkeler içerisinde ekonomik olarak en mütevazı yapıya sahip olan ülkedir. Bunu veriler ışığında incelediğimizde 2020 insani gelişme endeks değerinin 0.709 olduğu ve bu değerle 189 ülke arasında 114. sırada olduğu görülmektedir (UNDP, 2020: 242). Ülke, inovasyon endeks sıralaması açısından 61. sırada (WIPO, 2021:4) yer almasına karşın Dünya Bankası verilerinde 2017 sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre GSYH açısından 751 milyar dolar ile BRICS-T sıralamasında en altta yer almaktadır. Yine 2020 yılı büyüme oranları açısından bakıldığında Hindistan'dan (%7.3) sonra en yüksek negatif büyüme oranına (%6.4) sahip olduğu dikkat çekmektedir. Güney Afrika'daki yavaş ekonomik büyüme, özellikle eski başkan Zuma dönemindeki kötü mali yönetim, yolsuzluğun yanı sıra büyümeyi engelleyen yüksek yoksulluk, işsizlik ve gelir eşitsizliğe bağlanabilir (BTİe, 2022:27).

Güney Afrika'da kurumların, 1948-1994 yılları arasında devlet tarafından uygulanan baskı, hak yoksunluğu, ırkçılık ve şiddet içeren "apartheid" adı verilen sistemin (Büyüktavşan, 2021:33) değiştirilmesinden sonra güçlendiği söylenebilir. Güney Afrika'da gelişmiş ülkelerin birçoğunda rastlanan yolsuzluk olayları 2018 yılında Cumhurbaşkanı Jacob Zuma'nın istifasına neden olmuştur (BTİe, 2022:4). Bu bilgiler doğrultusunda ülkenin BRICS-T ülkeleri içerisinde ekonomik olarak pek iyi olmayan Güney Afrika kurumsal kalite faktörleri açısından neredeyse en olumlu ülke

olarak dikkat çekmektedir. Kurumsal kalitenin büyümeyi olumlu etkilediğine dair bir görüntü çizen ülkede temel sorunlar, politik istikrar ve şiddetin olmaması yanı sıra yolsuzluğun kontrolü ve özellikle son yıllarda hukukun üstünlüğünü koruyamamak olduğunu söylemek mümkündür. Güney Afrika, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik açısından incelenen ülkeler içerisinde en yüksek değerlere sahip olan ülkedir. Politik istikrar ve şiddetin olmaması dışındaki faktörlerde Güney Afrika'nın pozitif bir durumu olduğu görülmektedir. Güney Afrika açısından dikkat çekici diğer önemli nokta ise 2008 Küresel Kriz'le birlikte başlayan politik istikrar ve şiddetin olmamasında yaşanan olumsuz tablonun gün geçtikçe kötüye gitmesidir.

Tablo 2.5. Güney Afrika'da Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluğun Kontrolü	Büyüme Oranı
2	0,65	-0,25	0,67	0,65	0,13	0,35	3,7
3	0,70	-0,31	0,69	0,80	0,12	0,35	2,9
4	0,71	-0,13	0,64	0,65	0,11	0,46	4,5
5	0,64	-0,16	0,64	0,70	0,11	0,56	5,2
6	0,65	0,04	0,44	0,68	0,25	0,45	5,6
7	0,57	0,21	0,46	0,49	0,09	0,24	5,3
8	0,57	0,04	0,50	0,49	0,07	0,21	3,1
9	0,57	-0,11	0,48	0,40	0,12	0,18	-1,5
10	0,60	-0,02	0,39	0,36	0,14	0,13	3,0
11	0,59	0,02	0,40	0,40	0,15	0,06	3,2
12	0,58	-0,02	0,34	0,38	0,11	-0,11	2,2
13	0,60	-0,04	0,43	0,41	0,15	-0,07	2,4
14	0,64	-0,14	0,34	0,28	0,18	-0,06	1,8
15	0,65	-0,21	0,29	0,27	0,08	0,02	1,1
16	0,64	-0,14	0,30	0,21	0,11	0,11	0,3
17	0,63	-0,27	0,28	0,23	-0,03	-0,02	1,4
18	0,65	-0,27	0,34	0,17	-0,10	-0,02	0,7
19	0,67	-0,21	0,36	0,15	-0,07	0,08	0,1
20	0,69	-0,23	0,29	0,20	-0,11	0,06	-6,9
Ort	0,63	-0,11	0,43	0,41	0,08	0,15	2,0

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

2009 yılından sonra en düşük büyüme oranına sahip yıl olan 2020’de kurumsal kalite göstergelerinin düşük puanlara sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu yıla ait büyüme ve kurumsal kalite faktörlerindeki düşüşlerin sebebi olarak 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından “pandemi” olarak tanımlanan koronavirüs (Covid-19) salgınından dolayı ülkelerde, sokağa çıkma yasakları, üretimin sekteye uğraması ve belirsizlikten kaynaklanan sorunlar gösterilebilir. Kurumsal kalite faktörlerinin, 2002-2020 dönemine ait ortalamaları incelendiğinde Güney Afrika’da politik istikrar ve şiddetin olmaması dışında negatif değere sahip faktör bulunmadığı görülmektedir. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik açısından incelenen dönemde iyi performans gösteren Güney Afrika’nın, ekonomik büyüme anlamında ciddi sıkıntılar çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye, özellikle son yıllarda inovasyon kapasitesi konusunda atmış olduğu adımlarla büyümeye bir alternatif aramaktadır. Küresel inovasyon endeksinin 2015 yılı raporunda sıralaması 58 (WIPO, 2015:16) olan Türkiye’nin, 2021 yılında ise 38.3 değer ile 41. sıraya yükseldiği görülmektedir. 2020 yılı insani gelişme endeksi değeri 0.820 olan ve 54. sırada olan Türkiye’nin, BRICS ülkeleri içerisinde sadece Rusya’nın (52) gerisinde kaldığı raporda mevcuttur (UNDP, 2021:241).

Bertelsmann Stiftung Dönüşüm Endeksi (BTI) projesi adı altında gelişmekte olan ülkelerle ilgili yayınlanan 2022 raporunda, ülkenn genel sorunlarının: otoriterliğin konsolidasyonu, ekonomik kırılganlık ve giderek daha fazla çatışan dış politika olduğu ifade edilmektedir. Yine aynı raporda 2016 yılında yaşanan darbe, devamında ilan edilen olağanüstü halin kalkmasının ardından temel hakları kısıtlayan ve yürütmeye sıradışı yetkiler veren bazı yasal hükümlerin kanunla bütünleştirilmesinin hukukun üstünlüğünü olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır.

BRICS ülkelerine benzer ekonomik bir yapıya sahip olan ve çalışmanın ana teması konumundaki Türkiye’de, politik istikrar ve şiddetin olmaması açısından durum pek iyi değildir. Ayrıca ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin yanında son yıllarda hükümetin etkinliği dışındaki göstergelerde de durumun kötüleştiği söylenebilir. Türkiye’de ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik göstergesinin pek iç açıcı olmadığı son yıllarda daha da kötüye gittiği görülmektedir. Türkiye, Rusya ve Çin’den sonra ifade özgürlüğü ve hükümetin hesap verilebilirliği açısından en kötü ülke

durumundadır. 2016 yılında ülkede yaşanan darbe girişimine bağlı olarak bu yılda politik istikrar ve şiddetin olmaması, olumsuz anlamda en yüksek değere (-2,00) ulaşmış devamında bu değerde az da olsa iyileşme görülmektedir. 2014 yılından sonra kurumsal kalite gösterge değerlerinde negatife dönüş başlamış ve genel olarak değerlerin kötüleştiğini söylemek mümkündür. Ülkede en yüksek büyüme oranlarının yaşandığı 2004 ve 2011 yıllarında kurumsal kalite gösterge performans değerlerinin de incelenen 2002-2020 döneminin neredeyse en iyileri olduğu söylenebilir. 2008 krizi olağan dışı bir durum olduğu için onun dışındaki yıllarda kurumsal kalite faktörlerinin negatife döndüğü veya kötüleştiği dönemlerde büyümenin de düştüğü görülmektedir. Bu açıdan Türkiye’de kurumsal kalite faktörleri ve büyüme arasında genel olarak pozitif bir ilişki olduğu konusunda kanıtlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 2.6. Türkiye’de Kurumsal Kalite Büyüme İlişkisi (2002-2020)

	İfade Özgürlüğü ve Hesap verilebilirlik	Siyasi İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Hükümet Etkinliği	Düzenleyicilik Kalitesi	Hukukun Üstünlüğü	Yolsuzluğun Kontrolü	Büyüme Oranı
2	-0,21	-0,80	0,08	0,10	-0,02	-0,52	6,4
3	-0,03	-0,76	0,05	0,04	0,15	-0,18	5,7
4	0,01	-0,83	0,00	0,05	0,12	-0,17	9,7
5	0,00	-0,60	0,15	0,27	0,15	-0,03	8,9
6	-0,06	-0,58	0,12	0,28	0,04	0,02	6,9
7	-0,05	-0,81	0,30	0,31	0,02	0,10	5,0
8	-0,04	-0,82	0,26	0,25	0,08	0,11	0,8
9	-0,05	-1,03	0,27	0,28	0,10	0,08	-4,8
10	-0,08	-0,91	0,29	0,29	0,11	0,02	8,4
11	-0,13	-0,96	0,34	0,37	0,07	0,04	11,2
12	-0,20	-1,22	0,40	0,42	0,03	0,15	4,7
13	-0,25	-1,24	0,38	0,42	0,06	0,09	8,4
14	-0,33	-1,08	0,36	0,39	0,00	-0,14	4,9
15	-0,36	-1,49	0,22	0,27	-0,11	-0,15	6,0
16	-0,60	-2,00	0,04	0,19	-0,20	-0,19	3,3
17	-0,70	-1,78	0,07	0,03	-0,25	-0,19	7,5
18	-0,83	-1,32	0,00	-0,04	-0,31	-0,33	2,9
19	-0,81	-1,34	0,04	-0,00	-0,28	-0,29	0,9
20	-0,86	-1,18	-0,04	-0,01	-0,35	-0,34	1,7
Ort	-0,29	-1,09	0,17	0,20	-0,03	-0,10	5,1

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri

Notlar: Kurumsal kalite faktörleri -2.5 ile +2.5 arasında performansları belirlenmekte, -2.5 düşük performans, +2.5 yüksek performansı ifade etmektedir. 2, 2002 yılını sırasıyla 20 ise 2020, Ort. ise Ortalamayı temsil etmektedir.

Kurumsal kalite faktörlerinin incelenen dönem içerisindeki ortalamaları açısından hükümetin etkinliği ve düzenleyicilik kalitesinin pozitif olduğu diğer faktörlerinin negatif değerlere sahip olduğu görülmektedir. Politik istikrar ve şiddetin yokluğu faktörünün -1,9 değer ile en kötü kurumsal kalite faktörü olduğu, düzenleyicilik kalitesinin ise 0,20 ile Türkiye'nin en başarılı başlığı olduğu dikkat çekmektedir. Diğer ülkelerde olduğu üzere küresel mali kriz (2008) ve pandeminin (2019) ekonomik büyüme üzerindeki etkileri Türkiye'de de görülmektedir. Son olarak 2002-2020 yılları arasında ortalama büyüme oranları açısından Çin (8,6) ve Hindistan'dan (5,8) sonra Türkiye (5,1) Rusya (2), Brezilya (-4,0) ve Güney Afrika'yı (2,89) geride bıraktığı üçüncü sırada yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu bölümünde literatürde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalara değinilmiştir. Bu çalışmalar, Türkiye ve diğer ülke grupları şeklinde ayrılarak sunulmuştur. Son olarak literatürde yer alan diğer çalışmalar bir tablo halinde özet olarak sunulmuştur.

3.1. Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar

Barro (1996) iktisadi büyümenin belirleyicilerini belirlemeye çalıştığı çalışmasında 100 ülke üzerine Panel Veri Analizi yöntemini kullanmıştır. Bu analizde büyümenin belirleyicileri arasında kurumsal faktörlerin de etkisini araştırmıştır. 1960-1990 yılları arasındaki verileri kullanarak yaptığı analizde kurumsal göstergeler arasında yer alan hukukun üstünlüğünün diğer değişkenler kadar olmasa da büyüme üzerinde etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Büyüme oranını arttırabilecek faktörler arasında, ilköğretimin geliştirilip oranının arttırılması, yüksek yaşam süresi, düşük doğum oranları, düşük hükümet harcamaları, hukukun üstünlüğünün daha iyi sürdürülmesi, daha düşük enflasyon ve ticaret hadlerindeki iyileşmeler yer almaktadır. Diğer kurumsal göstergelerden biri olan politik özgürlükler ile büyüme arasında zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca siyasi haklar düşük seviyelerde iken bu hakların genişletilmesinin büyümeyi canlandıracağı ifade edilmiştir. Son olarak, demokrasinin sınırlarının genişletilmesinin büyümeyi olumsuz etkilediği sonucu ortaya konulmuştur.

Gökalp ve Baldemir (2006) kurumsal yapı ve büyüme ilişkisini Kümeleme Analizi ve Panel Veri Analizi yöntemlerini kullanarak incelemişlerdir. Kümeleme Analizi ülkeleri Türkiye'nin de içinde bulunduğu dört farklı gruba ayırmıştır. Çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik(şeffaflık), yönetimin etkinliği, düzenlemelerin kalitesi, politik istikrar, ve yolsuzlukların önlenmesi kavramları kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kurumsal yapıyı ifade eden göstergelerin büyümeyi olumlu etkilediğine dair bir sonuç bulunamamıştır. Çalışmada sadece üç ülke grubunda yolsuzluğun önlenmesinin

büyüme pozitif yönde etkilediği geri kalan değişkenlerin olumlu etkisine rastlanmamıştır.

Yapraklı (2008), kurumsal yapı ve büyüme ilişkisini 2002–2005 dönemi için ele almıştır. Çalışmada 36 üst-orta gelir düzeyine sahip ülkeye ait veriler Panel Veri Analizi yardımıyla incelenmiştir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu çalışmada kurumsal yapıyı temsilen düzenlemelerin kalitesi, yolsuzlukların önlenmesi ve hesap verebilirlik (şeffaflık), politik istikrar, yönetimin etkinliği, ifade özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü kullanılmıştır. Sabit Etkili Panel Veri Regresyon Analizi sonuçlarına göre bazı kurumsal yapı göstergelerinin bu gelir grubuna ait ülkelerde büyüme pozitif bazılarının negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Büyüme pozitif etkileyen kurumsal yapı göstergeleri; yönetimin etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesi iken negatif etkileyen göstergeler ifade özgürlüğü ve şeffaflık, politik istikrar, düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü şeklindedir.

Aytun ve Akın (2014) kurumsal kalite ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. 83 ülkenin yer aldığı dört farklı gelir grubu üzerine yaptıkları çalışma 2000-2010 dönemi verileri içermektedir. Çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak Fraser Enstitüsü, Ekonomik Özgürlük veri tabanından elde edilen kurumsal kalite endeksi kullanılmıştır. Panel Nedensellik analiz sonuçlarına bakıldığında bütün ülkelerin yer aldığı modelde kurumsal kalite ve büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ülkelerin gelir grubuna göre bu nedensellik ilişkisi farklılık göstermektedir. Bulgular, alt gelir grubunda kurumsal kalite ve büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığı yönündedir. Orta gelir grubunda ise nedenselliğin kurumsal kaliteden büyümeye doğru olduğu şeklindedir. Yüksek gelir grubunda nedensellik yönü çift taraflı olarak bulunmuştur. Sonuç olarak incelenen ülke grupları içerisinde düşük gelir grubunda yer alan ülkeler dışındaki ülke gruplarında kurumsal kalitenin büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceğine dair bulgulara ulaşılmıştır.

Figankaplan (2017) kurumsal kalite faktörleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 11 ülke üzerinde analiz etmiştir. 1990-2015 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışma Panel Veri Analizi kullanılarak Türkiye'nin de yer aldığı Avrupa ülkeler, incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre kurumsal kalite faktörlerinden bazıları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ortaya konulmuştur. Ekonomik büyümeyi

olumlu etkileyen kurumsal kalite faktörleri mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü şeklindedir. Diğer taraftan büyümeyi negatif yönde etkileyen diğer faktörler ise yargı bağımsızlığı ve düzenlemelerin kalitesi olduğu bulunmuştur.

Teyyare ve Sayaner (2018), Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada 1984-2014 dönemini incelenmiştir. En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) kullanıldığı çalışmada sabit sermaye yatırımları, kamu borçlanması ve kurumsal kalitenin ekonomik büyüme ile olan ilişkisi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre literatürdeki çalışmalara benzer bir şekilde sabit sermaye yatırımları ve kurumsal kalitedeki artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği, kamu borçlanmasındaki artışın büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ortaya konulmuştur. Türkiye üzerine yapılan çalışmalardan biri de Artan ve Hayaloğlu (2014) tarafından kurumsal yapı ve büyüme ilişkisinin incelenmesi üzerinedir. 1972-2009 döneminin incelendiği çalışmada kurumsal yapıyı temsilen Freedom House'dan elde edilen politik haklar ve sivil özgürlükler endeksinin ortalaması kullanılmıştır. Çalışmada uzun dönem ilişkisinin varlığını ölçmek adına Johansen ve Juselius eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Bulgular, kısa dönemde kurumsal yapı ve büyüme ilişkisinin olmadığını fakat uzun dönemde kurumsal yapının büyümeyi olumlu etkilediği yönündedir.

3.2. Diğer Ülke /Ülke Grupları Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Knack ve Keefer (1995) çalışmalarında mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, ülke risk değerlendiricileri tarafından potansiyel yabancı yatırımcılara sağlanan göstergeler kullanılarak incelemişlerdir. Çalışmada kullanılan kurumsal faktörler sözleşmenin uygulanabilirliği ve kamulaştırma riski değerlendirmelerini içermektedir. Bu değişkenler Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG) ve İş Çevresel Risk İstihbaratı (BERI) endekslerinden elde edilmiş, 46 ve 97 ülkeden oluşan farklı ülke grupları analiz edilmiştir. 1974-1989 döneminin incelendiği çalışmada bu değişkenler kullanılarak, daha önce kullanılan diğer değişkenlerden (Gastil özgürlük endeksleri, devrimlerin, darbelerin ve siyasi suikastların sıklıkları vb.) mülkiyet haklarının, yatırım ve büyüme üzerinde daha önce bulunandan daha büyük bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Rodrik (1997) çalışmasında Doğu Asya'daki büyüme hızı üzerine bir inceleme yapmıştır. Kurumsal kalite göstergesi olarak, bürokrasinin kalitesi, hukukun üstünlüğü, kamulaştırma riski ve hükümet tarafından sözleşmelerin reddedilmesi değişkenleri kullanılmıştır. Endonezya, Japonya, Malezya, Filipinler, Kore, Singapur, Tayland ve Tayvan'ın incelendiği çalışmada yüksek kaliteli kurumların, hükümetin politika müdahaleleri konusundaki duruşuna bakılmaksızın büyümeye katkıda bulunduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca farklı kurumsal gösterge değişkenlerinin kullanıldığı çalışmada, yaşanan hızlı büyümenin sebeplerinin, politik istikrar, kurumsal kalite ve ticari açıklık olduğu bulunmuştur. Rodrik (2000) bir diğer çalışmasında "yerel bilginin" önemini vurgulamış ve demokrasinin, iyi kurumlar inşa etmek için bir meta-kurum olduğunu ifade etmiştir. Burada kurumsal kalitenin ortaya çıkabilmesi açısından kurumsal göstergelerden demokrasi üzerinde durulmuştur. Ayrıca katılımcı siyasi sistemlerin, yerel bilgileri işlemek ve bir araya getirmek için etkili bir sistem olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada katılımcı demokrasilerin daha yüksek kaliteli büyümeyi mümkün kıldığını gösteren bir dizi kanıt ortaya koyulmuştur. Ayrıca demokrasilerin, daha fazla öngörülebilirlik sayesinde istikrarın sağlanmasına yardımcı oldukları, şoklara karşı daha dayanıklı ve bu ani şokların etkilerini yumuşatma imkanı sunabilecekleri ifade edilmiştir. Yine Rodrik vd. (2004) kurumlar ve ticaret için yakın zamanda geliştirilen araç değişkenlerini kullanarak, kurumların, coğrafyanın ve ticaretin dünyadaki gelir düzeylerini belirlemedeki ilgili katkılarını tahmin etmişlerdir. Analizde kurumsal kalite göstergesi olarak hukukun üstünlüğü kullanılırken toplamda 137 ülke incelenmiştir. Çalışmada kurumların kalitesinin diğer değişkenlerden daha fazla bir etkiye sahip olduğu diğer bir ifadeyle her şeyden üstün olduğu ortaya konulmuştur. Kurumlar kontrol edildiğinde, entegrasyonun gelirler üzerinde doğrudan bir etkisi yokken, coğrafyanın zayıf doğrudan etkileri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ticaretin, genellikle geliri negatif etkilediği bunun aksine, mülkiyet hakları ve hukukun üstünlüğünün gelir üzerinde pozitif etkilerinin olduğu ortaya koyulmuştur. Son olarak belirleyiciler arasındaki bağlantılarda, kurumsal kalitenin entegrasyon üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu bulgularla ortaya konulmuştur.

Sarna (1998) ekonomik politika, ulusal kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada yetmişin üzerinde gelişmekte olan bir dizi ülke için 1960-1989 dönemi için sermaye büyümesi ve GSYİH'deki büyüme ile ilgili

birleştirilmiş zaman serisi kesit yıllık verilerini kullanarak "nedensellik" konusu ele alınmıştır. Çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak, "Kamulaştırma Riski, "Sözleşmelerin Hükümetler Tarafından Reddedilme Riski ", " Bürokratik Kalite ", " Ekonomide Yolsuzluk ", " Hukuk ve Düzen Geleneği " ve Gupta'nın "Politik İstikrarsızlık Endeksi gibi kurumların farklı yönlerini ölçtüğü bilinen bir dizi endeks kullanılmıştır. Kurumların kalitesine ilişkin bu ölçümlerin ve ekonomik politikaların, ülkenin gözlemlenemeyen etkilerini tahmin etmede önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları, hızlı bir şekilde büyüyen ekonomilerin kurumsal kalitelerinin iyi olduğunu, zayıf ekonomik performans gösteren ülkelerin hem kurumsal kalitelerinin düşük hem de uygulanan politikaların başarısız olduğu ifade edilmiştir.

Chong ve Calderon (2000) önceki araştırmalara dayanarak kurumsal faktörler ile büyüme arasındaki nedenselliğin yönü üzerine bir inceleme yapmışlardır. 1972- 1995 yıllarına ait verilerin kullanıldığı çalışmada toplam 110 ülke üzerine analiz yapılmıştır. Analiz sonuçları kurumsal faktörler ve büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu yönündedir. Ülke ne kadar fakirse ve bekleme ne kadar uzunsa, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi o kadar yüksek çıkmıştır. Ayrıca kurumsal kalite ve büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur. Son olarak kurumsal kalite faktörlerinin büyümeyi üretim düzeyini artırarak dolaylı olarak arttırdığı bulunmuştur.

Acemoglu, Johnson ve Robinson (2001) kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisini tahmin etmek için Avrupa ölüm oranlarındaki farklılıkları ele almışlardır. Avrupalıların, farklı kolonilerde, farklı kurumlarla çok farklı kolonizasyon politikaları benimsendiği ifade edilmiştir. Ayrıca Avrupalıların yüksek ölüm oranlarıyla karşı karşıya olduğu yerlerde kalmadıkları buraya sömürücü kurumlar kurduklarını ve o kurumların bugüne kadar geldiği dile getirilmiştir. Çalışmada Avrupa ölüm oranlarındaki farklılıkları mevcut kurumların kalitesini ölçmek için bir araç olarak kullanarak, kurumların kişi başına düşen gelir üzerindeki büyük etkileri tahmin edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, kamulaştırma riskinin azaltılmasının (veya "kurumlar kümesinin" diğer yönlerinin iyileştirilmesinin) kişi başına gelirden önemli kazanımlarla sonuçlanacağını göstermektedir, ancak bu kurumlarda hangi somut

adımların iyileşmeye yol açacağı ortaya konulmamıştır. Acemoglu vd. (2003) başka bir çalışmada 1970-1997 yılları arasındaki verileri kullanarak 23-68 ülke grubu incelemiştir. Çalışmanın ana sonucu, savaş sonrası kurumların tarihsel olarak belirlenmiş bileşeni ile dalgalanma (ve ayrıca ekonomik krizlerin ve ekonomik büyümenin şiddeti) arasında güçlü ve sağlam bir ilişkiyi olduğudur. Ayrıca daha kötü ("sömürücü") kurumları olan Avrupalı sömürge güçlerinin yüksek oynaklık ve ciddi ekonomik krizler yaşama olasılığı çok daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Son olarak 100 yıldan daha uzun bir süre önce daha yüksek Avrupa ölüm oranına sahip eski kolonilerin bugün yüksek volatilité, ciddi üretim düşüşleri ve düşük büyümeye maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Çalışmayı özetleyecek olursak kurumsal kalite kötü ise bu durum istikrarsızlık ve dolayısıyla ekonomik performansın olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Yine Acemoglu, Johnson ve Robinson (2005) ekonomik kurumlardaki farklılıkların ekonomik kalkınmadaki farklılıkların temel nedeni olduğuna dair ampirik ve teorik durumu incelemiştir. Bazı ülkelerin diğerlerine göre neden daha fakir/zengin olduğu üzerine ülke örnekleri tarihsel süreçte ele alınmıştır. Çalışmada, bir toplumun büyüyüp büyümeyeceğinin ekonomisinin nasıl organize edildiğine ve ekonomik kurumlarına bağlı olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca farklı ülkelerin neden farklı ekonomik kurumlara sahip olduğuna dair bir teorinin siyasete, siyasi iktidarın yapısına ve siyasi kurumlara bağlı olduğu ifade edilmiştir.

Assane ve Grammy (2003) kurumsal çerçevenin "kalitesinin" ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada 34'ü gelişmiş ülke (MDC-Moderately Developed Country) olarak sınıflandırılan ve 76'sı daha az gelişmiş ülkeler (LDC-Less Developed Country) toplam 110 ülke grubu üzerine analizler yapılmıştır. Bulgular, 'iyi' kurumların verimliliği artırdığını ve büyümeyi hızlandırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca kurumsal kalitenin olumlu etkisinin, ekonomik özgürlüğün karşılıklı olarak güçlendirici desteği ile daha belirgin olduğunu göstermektedir. Dahası, ampirik sonuçlar kurumsal çerçeveyi kontrol ettiğimizde, gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı büyüme ve yakalama etkisinden yararlanma eğiliminde oldukları şeklindeki yakınsama hipotezini desteklemektedir. Kurumsal kalitenin etkisinin gelişmekte olan ülkelere daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Kandiero (2003) tarafından yapılan çalışmanın temel amacı, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performansında kurumların rolünü incelemektir. Çalışmada kurumsal kalite ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi iki açıdan incelenmiştir. Bunlar; ilk olarak, düşük kurumsal kalitenin sermaye getirisi ve büyüme üzerindeki etkisi incelenmiş ve ikinci olarak, zayıf kurumsal kalite ile artan ticari açıklık arasındaki etkileşimin büyüme üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Kullanılan hipotezler, 1-Düşük kurumsal kalite hem sermayenin getirisini hem de büyümeyi olumsuz etkiler, 2-Kurumların kalitesizliği, artan ticari açıklık yoluyla büyümeyi olumsuz etkiler şeklindedir. Ampirik analiz, 1980-1985, 1985-1990 ve 1990-1995 olmak üzere üç dönem boyunca gözlemlenen 42 gelişmekte olan ülke üzerine yapılmıştır. Bu dönemlere ait veriler Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde, yolsuzluğun bürokratları üretken yatırımlar yerine mevcut tüketime yönelttiğini bunun da sermaye getirisi ve büyüme üzerinde negatif etkiye neden olduğu ortaya konulmuştur. Ticari liberalizasyon politikalarının kurumsal kalitesi düşük olan ülkelerde etkili olmadığı bulgulardan bir diğeridir. Ayrıca ticari açıklığın artması, yozlaşmış bürokratları özel temsilcilerden daha fazla kira talep etmeye teşvik edecek dolayısıyla kaynakların üretken sektörlerden verimsiz alanlara doğru kaymasına yol açacaktır. Bu bağlamda çalışmada, düşük kurumsal kalitenin, ticarete açıklık yoluyla büyümeyi negatif yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Glaeser vd. (2004) siyasi kurumların ekonomik büyümeye neden olup olmadığı veya alternatif olarak büyüme ve beşeri sermaye birikiminin kurumsal gelişime yol açıp açmadığını incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile yürütme üzerindeki kısıtlamalar, kamulaştırma riski, hükümetin etkinliği ve otokrasi dahil olmak üzere, o dönemdeki ortalama kurumsal kalite değerlendirmeleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna karşın, büyüme ile kurumların anayasal tedbirleri arasında, yargı bağımsızlığı, anayasal inceleme, çoğulluk ve nispi temsil gibi değişkenler arasında bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) kullanıldığı çalışmanın bulguları arasında başlangıç eğitim seviyesinin devamında yaşanan ekonomik büyümenin güçlü bir göstergesi olduğunu da göstermektedir.

Klein (2005) çalışmasında sermaye hesabı liberalizasyonu, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi üç ampirik spesifikasyona sahip modele dayalı 71 ülkeden oluşan bir panel kullanılarak analiz etmiştir. Kurumsal kalite göstergesi olarak bürokratik kalite, hükümette yolsuzluğun kontrolü, kamulaştırma riski, devlet sözleşmelerinin reddi ve hukukun üstünlüğü değişkenleri kullanılmıştır. 1976-1995 dönemini kapsayan inceleme sonucunda sermaye hesabı açıklığının büyüme üzerindeki etkisinin, örneklemedeki ülkelerin yaklaşık dörtte biri için istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ve bu ülkeler daha iyi (en iyi olmasa da) kurumlara sahip olan ülkelerdir. Ayrıca kurumsal kalite ile kişi başına gelir arasında güçlü bir korelasyon bulunmuştur. Son olarak bulgular, sermaye hesabı serbestleştirmesinden önemli ölçüde yararlanma eğiliminde olan ülkelerin çoğunlukla üst-orta gelirli ülkeler olduğunu ortaya koymuştur.

Redek ve Suşjan (2005) geçiş ekonomileri (Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Ukrayna) üzerinde yaptıkları çalışmada 1995-2002 döneminde ekonomik performans üzerinde kurumsal kalitenin önemini analiz etmeye çalışmışlardır. Çalışmada ilk olarak değişkenler arasında korelasyon ilişkisini ölçmek adına basit bir korelasyon analizi yapılmış, ekonomik performans ile kurumsal kalitenin oldukça ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Panel veri analiz sonuçlarına göre de ekonomik performans üzerinde kurumsal kalitenin önemli olduğu ortaya konulmuştur. İlişkinin güçlü olup olmadığını veya spesifikasyonun sadece rastgele bir sonucu olup olmadığını kontrol etmek için bir duyarlılık analizi yapılmış ve diğer sonuçları destekler nitelikte kanıtlara ulaşılmıştır.

Demetriades ve Hook Law (2006) 72 ülke üzerine yaptıkları çalışmada 1978-2000 dönemine ait veriler kullanılarak kurumsal kalitenin etkisi araştırılmıştır. Burada finansal sistemin sağlam bir kurumsal çerçeve içine yerleştirildiğinde, finansal kalkınmanın kişi başına GSYİH üzerinde daha büyük etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca finansal kalkınmanın, kurumsal kalite yüksek olduğunda etkilerinin özellikle büyük olduğu ve bu etkilerin en fazla orta gelirli ülkelerde olduğu görülmektedir. Çalışmanın önemli bir noktası da düşük gelirli ülkelerde finansal kalkınmanın etkisinin en zayıf durumda olduğu ve bu ülkelerde, sağlam kurumlara

sahip olmalarından dolayı finansal desteğin tek başına başarılı olamayacağı ortaya konulmuştur.

Butkiewicz ve Yanikkaya (2006) ülkelerin kurumsal özellikleri ile uzun vadeli büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada 1970-1999 arası örneklem dönemi için 100 ülkeden oluşan bir panel için ülkeler arası regresyon tahmin edilmiştir. Görünüşte İlgisiz Regresyon Denklemleri Modeli (SUR) Ve Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3SLS) yöntemi kullanılarak analizler yapılmıştır. Analiz sonuçları Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3SLS) yöntemi kullanılarak yapılan tahminlerin, hem hukukun üstünlüğünün hem de demokrasinin büyüme üzerindeki büyük, önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Gelişmekte olan ülkelerde demokratik kurumların büyümeyi desteklediği, gelişimin erken aşamalarında kalan birçok ülke göz önüne alındığında, demokratik bir toplumun ekonomik başarıya pek bir katkısı olduğu görülmüştür. Ayrıca bulgular, sivil özgürlükler ve otokrasinin demokratik gelişmekte olan ülkelerde, demokratik olmayan gelişmekte olan ülkelere göre büyümeyi daha fazla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Teles (2007) tarafından yapılan çalışmanın amacı yolsuzluk, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Analiz yapılırken temsilcilerin iki varlık arasında seçim yapabileceği bir büyüme modelinden yapılmıştır. Bunlardan birincisi üretken ve risksiz olan beşeri sermaye iken diğeri üretken olmayan ve riskli olan politik sermayedir. Bunlardan ikincisi yolsuzluktan gelir sağlamaktadır. Bu nedenle, daha fazla politik sermaye biriktikçe, daha az insan sermayesi birikeceğini ve bunun da ekonominin büyüme kapasitesini sınırladığı ifade edilmiştir. Çalışmada, adli yolsuzluk, bürokrasi, demokrasi ve kişiler arası gelir eşitsizliği gibi kurumsal boyutlar, siyasi sermaye birikimini canlandıran kurumsal koşulları belirlemek için analize dâhil edilmiştir. Böylece yolsuzluğu önleyebilecek ve ekonomik büyümeyi canlandırabilecek kurumsal politikaların belirlenmesi kolaylaştırılmıştır. Bu çalışma, anti- demokratik kurumları, bürokrasi ve adli yolsuzlukların nüfuz ettiği ve aktörler arasında keskin gelir eşitsizliklerinin olduğu ekonomilerde ekonomik büyümenin önündeki olası engeller olduğunu ortaya koymuştur. Kurumsal kalitenin, başlangıçta yüksek ekonomik büyümeye sahip ülkeleri, ekonomik büyüme tuzaklarıyla boğuşan ülkelere ayıran unsur olduğu sonucunu vurgulamıştır. Son olarak, yolsuzluğun büyüme üzerindeki

marjinal etkisinin büyüklüğünün büyük ölçüde ekonominin diğer kurumsal yönlerine bağlı olduğu ve adli yolsuzluğun bürokratik yolsuzluğun ters etkilerini artırdığı yani iki tür yolsuzluk aynı anda meydana geldiğinde, ekonominin düşük bir büyüme tuzağına düşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Aixalá ve Fabro (2008) zengin ve fakir ülkeler arasında gözlemlenen farklılıklara özel bir dikkat göstererek, kurumların büyüme süreçlerinde oynadığı rolü incelemişlerdir. Bu incelemeyi yaparken iki hipotez üzerinden hareket edilmiştir. Birincisi, bir büyüme modelinde tüm kurumsal değişkenlerin eşit derecede önemli olmamasıdır. İkinci hipotez, farklı kurumsal değişkenlerin öneminin başlangıçtaki gelir düzeylerine bağlı olacaktır. Bu hipotezleri test etmek için yedi farklı kurumsal gösterge içeren bir büyüme denklemi kullanılmıştır. Çalışmada sırasıyla 62 ve 94 gözlemlerle biri zengin, diğeri fakir olmak üzere iki örneklem kullanarak gelir düzeyine göre bir analiz yapılmıştır. Kurumsal kalite göstergeleri olarak, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (şeffaflık), politik istikrar ve şiddetin olmaması, devlet etkililiği, düzenleyici kalite ve yolsuzluğun kontrolü değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, öncelikle, kurumsal değişkenler dahil edildiğinde bir büyüme modelinin açıklama kapasitesindeki iyileşmeden de görülebileceği gibi, kurumsal altyapının ülkelerin ekonomik büyümesini açıklamada temel bir faktör olduğunu göstermektedir. Kurumsal kalitenin hangi yönlerinin en önemli olduğuna gelince, yanıt, ele alınan örneğe göre farklılık göstermiştir: Zengin ülkelerde "Hukukun Üstünlüğü" iken yoksul ülkelerde "Yolsuzluğun Kontrolü" önemli değişkenler olarak ortaya konulmuştur.

Catrinescu vd. (2009) 1970-2003 dönemleri içerisinde 162 ülke üzerine inceleme yapılmıştır. İncelenen ülkeler içerisinde bütün yıllara ait gözlemin olduğu sadece 12 ülke bulunmaktadır. Buradaki yer alan ülke grubu üzerinde yapılan analizlerde işçi dövizlerinin ülkeye girişi ve verimliliği incelenirken kurumların önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada uygulanan Dinamik Panel Veri Analizi sonuçlarına göre dövizlerin ekonomik büyümeye olan etkisinde kurumların önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Ayrıca kurumsal yapının sağlamlığının yatırım hacmini ve verimliliği önemli ölçüde etkileyen bir değişken olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, iyi kurumların varlığında, işçi dövizleri daha verimli bir şekilde kanalize edilebilir ve sonuçta daha

yüksek çıktı elde edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. İşçi dövizleri üzerine yapılan bir çalışma da Lee (2009) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada gelişmekte olan ülke örneğinde ticaret, işçi dövizleri ve kurumların ekonomik kalkınmadaki rolü araştırılmaktadır. 67 ülke grubu üzerine yapılan çalışmada 5 yıllık değişimleri inceleyen Dinamik Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ülkelerin büyük bir kısmında uzun vadede, büyümenin yüksek ticaret seviyesi ve daha iyi kurum kalitesi ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılrken, işçi dövizleriyle zayıf bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurumların büyümeyi desteklediği, işçi dövizlerin büyümeyi engellediği ifade edilmektedir. Bu hakkındaki çalışmalardan biri de Ogede (2019) tarafından 1996-2017 dönemini kapsayan Nijerya üzerine yapılmıştır. Çalışmada Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (ARDL) yaklaşımı kullanılmıştır. Bulgular, işçi dövizlerinin büyümenin kapsayıcılığı ile uzun vadeli negatif bir ilişkiye sahip olduğunu, kurumsal kalitenin ise uzun vadede Nijerya'da büyümenin kapsayıcılığını olumlu yönde artırdığını ortaya koymaktadır.

Huynh ve Chavez (2009) 127 ülke üzerine yaptıkları çalışmada kurumsal yapı (yönetişim) ve büyüme arasındaki ilişkiyi parametrik olmayan yöntemler kullanarak yeniden incelemiştir. 1996-2006 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan altı ölçütten sadece üçünün istatistiksel ve ekonomik olarak büyüme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, kurumsal kalite göstergelerinden hükümet, düzenleme ve yolsuzluğun büyüme ile ilişkisiz değişkenler olduğunu bunun yanında ifade özgürlüğü ve hesap verme sorumluluğu, politik istikrar ve hukukun üstünlüğünün büyüme ile ilişkili olduğu sonucunu ortaya koymuştur.

Valeriani ve Peluso (2011) havuzlanmış bir regresyon modeli ve sabit etkiler modeli aracılığıyla test edilen üç kurumsal gösterge ile tekrarlanan farklı gelişim aşamalarındaki ülkeler arasında kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada 181 farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkenin 1950-2009 dönemine ait verileri incelenmiştir. Analizde kullanılan kurumsal göstergeler sivil özgürlükler, veto oyuncularının sayısı ve hükümetin kalitesi şeklindedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olduğu hipoteziyle uyumlu olduğu şeklindedir. Bu durumun hem

gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu bulunmuştur. Ayrıca üç kurumsal göstergeden, gelişmiş sivil özgürlüklerin gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde daha büyük bir etki yaptığı görülürken, veto oyuncularının sayısı gelişmiş ülke ekonomileri için daha önemli olduğu ifade edilmiştir.

Mobarak ve Karshenansan (2012) çalışmalarında 1996-2007 dönemleri arasında kurumsal kalite, doğal kaynak zenginliği ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Petrol ihraç eden 33 ülke üzerinde yaptıkları çalışmada kurumsal kalite ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Fakat doğal kaynağın (petrol) bol olduğu ülkelerde yüksek gelirlerin büyümeyi arttırmadığı aksine kurumsal kalitenin bozulmasına yol açarak büyümenin düşmesine yol açtıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bulgular, petrol ihracının görece daha az olduğu ülkelerin kurumsal kalite aracılığıyla bol kaynakların büyümeyi üzerindeki olumsuz etkisini azalttığı ifade edilmiştir.

Osman, Alexiou ve Tsaliki (2012) 27 Sahra Altı Afrika ülkesi üzerinde yaptıkları çalışmada 1984-2003 dönemini incelemişlerdir. Kurumsal kalite ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Çalışmada kurumsal kaliteyi ölçmek adına hükümetin istikrarı, yolsuzluk, etnik gerilimler ve sosyoekonomik koşulların yanında diğer kontrol ve politika değişkenleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında göre kurumsal değişkenler ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol üstlenirken, kullanılan diğer kontrol değişkenler sınırlı bir etki göstermiştir. Sahra Altı Afrika ülkeleri üzerine yapılan bir diğer çalışma Egbetunde ve Akinlo (2019) tarafından yapılmıştır. Çalışma finansal küreselleşmenin Sahra Altı Afrika'da (SSA) ekonomik büyüme üzerindeki etkisinde kurumsal kalitenin rolünü incelemektedir. Çalışmada, verileri tahmin etmek için dinamik panel Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları finansal küreselleşmenin Sahra Altı Afrika'daki ekonomik büyüme üzerinde olumsuz ve önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kurumsal kalitenin (hükümetin etkinliği ile ölçülen) finansal küreselleşmenin Sahra Altı Afrika'daki ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini azalttığını göstermektedir. Yine Alexiou, Tsaliki ve Osman (2014) yılında bu defa Sudan ekonomisi üzerine bir çalışma yapmışlardır. Yazarlar 1972-2008 döneminde ait verileri kullanarak kurumsal kalite ve

büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Analizde ARDL Sınır Testi Yaklaşımını kullanarak kısa ve uzun dönem ilişkisi incelemişlerdir. Çalışmanın ampirik sonuçları, kurumsal kalite ortamının Sudan ekonomisinin ekonomik refahını tanımlayan en önemli faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca siyasi özgürlük endeksinin, Sudan'ın ekonomik performansı üzerinde olumsuz ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaptığı görülmüştür.

Bartlett vd. (2013) çalışmalarında kurumsal reform ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Avrupa komşuluk politikası (ENP) ülkeleri ile resmi ve gayri resmi kurumların AB normlarına ne ölçüde yaklaştığını araştırmışlardır. Kurumların kalitesi üç düzeyde birleştirilmiş çeşitli yönetim göstergelerinden oluşturulmuştur. Bunlar; genel siyasi yönetim, kamu sektörü tarafından şekillendirilen kurumlar ve sözleşmelerin uygulanması ve yatırımcıların korunması, kredinin kullanılabilirliği, mülkiyet hakları ve lisans ve izin alma kolaylığı gibi daha dar anlamda iş ortamı kurumlarını içeren başlıklar şeklindedir. 2004-2011 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada AB Yeni Üye Devletleri (NMS), Batı Balkanlar'daki AB Adayı ve Potansiyel Aday ülkeler (ACC) ülkeleri ve AB Doğu Komşuluk Politikası (ENP) geçiş ülkeleri üzerine incelemeler yapılmıştır. Bulgular, ENP ülkelerinin AB'ye aday ülkelere göre daha zayıf bir kurumsal yaklaşma gösterdiğini ortaya koymuştur. ENP ülkelerinde kurumsal reformun tamamlayıcılığında değişikliklerin büyüme ile pozitif bir ilişki içinde olduğu ve büyüme üzerinde diğer bölgelere göre daha büyük etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Son olarak, bulgular kurumsal tamamlayıcılığı azaltan reformların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Kilishi vd. (2013), tarafından yapılan çalışmada modelleri tahmin etmek için Arellano ve Bond ilk fark ve Blundell-Bond Sistemi Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) tahmin edicileri kullanılmıştır. 1996-2010 döneminin incelendiği çalışmada Sahra Altı Afrika ülkelerinde kurumsal kalite ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. 36 ülkenin yer aldığı çalışmada analiz sonuçları kurumların Sahra Altı Afrika ülkeleri açısından önemli olduğunu kurumların kalitesindeki bu iyileşmenin büyüme oranını artıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Düzenleyici kalite ve hukukun üstünlüğü, çalışmada ele alınan altı kurumsal kalite göstergesi arasında en önemli olanlarıdır. Ayrıca son olarak düzenleme kalitesinin iyileştirilmesiyle eş zamanlı olarak ifade özgürlüğü ve hesap

verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve politik istikrar düzeylerini iyileştirmeye yönelik ikiz politikaların izlenmesi, büyümeyi olumlu etkileyeceği vurgulanmıştır.

Law, Lim ve Ismail (2013) çalışmalarında bir panel Granger nedensellik testi kullanarak kurumlar ve ekonomik kalkınma arasındaki nedensel ilişkiyi incelemektedir. Çalışma, iki kurumsal veri kümesini, Uluslararası Ülke Risk Kılavuzu (ICRG) ve Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI) içermektedir. 60 ülkeye dayanan ampirik sonuçlar, kurumlar ve ekonomik kalkınma arasında iki yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir. Bulgular ayrıca, kurumlar ve ekonomik performans arasındaki nedensellik modellerinin, gelir düzeyinin farklı aşamalarında farklılık gösterdiğini göstermektedir. Daha iyi kurumsal kalite, yüksek gelirli ülkelerde ekonomik kalkınmayı teşvik ederken ekonomik gelişmenin, düşük gelirli ülkelerde kurumsal kaliteyi artırma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fabro ve Aixalá (2014) ekonomik büyümede kurumların önemini ölçmek ve kurumsal kaliteyi belirleyen faktörleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu amaç için farklı gelir düzeylerine sahip üç alt örneklem kullanılmıştır. Kurumsal kalite göstergesi olarak altı ayrı göstergenin ortalamasına eşit bir küresel kurumsal kalite endeksi tanımlanmıştır. Bu göstergeler; "Düşünce ve Hesap Verebilirlik" , "Siyasi İstikrar ve Şiddetin Olmaması" , "Hükümet Etkinliği", "Düzenleyici Sorumluluğu" , "Hukukun Üstünlüğü" ve "Kontrol Yolsuzluk " şeklindedir. Çalışmada 1996-2000 yıllarının ortalaması kullanılmıştır. Düşük, orta ve yüksek gelir düzeyine sahip 145 ülke grubu üzerine yapılan analizde sonuçlar sadece yüksek ve orta gelirli ülkelerde kurumsal iyileştirmelerin ekonomik büyümeyi arttırdığı yönündedir. Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3SLS) ve Genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) sonuçları düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi açıklamada yeterli olmadığı sonucunu ortaya koymuştur.

Ji, Magnus ve Wang (2014) Çin'deki kaynak bolluğu, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemişlerdir. 1990- 2008 dönemi verilerin kullanıldığı çalışmada, doğal kaynak bolluğunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak için hem kesit hem de panel verileri kullanılmıştır. Kesit verilerinin kullanılmasının avantajı, uzun vadeli etkiyi daha iyi yakalaması ve ekonomik dalgalanmaların neden olduğu olası önyargıyı azaltmasıdır. Panel verilerinin avantajı,

dinamikler hakkında daha fazla bilgi içermeleridir. Kurumsal kalite göstergesi olarak Dünya Bankasından alınan veriler kullanılarak mahkemelere duyulan güven kullanılmıştır. Analiz sonuçları literatürde ilk olarak “kaynak laneti” olarak ifade edilen durumla ilgili bir bulguya ulaşılmamıştır. İkinci sonuç, farklılık-içinde-yaklaşım yaklaşımı, kaynak bolluğu ve kurumsal kalitenin etkileşim etkisinin pozitif olduğunu ancak anlamlı olmadığını göstermiştir. Üçüncü sonuç, kıyaslama modelini genişleterek, fonksiyonel katsayı tahminleri, kurumsal kalitenin zayıf olduğu bölgelerde kaynak bolluğunun ekonomik büyüme ile güçlü bir şekilde ve kurumsal kalitenin orta olduğu bölgelerde zayıf ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Son olarak, hem standart panel veri yaklaşımı hem de zamana göre değişken modeli, Batı Çin Kalkınma İlerlemesinin kaynakların ekonomideki rolü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özetle, Çin'deki kaynak bolluğunun etkisinin doğrusal olmayan bir tarzda kurumsal kaliteye bağlı olduğunu ve bunun doğrusal bir model kullanılarak tam olarak yakalanamayacağını göstermiştir.

Lau, Choong ve Eng (2014) çalışmalarında Malezya'da 1984-2008 dönemi için ekonomik büyüme, karbondioksit emisyonları, kurumsal kalite ve ihracat arasındaki uzun vadeli ve nedensel ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Gecikmesi dağıtılmış otoregresif sınır testi (ARDL) yaklaşımı ve Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada, farklı özellikler / koşullandırma bilgi setlerinden bağımsız olarak değişkenler arasında uzun dönemde güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başlangıçta, karbondioksit emisyonundaki artışın ekonomik büyümeyi artıracak görülmektedir. Bununla birlikte, karbondioksit emisyonu kurumsal kalite göstergesi ile etkileşime girdiğinde (yasa ve yönetmeliklerle ölçüldüğünde), etkileşim terimi pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Bu durum kalkınma sürecinde karbondioksit emisyonunu kontrol etmede yerel kurum çerçevesinin önemini ortaya koymuştur. Granger nedensellik testinin sonuçları ayrıca karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantının kurumların kalitesine duyarlı olduğunu da ortaya koymuştur. Özetle çalışmanın sonuçları, sürdürülebilir pozitif ekonomik performansa sahip olmak ve aynı zamanda ülkedeki karbondioksit emisyonunu azaltmak için, politika yapıcıların yerel kurumların rolünü ve verimliliğini düzenleyip artırması gerektiği ifade edilmiştir.

Nawaz, Iqbal ve Khan (2014) çalışmalarında hem statik hem de dinamik panel sistemi Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) tekniğini sabit etkilerle, 1996-2012 dönemi boyunca seçilmiş Asya ekonomilerinde kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek için ampirik bir analiz yapmışlardır. Ampirik sonuçlar, kurumların Asya ekonomilerindeki uzun vadeli ekonomik büyümeyi belirlemede gerçekten önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, Asya ekonomileri arasında ekonomik gelişme düzeyine bağlı olarak farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Asya ekonomileri üzerine yapılan bir diğer çalışma Asghar, Qureshi ve Nadeem (2015) tarafından 1990-2013 dönemi kapsayan veriler ışığında yapılmıştır. Gelişmekte olan 13 Asya ülkesi üzerine yapılan çalışmada kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Panel ARDL'nin sonuçları, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Panel nedensellik testinin sonuçları ise nedenselliğin kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye doğru ilerlediğini ortaya koymuştur.

Shafique ve Batool (2015) kurumsal kalitenin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada modelin parametrelerini tahmin etmek için ARDL Sınır Testi Yaklaşımı kullanılmıştır. 1984-2012 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada kurumsal kaliteye ilişkin veriler, yasa ve düzen koşulu, bürokratik denetim, hükümetin istikrarı, yolsuzluk, demokratik hesap verebilirlik ve yatırım profili olmak üzere ortalama altı endeks alınarak oluşturulmuştur. Analiz sonuçları kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Javed (2016) tarafından yapılan çalışmanın amacı kurumsal belirleyicilerin IMF program ülkelerinde reel ekonomik büyümenin artırılmasındaki rolünü incelemektir. Ayrıca çalışma, makroekonomik istikrar kanalıyla bu belirleyicilerin etkisini de analiz etmiştir. IMF web sitesinde yer alan 188 IMF üye ülke verisinden 1980-2010 dönemi için 129 ülke verilerine ulaşılmış ve çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca, analiz amacıyla, program ülkeleri "uzun süreli kullanıcılar" ve "uzun süreli olmayan kullanıcılar" olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Burada iki grubu temsilen uzun süreli kullanıcılar IMF programlarına dahil olan az gelişmiş ekonomilerden oluşurken, uzun süreli olmayan kullanıcılar gelişmiş ekonomileri ifade etmektedir. Aynı zaman diliminde sırasıyla 44

ve 85 program ülkesi analizde yer almıştır. Sonuçlar esas olarak kurumsal belirleyicilerin makroekonomik istikrarsızlığı azaltmada genel olarak olumlu bir rol oynadığını ve bu sayede bağımsız olarak gerçek ekonomik büyümeyi geliştirdiğini doğrulamıştır.

Yalçınkaya ve Yazgan (2016) G-20 ülkeleri üzerinde yaptıkları çalışmada 1996-2014 dönemi verileri üzerine bir inceleme yapmışlardır. Analizde gelişmiş G-9 ve gelişmekte olan G-10 ülkeleri de karşılaştırmalı olarak modele dahil edilmiştir. Çalışmada kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerinde durulmuştur. Kurumsal yapının göstergesi olarak 7 başlığın kullanıldığı çalışmada kurumsal yapı ve büyüme ilişkisinin G-9 ülkelerinde pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu bulunmuştur. G-10 ülkelerinde ise kurumsal yapı ve büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Arbolino ve Boffardi (2017) çalışmalarında bölgesel hükümetlerin kalitesinin ve bunların AB uyum fonlarının yönetiminin İtalyan bölgelerinin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Yazarlar, kurumların kalitesini ölçmek için, Kurumsal Kalite Endeksi'ni (IQI), bölgesel politika yapıcılarının Avrupa Fonlarını yönetme kabiliyetini değerlendirmek için hesaplanan bir dizi verimlilik endeksi ile birleştirmişlerdir. 2007-2015 dönemi verilerinin kullanıldığı çalışmada İtalya'nın 20 bölgesi üzerine farklı modeller kullanılarak inceleme yapılmıştır. Burada kurulan modellerde bölgesel büyüme ile bölgesel kurumların kalitesi arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yerel yönetim kalitesinin İtalyan bölgelerinde yatırım getirileri için kilit bir belirleyici olduğunu ve ödemelerin verimliliğinden daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Artan, Hayaloğlu ve Demirel (2017) kurumsal kalite, kamu kesiminin büyüklüğü ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmalarında 1996-2015 yılları arasındaki verileri kullanarak 56 gelişmiş ve 59 gelişmekte olan ülke grubu üzerinde bir analiz yapmışlardır. Burada kurumsal kalite göstergesi olarak yolsuzluğun kontrolü ile hesap verebilirlik ve şeffaflık değişkenleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu kesimi büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan hesap verilebilirlik ve şeffaflık değişkeninin iki ülke grubu için de büyümeyi

olumlu etkilediği bulunmuştur. Diğer kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan yolsuzluğun kontrolü değişkeni ise gelişmiş ülkelerde büyümeyi pozitif yönde etkilerken gelişmekte olan ülkelerde değişkenler arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Jilenga ve Helian (2017) tarafından yapılan çalışmada, Doğu Afrika'da yer alan beş ülke (Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzania ve Uganda) üzerinde kurumların kalitesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelenmiştir. Tahmin için çalışmada sabit etkiler (FE) ve rastgele etkiler (RE) panel regresyon modelleri kullanılmıştır. Ampirik bulgular, kurum kalitesinin ekonomik büyümeyi önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Kurumsal kalite faktörleri arasında politik istikrar, hukukun üstünlüğü, hükümetin etkinliği ve yolsuzluğun kontrolünün Doğu Afrika ülkelerindeki ekonomik büyümeyi açıklayan önemli değişkenler olduğu bulunmuştur. Diğer taraftan düzenlemelerin kalitesi, düşünce özgürlüğü ve hesap verebilirliğin büyüme üzerinde önemsiz bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Iheonu, Ihedimma ve Onwuanaku (2017) kurumsal kalitenin Batı Afrika'daki ekonomik performans üzerindeki etkisine ampirik olarak incelemişlerdir. Çalışma, Dünya Yönetişim Göstergeleri, WGI (2017) tarafından sağlanan kurumsal kalite göstergeleri olarak yolsuzluk kontrolü, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite ve hukukun üstünlüğünü değişkenlerini kullanmışlardır. 1996'dan 2015'e kadar 12 Batı Afrika ülkesinden oluşan bir panel veri seti, sabit etki modeli, rastgele etki modeli ve panel iki aşamalı en küçük kareler tekniği kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmanın bulguları, kullanılan tüm kurumsal kalite göstergelerinin, sabit ve rastgele etki modeli tahmin tekniği kullanıldığında Batı Afrika'daki ekonomik performans üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Fakat panelde iki aşamalı en küçük kareler tekniği kullanılarak içsellik hesaba katıldığında kurumsal kalite göstergelerinden yalnızca hükümet etkinliğinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kacho ve Dahmardeh (2017) çalışmalarında 2002-2014 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Teşkilatı Ülkeleri örneğinde finansal gelişme ve kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini Dinamik Panel Verilerinin Genelleştirilmiş Moment Yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Çalışmada kurumsal kalite göstergesi olarak fikir ve yanıt, politik istikrar ve şiddet eksikliği, idari verimlilik, hükümlerin kalitesi, yasallık ve yolsuzluk kontrolü değişkenleri kullanılmıştır. Burada finansal gelişme göstergesi

olarak bankalardan özel sektöre verilen kredilerin gayrisafi hasılaya oranı kullanılmıştır. Bulgular, finansal gelişme ve kurumsal kalitenin seçilmiş ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Kebede ve Takyi (2017), kurumsal kalitenin Sahra Altı Afrika'daki ekonomik büyümenin sonucu mu yoksa nedeni mi olduğunu araştırmak için kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişki analiz edilmiştir. 1996-2014 dönemini içeren çalışma 27 ülke üzerinde bu ilişkiyi incelemiştir. Analiz yapılırken Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) yönteminin yanında Pedroni Panel Eşbütünlük Testi, ve Panel Nedensellik testleri uygulanmıştır. Uzun dönem ilişkiyi ortaya koymak için yapılan eşbütünlük analizi kurumsal kalite ve büyümenin uzun dönemde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca nedensellik analizi sonuçlarına göre, kurumsal kaliteden büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bulgular, kurumsal kalite, ticari açıklık ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu ve önemli ölçüde etkilediğini fakat borç ödemelerinin büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermiştir.

Siyakiya (2017) 1996-2014 dönemi için 28 Avrupa Birliği üye devleti ve 8 potansiyel AB adayının ekonomik performansının belirlenmesinde kurumsal kalitenin oynadığı önemli rolü incelemiştir. Sabit etkiler yaklaşımının kullanıldığı çalışmada bu yaklaşımla birlikte, kurum ve ekonomik büyüme arasındaki içsellik sorunları ve büyümenin gecikmeli değişkeni nedeniyle, aralarındaki ilişkiyi modellemek için sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yaklaşımı da kullanılmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlar, kurumsal kalitenin ekonomik performansı artırdığına dair teorik modeli desteklemektedir. Bununla birlikte, kurumların ekonomik büyümeye katkısının, farklı kalkınma seviyelerinde olan ülkeler arasında değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, yüksek gelirli ülkeler tarafından kurumların kalitesindeki iyileştirmelerin, düşük gelirli ülkelere daha fazla ekonomik performansa katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Olayungbo ve Adediran (2017) petrol gelirinin ve kurumsal kalitenin Nijerya'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1984–2014 dönemine ait yıllık verileri kullanarak incelemiştir. ARDL modelini kullanarak, ilgilenilen değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünlük ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurumsal kalite

göstergesi olarak yolsuzluk değişkeni kullanılmıştır. Çalışmada yüksek bir yolsuzluk endeksinin, düşük kurumsal kaliteyi ifade ettiği ve bunun tersi durumunun da yüksek kurumsal kaliteyi ifade ettiği belirtilmiştir. Kısa vadeli sonuç, yolsuzluk endeksinin (düşük kurumsal kalite) Nijerya'da ekonomik büyümeyi teşvik ederken, uzun vadede ekonomik büyümeyi yavaşlattığını göstermektedir. Benzer bir şekilde, petrol gelirinin de kısa vadede ekonomik büyümeyi desteklediği ve uzun vadede büyümeyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, petrol gelirinin Nijerya'daki büyüme üzerinde kurumsal kaliteye kıyasla daha az önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ortaya koymuştur. Son olarak petrol gelirinin ekonomik büyümeye katkısını açıklamada kurumsal kalitenin daha önemli olduğu ifade edilmiştir.

Ayen (2018) çalışmasında, ekonomik büyüme için en önemli kurumları belirlemek için Sahra Altı Afrika'da ekonomik büyümede kurumların rolünü araştırmaktadır. Kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmek için farklı kurumsal ölçüm göstergeleri kullanılmıştır. 2002–2016 dönemini kapsayan ve 16 Sahra Altı Afrika ülkenin panel verilerini, içsellik, otokorelasyon ve heteroskedasticity (değişen varyans) problemlerini ölçebilen Sistem Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (SGMM) kullanılmıştır. Kurumsal kalite göstergesi olarak, Yolsuzluğun kontrolü, Devlet etkinliği, Politik istikrar ve şiddetin yokluğu, Düzenleme kalitesi, Hukukun üstünlüğü, İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik değişkenleri kullanılmıştır. Sistem GMM tahminlerinden elde edilen ampirik sonuçlar, kişi başına GSYH'nin geçmiş performansından önemli ölçüde etkilendiğini göstermiştir. Ayrıca, yatırımın bu bölgedeki kişi başına düşen GSYH'nin diğer önemli kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Tahmin sonuçları, yolsuzluğun kontrolünün, hükümetin etkililiğinin, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin, politik istikrarın ve şiddetin yokluğunun, hukuk sisteminin ve mülkiyet haklarının, sivil özgürlüklerin ve siyasi hakların korunmasının kişi başına GSYH'yi olumlu ve önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, politik istikrar ve şiddetin yokluğu kişi başına düşen GSYH'yi sırasıyla yüzde 0,0757, 0,0839, 0,0811 ve 0,0503 oranında arttırdığı görülmektedir. Hukuk sistemi ve mülkiyet haklarının korunması kişi başına düşen GSYH'yi 1 birim yüzdelik değişim için yüzde 0,0831 artırdığı ayrıca hem sivil özgürlüklerin hem de siyasi hakların kişi başına düşen GSYH'yi olumlu etkilediği ifade edilmiştir. Kişi başına düşen GSYH, sivil özgürlükler ve siyasi haklar bir birim

yüzde oranında arttığında yüzde 0,053 ve 0,0189 arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak kurumların etkileşimli etkisi önemli ve olumlu olduğu için kurumlar birlikte geliştirildiklerinde ekonomik büyümeyi bireyselden daha fazla geliştirdiği belirtilmiştir. Bu durum, hükümetin etkililiğinin ve yolsuzluğun kontrolünün bir arada artırılmasının, ekonomik büyümeye her birinin katkısını daha fazla arttırdığı bulgusuyla desteklenmektedir.

Di Vita (2018) kurumsal kalitenin bir ölçüsü olan yasal karmaşıklığın GSYİH, kişi başına gelir ve büyüme hızı üzerindeki etkisini İtalyan bölgeleri açısından incelemiştir. Çalışmada kurumsal kalitenin diğer bir göstergesi olarak hukuksal uyumsuzluklarının süresi de yasal karmaşıklığın alternatifi olarak kullanılmıştır. 1995-2011 yılları verilerinin kullanıldığı çalışmada ekonometrik analiz, yasal karmaşıklığın bölgesel GSYH ve kişi başına gelirin büyümesinde bir engel olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmadaki temel bulgu, gelir ve büyüme oranını arttırmada yasal karmaşıklıkta bir azalmanın, hukuk uyumsuzluklarının süresinin kısaltılmasından daha etkili olduğudur.

Nguyen, Su ve Nguyen (2018) çalışmalarında Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu (SGMM) yardımıyla 2002-2015 dönemini incelemişlerdir. 29 gelişmekte olan ülke üzerine yapılan çalışmada kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analiz sonuçları kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kurumsal kalitenin iyileştirilmesi ticari açıklığın ve DYY'nin ekonomik büyüme etkisini negatif etkilemektedir.

Shchegolev ve Hayat (2018) kurumsal kalite, yönetim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Çalışmada, beş eski Sovyetler Birliği ülkesine ait 1996–2015 dönemi verileri Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Ayrıca kurumsal kalite ve yönetimle ilgili Dünya Yönetişim Endeksi (WGI) verilerini kullanılmıştır. Kurumsal ve yönetim gelişiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak için Tam Değiştirilmiş Olağan En Küçük Kareler (FM-OLS) yöntemi uygulanmıştır. Çalışma, kurumsal kalite değişkeninin söz konusu ülkelerde olumlu ve anlamlı bir büyüme tetikleyici etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, bireysel kurumsal kalite göstergelerinin bu ülkelerde önemli bir büyüme artırıcı etkiye sahip olduğunu

ortaya koyulmuştur. Seçilen ülkelerin GSYH büyümesinin, Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü ve Düzenleyici Kalite gibi kurumsal kalite göstergelerinden olumlu etkilendiğini ve bu değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin, ekonomik büyümeyi olumlu, politik istikrarın ise olumsuz etkilediği ancak bu değişkenlerin etkisi istatistiksel olarak önemsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin (2018), MENA ülkeleri üzerinde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. 2002-2015 dönemini kapsayan çalışmada 12 ülke üzerine inceleme yapılmıştır. Kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelendiği çalışmada 2002-2015 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada kurulan üç farklı model kullanılmıştır. Bu modellerden 1 ve 3. modellerde kurumsal kaliteyi ifade etmek için kullanılan politik özgürlükler ve büyüme arasında ilişki bulunamamış fakat 2 ve 3. modelde kurumsal kalite göstergesi olan yönetim endeksinin büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bass (2019) kurumsal kalite ve dünya petrol fiyatlarının Rus imalat sektörünün performansı üzerindeki etkisini incelemiştir. Rus ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada 1996-2017 yıllarına ait verileri kullanarak dünya petrol fiyatları (Brent), Rusya GSYH'si ve yolsuzluk algılama endeksi performansı ile ölçülen kurumsal kalite arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada tesadüfi ilişkiyi tespit etmek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Ayrıca Rusya'daki ekonomik büyümenin uluslararası petrol fiyatlarındaki şoklara ve kurumların kalitesindeki şoklara duyarlılığını belirlemek için VECM analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, Rusya'da petrol fiyatları, kurumsal kalite ve ekonomik büyümenin uzun vadede eş-bütünleşik yani uzun vadeli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, Brent petrol fiyatları ve Yolsuzluk Algılama Endeksi ile ölçülen kurumsal kalitedeki değişimlerin Rusya'daki ekonomik büyümenin uzun vadede benzer hareket eğilimlerine sahip olacak şekilde eş-bütünleşik olduğuna dair kanıtlar elde edilmiştir. Yine de, Rusya'da dünya petrol fiyatlarından veya kurumsal kalitedeki ekonomik büyümeden ekonomik büyümeye doğru gelen kısa vadeli etkilerin varlığına dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. İkili Granger nedensellik testinin sonuçları, petrol fiyatı dinamiklerinin ve kurumsal kalitedeki değişikliklerin Rusya'da

ekonomik büyüme için önemli olduğunu, ancak etkileri kısa vadede pek belirgin etkilere ulaşamamıştır. Granger nedensellik testinin sonuçları, petrol fiyatları ve kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye uzanan tek yönlü nedenselliği göstermektedir.

Hayat (2019) kurumsal kalitenin ekonomik büyümedeki rolünü ve daha spesifik olarak doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla oynadığı rolü araştırmıştır. 104 ülkeden oluşan daha büyük bir veri setinin kullanıldığı çalışmada, kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki doğrudan etkisini ve DYY arttırarak dolaylı etkisini değerlendirmek için dinamik bir panel verilerine Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan kurumsal kalite değişkeni Dünya Genelinde Yönetişim Göstergeleri (WGI) tarafından üretilen tüm kurumsal kalite ve yönetim göstergelerini kapsamaktadır. Bu göstergeler, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü, politik istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenleyici kalite ve hükümetin etkinliği şeklindedir. Analiz sonuçları, hem DYY girişlerinin hem de kurumsal kalitenin daha güçlü ekonomik büyümeye neden olduğuna dair kanıt sağlamaktadır. Ayrıca DYY öncülüğündeki büyümenin yalnızca düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşandığı bulunmuştur. Bu ülkelerde, daha iyi kurumsal kalitenin de DYY kaynaklı ekonomik büyümeyi artırdığı görülmüştür. Son olarak çalışmanın en önemli bulgusu, yüksek gelirli ülkelerde DYY'nin ekonomik büyümeyi yavaşlattığının bulunmasıdır.

Salman vd. (2019) tarafından yapılan çalışmanın amacı 1990-2016 döneminde Hindistan, Güney Kore ve Tayland'ın olduğu üç Doğu Asya ülkesinden oluşan bir panelde kurumsal kalitenin büyüme-emisyon bağlantısı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmada Tam Değiştirilmiş Olağan En Küçük Kareler ve Dinamik Sıradan En Küçük Kareler yöntemleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre karbon emisyonu ile kurumsal kalite değişkenleri arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca verimli ve tarafsız yerli kurumların eş zamanlı olarak ekonomik büyümeyi artırmak ve karbon emisyonlarını azaltmak için çok önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak VECM Granger nedensellik testi sonuçları, kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye, karbon emisyonuna ve enerji tüketimine, ticari açıklıktan hem kısa hem de uzun vadede karbon emisyonlarına, enerji kullanımından ticari açıklığa, enerji kullanımından karbon emisyonuna hem kısa hem de uzun vadede uzanan tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Yahyaoui ve Saggaf (2019) tarafından 1995'ten 2012'ye kadar olan dönem için altı Arap Körfezi ülkesi (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) için panel verileri yöntemiyle farklı tahminler yapılmıştır. Finansal gelişme ve kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin incelendiği çalışmada kurumların kalitesinin finansal gelişme ve ekonomik büyümeyi canlandırmada kilit bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İyi bir kurumsal ortamın, tasarrufların en verimli yatırım projelerine doğru daha iyi harekete geçirilmesi ve mali kaynakların verimli tahsisi yoluyla mali gelişmeyi belirlediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu faktörlerin her ikisi (kurumsal kalite ve finansal gelişme) de üretkenliği artırır, çünkü iyi bir kurumsal ortamın işlemlerin ve dönüşümlerin maliyetlerini azalttığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, maliyetlerdeki düşüşün sırayla üretimi ve ticareti, diğer bir deyişle ekonomik kalkınmayı arttıracacağı sonucu ortaya konulmuştur.

Maruta, Banerjee ve Cavoli (2020) çalışmalarında sektörel dış yardımın ve kurumsal kalitenin Afrika, Asya ve Güney Amerika'dan 74 gelişmekte olan ülkede ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1980-2016 dönemi kapsayan çalışmada ortaya çıkan etkinin, mevcut kurumsal kalite düzeyine bağlı olduğu ve bölgeler arasında büyük ölçüde değişiklik gösterdiği ifade edilmiştir. Güney Amerika'da eğitime yapılan finansal desteklerin daha etkili olduğu, sağlık desteklerinin Asya'da ve tarımsal desteğin Afrika'da daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Burada kurumsal kalite düzeyi arttıkça, eğitim, sağlık ve tarıma yapılan finansal desteklerin marjinal etkisi arasındaki uçurumun genişlediği vurgulanmıştır.

Literatürde farklı ülke/ ülke grupları üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde genel sonuçlar kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi arttırdığı şeklindedir. Bu sonuçlar arasında kurumsal kalitenin dolaylı yollardan veya direkt kurumların etkinliğinin artırılması yoluyla büyümeyi etkiledikleri belirtilmiştir. Kurumsal kalitenin özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi daha çok etkilediğine dair bazı çalışmalar da mevcuttur. Kurumsal altyapı ve kalitesi oturmuş ülkelerde büyümenin sürdürülebilirliği mümkün iken bu konu hakkında yeterli olmayan ülkelere sürdürülebilir büyümenin olmadığına dair bulgular da mevcuttur. Bu çalışmaların yanı sıra literatürde yer alan diğer çalışmaların genel özeti aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

Yazar/ Yazarlar	Ülke-Dönem	Yöntem	Kurumsal Kalite Göstergesi	Kurumsal Kalitenin Ekonomik Büyüme Etkisi
Barro (1991)	98 Ülke 1960-1985	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	Negatif etki
Abrams ve Lewis (1995)	90 Ülke 1968-1987	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Bireysel ve Ekonomik Özgürlükler	Pozitif etki
Mauro (1995)	68 Ülke 1980-1983	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ve 2 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Yolsuzluk	Negatif etki
Alesina vd. (1996)	113 Ülke 1952-1982	Panel Veri Analizi	Politik İstikrarsızlık	Negatif etki
De Haan ve Siermann (1996)	Farklı Ülke Grupları 1961-1992	Duyarlılık Analizi	Demokrasi	Zayıf ilişki
Leblang (1996)	50 Ülke 1960-1990	Panel Veri Analizi	Mülkiyet Hakları ve Demokrasi	Pozitif etki
Feng (1997)	96 Ülke 1960-1980	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Demokrasi	Pozitif etki
Knack ve Keefer (1997)	29 Ülke 1980-1992	Panel Veri Analizi	Sosyal Sermaye	Pozitif etki
Leblang (1997)	70 Ülke 1960-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Pozitif etki
Sachs ve Warner (1997)	83 Afrika Ülkesi 1965-1990	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite Endeksi	Pozitif etki
Tanzi ve Davoodi (1997)	OECD Ülkeleri 1980-1995	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Yolsuzluk	Negatif etki
De Haan ve Siermann (1998)	Farklı Ülke Grupları 1980-1992	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Pozitif / Negatif etki
Asteriou ve Price (2000)	İngiltere 1961-1997	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	Negatif etki
De Haan ve Sturm (2000)	80 Ülke 1975-1990	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Pozitif etki
Olson, Sarna ve Swamy (2000)	58 Ülke 1960-1987	Panel Veri Analizi	ICRG değişkenleri	Dolaylı pozitif etki

Carlsson ve Lundström (2001)	74 Ülke 1975-1995	Duyarlılık Analizi	Ekonomik Özgürlük	Pozitif / Negatif etki
Tavares ve Wacziarg (2001)	65 Ülke 1970-1989	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Negatif etki
Akçay (2002)	54 Ülke 1960-1995	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Yolsuzluk	Negatif etki
Yay (2002)	75 Ülke 1971-1990	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Demokrasi	İlişki yok
Dollar ve Kraay (2003)	168 Ülke 2000-2001	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Pozitif etki
Ulubasoglu ve Doucouliagos (2004)	119 Ülke 1970-1999	Panel Veri Analizi	Ekonomik ve Politik Özgürlükler	Pozitif etki
Easterly vd. (2006)	82 Ülke 1900-1996	3 Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Sosyal Bütünlük	Pozitif etki
Gwartney, Holcombe ve Lawson (2006)	94 Ülke 1980-200	Panel Veri Analizi	EFW endeksi	Pozitif etki
Kagundu (2006)	100 Ülke 1971-200	Panel Veri Analizi	Freedom House ve Politik Risk Göstergeleri	Pozitif etki
Law (2006)	72 Ülke 1980-2001	Dinamik Panel Veri Analizi	Yolsuzluk, Hukukun Üstünlüğü, Bürokrasi, Sözleşmelerin Reddi Ve Kamulaştırma Riski	Pozitif etki
Doucouliagos ve Ulubasoglu (2008)	84 Çalışma 1983-2005	Meta Analizi	Demokrasi	İlişki yok
Hasan vd. (2009)	31 Çin Eyaleti 1986-2002	Panel Veri Analizi	Özel Sektörün Ekonomideki Payı, Hukukun Üstünlüğü, Mülkiyet Hakları	Pozitif etki
Beşkaya ve Manan (2009)	Türkiye 1970-2005	Zaman Serisi Analizi	Demokrasi	Pozitif / Negatif etki
			Ekonomik Özgürlükler	Pozitif etki
Siddiqui ve Ahmed (2009)	Pakistan 1984-2006	Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM)	Kurumsallaşmış Sosyal Teknoloji Endeksi, Risk Azaltıcı Teknolojiler Ve Rant Karşıtı Teknolojiler Alt Endeksleri	Pozitif etki

Şanlısoy ve Kök (2010)	Türkiye 1987-2006	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	Negatif etki
Arslan (2011)	Türkiye 1987-2007	Zaman Serisi Analizi	Politik İstikrarsızlık	İlişki yok
Haggard ve Tiede (2011)	74 Ülke 1985-2004	Panel Veri Analizi	Hukukun Üstünlüğü	Gelişmiş ülkelerde pozitif diğer ülkelerde ilişki yok
Valeriani ve Peluso (2011)	181 Ülke 1950-2009	Panel Veri Analizi	Sivil Özgürlükler ve Yönetim Kalitesi	Pozitif Etki
Dias ve Tebaldi (2012)	61 Ülke 1965-2005	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Pozitif Etki
Osman ve Mohamed (2012)	Sudan 1972-2008	ARDL Sınır Testi	Siyasi Özgürlük Endeksi	Pozitif Etki
Siddiqui ve Ahmed (2013)	84 Ülke 2002-2006	Panel Veri Analizi	Politik Rant ve Risk Azaltma Yöntemleri	Pozitif Etki
Artan ve Hayaloğlu (2013)	110 Ülke 2000-2009	Panel Veri Analizi	Ekonomik Özgürlükler	Pozitif Etki
			Politik Özgürlükler	Pozitif Etki
Perera ve Lee (2013)	9 Asya Ülkesi 1985-2009	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Hükümet İstikrarı	Pozitif Etki
			Kanun ve Düzen	Pozitif Etki
			Demokratik Hesap Verilebilirlik	Negatif etki
			Bürokratik Kalite	Negatif etki
Okoh ve Ebi (2013)	Nijerya 1980-2019	Zaman Serisi Analizi	Yolsuzluk	Negatif etki
			Sözleşmelerin Yaptırımı	Pozitif etki
Erkal vd. (2014)	OECD ve AB Ülkeleri 1995-2012	Panel ARDL Sınır Testi	Yolsuzluk Algısı	Negatif etki
Hisamoğlu (2014)	Türkiye 1987-2004	ARDL Sınır Testi	Kurumsal Kalite	Pozitif / Negatif etki
Alataş ve Peker (2014)	122 Ülke 1996-2012	Panel OLS Yöntemi	Kurumsal Kalite	Pozitif etki
Flachaire, García-Peñalosa ve Konte (2014)	79 Ülke 1975-2005	Statik Panel Veri Analizi Yöntemleri	Demokrasi ve Ekonomik Özgürlükler	Pozitif / Negatif etki
Nawaz (2015)	56 Ülke 1981-2010	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Pozitif etki

Gazdar ve Cherif (2015)	MENA Ülkeleri 1984-2007	Panel Veri Analizi	Kurumsal Kalite	Pozitif etki
Acaravcı, vd. (2015)	MENA Ülkeleri 1999-2012	Panel Veri Analizi	Demokrasi	Negatif etki
Góes (2016)	119 Ülke 2000-2012	Panel Yapısal VAR	Kurumsal Kalite	Pozitif etki
Yıldırım ve Gökalp (2016)	38 Ülke 2000-2011	Panel Veri Analizi	Hukuk Sisteminin Bütünlüğü	Pozitif etki
			Ticaret Engellerine İlişkin Düzenlemeler	Pozitif etki
			Yabancı Yatırımların Kısıtlanması	Pozitif etki
			Sivil özgürlükler	Negatif etki
Yamak (2017)	Körfez İşbirliği Konsey Üyeleri 1995-2014	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	İfade Özgürlüğü Ve Hesap Verilebilirlik	Pozitif etki
			Yolsuzluğun Kontrolü	
			Hukukun Üstünlüğü	Negatif etki
			Düzenleyici Kalite	
Bosma, Sanders ve Stam (2018)	25 Ülke 2003-2014	Panel Veri Analizi	Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Değişkenleri	Pozitif etki
Radzeviča, Bulderberga ve Krasnopjorovs (2018)	113 Ülke 2006-2016	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Düzenleyici Kalite	Pozitif etki
			Hükümetin Etkinliği	
Glawe ve Wagner (2019)	35 Avrupa Ülkesi 1996-2014	Dinamik Panel Veri	Siyasi İstikrar, Hukukun Üstünlüğü, Düzenlemelerin Kalitesi, Yolsuzluk Kontrolü, Hükümetin Etkinliği, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Pozitif etki
Nirola ve Sahu (2019)	Hindistan'da 23 Eyalet 2005-2014	Havuzlanmış OLS ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Hükümet Harcamaları	Negatif etki

Asghar, Qureshi ve Nadeem (2015)	13 Ülke 1990-2013	Panel ARDL Sınır Testi	Kurumsal Kalite Endeksi	Pozitif etki
			Yasal Kurumsal Kalite	
			Ekonomik Kurumsal Kalite	İlişki yok
			Politik Kurumsal Kalite	
Adefeso ve Aransi (2021)	51 Afrika Ülkesi 1972-2020	Panel ARDL Sınır Testi	Kurumsal Kalite (E+Y+P)	Kısa dönem pozitif etki, uzun dönemde negatif etki
			Yasal Kurumsal Kalite	
			Politik Kurumsal Kalite	
			Ekonomik Kurumsal Kalite	Negatif etki
Alabed, Karim ve Faizah (2021)	Ürdün 1996-2017	ARDL Sınır Testi	Kurumsal Kalite Endeksi	Pozitif etki
Telimsein (2021)	6 Orta Afrika Ülkesi 1996-2016	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Politik İstikrar, Hukukun Üstünlüğü, Düzenlemelerin Kalitesi, Yolsuzluk Kontrolü, Hükümetin Etkinliği, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Pozitif etki
Tran, Le ve Nguyen (2021)	48 Ülke 2005-2018	Panel Veri Regresyon	CPIA Endeksleri	Pozitif etki
Wandeda, Masai, ve Nyandemo (2021)	54 Afrika Ülkesi 2006-2018	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Politik İstikrar, Hukukun Üstünlüğü, Düzenlemelerin Kalitesi, Yolsuzluk Kontrolü, Hükümetin Etkinliği, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Pozitif etki
Tiwari ve Bharadwaj (2021)	BRICS Ülkeleri 2002-2019	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ve Sabit Etkiler Modeli	Yolsuzluğun Kontrolü	Pozitif etki
			Hükümetin Etkinliği	
			Düzenleyici Kalite	

Kurumsal kalite faktörleri ve ekonomik büyüme arasındaki literatürde yer alan bazı çalışmalar ve bu çalışmalar dışında kalan literatürün kısa özeti yukarıda yer alan

Tablo 3.1’de sunulmuştur. Bu bilgiler ışığında kurumsal kalite faktörleri ve büyüme arasında genel olarak pozitif bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bazı kurumsal kalite faktörleri ve büyüme arasında negatif ilişki ve ilişkinin olmadığına yönelik çalışmalarda mevcuttur.

Literatürü kısaca özetlemek gerekirse kurumsal kalite faktörlerinden demokrasinin büyümei negatif etkilediği (Tavares ve Wacziarg, 2001), ve politik istikrarsızlığın artışının büyümei negatif etkileyeceğini ifade eden çalışmalar (Barro,1991; Alesina vd.,1996; Asteriou ve Price, 2000; Şanlısoy ve Kök, 2010) mevcuttur. Bunların yanında daha önce yapılan çalışmaların aksine hukukun üstünlüğü ve düzenleyici kalitenin büyümei negatif etkileyeceğine (Yamak, 2017) dair bulgularda mevcuttur. İlişkinin varlığının yanı sıra literatürde kurumsal kalite faktörleri ve büyüme arasında ilişki olmadığını ortaya koyan bazı çalışmalar (Arslan, 2011; Haggard ve Tiede, 2011; Doucouliagos ve Ulubasoglu, 2008) yer almaktadır.

Öte yandan yapılan genel tarama sonucunda literatürde kurumsal kalitenin büyümei pozitif etkileyeceğine dair çalışmaların (Law, 2006; Glawe ve Wagner, 2019; Telimsein, 2021; Wandeda, Masai, ve Nyandemo, 2021) daha ağırlıkta olduğudur. Bu da ilgili alanın ne kadar dikkat çekici ve kurumların ülke ekonomileri açısından önemini vurgulamaktadır. Çalışmayı literatürdedeki diğer çalışmalardan ayıran yönü BRICS ülkeleri üzerine bu ilişkiyi inceleyen Tiwari ve Bharadwaj (2021) farklı olarak Türkiye’yi de dahil ederek kurumsal kalite faktörleri ve ekonomi büyüme ilişkisini incelemesidir. Ayrıca çalışmamız, bu ilişkiyi BRICS-T ülkeleri üzerine inceleyen ilk çalışması olması yönüyle de farklılık göstermektedir. Kapsamı ve konusu bakımından ilgili çalışmanın, literatürdeki bir eksikliği gidereceği ve bundan sonra yapılacak çalışmalara yol gösterecek güncel bir kaynak niteliğinde olacağı düşünülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURUMSAL KALİTE VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde daha önceki bölümlerde açıklanan kurumsal kalite ve büyüme arasındaki teorik ilişki ampirik olarak analiz edilecektir. Analize geçilmeden önce veri seti ve ekonometrik model hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra çalışmanın genel çerçevesi kapsamında kullanılan panel veri analizi yöntemi ele alınacaktır. Panel veri analizinin neden tercih edildiği, avantaj ve dezavantajlarının yer aldığı bölümden sonra incelenen ülke grubu üzerinde kurumsal kalitenin ekonomik büyümeye olan etkisi, bu etkinin yönü ve kısa-uzun dönem ilişkisi analiz edilecektir.

Ekonometrik yöntem çerçevesinde çalışmamızda öncelikle yatay kesit bağımlılığı ve buna bağlı olarak kullanılacak birim kök testi uygulanacaktır. Sonraki bölümde seriler, homojenlik ve eşbütünleşme analizlerine tabi tutulacaktır. Çalışmadaki bağımsız değişkenler ve bağımlı değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin yapılacağı analize ek olarak bu ilişkinin kısa ve uzun dönemdeki durumu da farklı bir test yöntemi kullanılarak incelenecektir. Son olarak sonuç bölümünde, ekonometrik yöntemlere ait bulgular ve daha sonra yapılacak çalışmalar konusunda öneriler yer almaktadır.

4.1. Model ve Veri Seti

Çalışmada literatürde yer alan ve kurumsal kalitenin büyüme üzerindeki etkisini inceleyen teorik / ampirik çalışmalardan yola çıkılarak ekonometrik model belirlenmiştir. Barro (1991, 1996, 2003), Law (2006), Valeriani ve Peluso (2011), Nawaz, Iqbal ve Khan (2014), Kacho ve Dahmardeh (2017) vb. birçok çalışma referans alınarak oluşturulan model şu şekildedir:

$$GDPPC = \beta_1 GE_{it} + \beta_2 PS_{it} + \beta_3 RL_{it} + \beta_4 RQ_{it} + \beta_5 VA_{it} + \mu_{it} \quad (4.1)$$

Denklem 1 'de yer alan GDPPC kişi başına düşen milli gelir, GE hükümetin etkinliği, PS politik istikrar ve şiddetin olmamasını RL hukukun üstünlüğünü, RQ düzenleme kalitesini, VA ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, CC yolsuzluğun kontrolünü ifade etmektedir. Modelde bağımlı değişken olarak kişi başına düşen milli

gelirin seçilmesinin sebebi ülke vatandaşlarının yaşam standartlarındaki değişikliğin GSYH'den daha anlamlı (Seyidoğlu, 2001: 828) bir değişken olmasıdır.

Çalışmada bağımlı değişken olarak kiři başına dūřen milli gelir (GDPPC) değişkeni 2017 sabit fiyatları dolar cinsinden Dūnya Bankası (World Bank) veri tabanından elde edilmiştir. Analiz kapsamında değişen varyans sorununa karşı yalnızca kiři başına dūřen milli gelirin (GDPPC) doğal logaritması alınmıştır. Kurumsal kalite göstergeleri ise yine Dūnya Bankası tarafından derlenen ve “Dūnya Yönetişim Göstergeleri (World Governance Indicators- WGI)” olarak ifade edilen kaynaktan elde edilmiştir. Kurumsal kalite göstergeleri, neredeyse 2012 ülke ve bölgeyi kapsamaları ve yüksek doğruluk oranını ima eden 35 farklı istatistiksel kaynaktan elde edilen değişkenlerle elde edilmiştir. Bu göstergeler, farklı ülkelerdeki kişiler ve uzmanlar tarafından doldurulan anketten toplanan verilere dayanarak Kaufmann, vd. (2010) tarafından geliştirilen onaylanmış kriterleri içerir. Bu göstergeler:

- 1. Hükümetin Etkinliği (GE):** Hükümet etkinlik endeksi, kamu ve sosyal hizmetlerin kalitesini ve politik baskıların politik bağımsızlık düzeyini, kodlama kalitesini ve hükümetin bu politikalara yönelik güvencesini gösterir.
- 2. Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması (PS):** Bu, hükümetin yasa dışı yollarla veya şiddet araçlarıyla baskı yapma olasılığını ölçer.
- 3. Hukukun Üstünlüğü (RL):** Bu endeks, kamu kurallarına ve özellikle sözleşmelerin yürütülmesine, mülkiyet haklarına, politikalara, mahkemelere ve ayrıca suç ve şiddet olasılığının yürütülmesi açısından görevlilere güvenmeyi ifade eder.
- 4. Düzenleme Kalitesi (RQ):** Bu değişken, hükümetin politikaların kanunlaştırması ve özel sektörün genişlemesine ve gelişmesine izin veren disiplin yeteneğini gösterir.
- 5. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik (VA):** Bu değişken, kişilerin seçimlere katılım düzeyini, ifade özgürlüğünü, medya ve komite özgürlüğünü gösterir.
- 6. Yolsuzluğun Kontrolü (CC):** Yolsuzluk değişkeni, kişisel çıkar elde etmek için yetki kullanımı veya durumu ve/veya görevlilere yasa dışı ödeme yapma olasılığı anlamına gelir.

Ülkelerin kurumsal kalite durumu hakkında Dünya Bankası tarafından yapılan hesaplamayla bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu açıdan kurumsal kalite göstergeleri -2.5 ve +2.5 arasında değerler almakta, bu aralık içerisinde kurumsal kalitenin kötü olduğu ülkeler -2.5'e, tam tersi durumda kurumsal kalite düzeyinin yüksek olduğu ülkeler +2.5'e yakındır. Kullanılan verilere ait özet tablo ve bu çalışmadaki açıklayıcı değişkenlere ait hipotezler aşağıdaki tablolarda özet halinde sunulmuştur (Tablo 4.1, Tablo 4.2).

Tablo 4.1. Analizde Kullanılan Değişkenler

Kısaltma	Değişken	Kaynak
Bağımlı Değişken		
GDPPC	Kişi Başına Düşen Milli Gelirin Doğal Logaritması	Dünya Bankası
Bağımsız Değişkenler		
GE	Hükümetin Etkinliği	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)
PS	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)
RL	Hukukun Üstünlüğü	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)
RQ	Düzenleme Kalitesi	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)
VA	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)
CC	Yolsuzluğun Kontrolü	Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI)

Çalışmanın ana konusu olan ülke grubu Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (BRICS-T) ait 2002-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. İncelenen ülkeler ekonomik yapıları benzer olduğu için karşılaştırma açısından daha sağlıklı olacağı düşüncesiyle ele alınmıştır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde bu ülke grubu ve dönem açısından daha önce bu minvalde incelenmemiş olması çalışmanın seyrinin bu yönde olmasına yol açmıştır. Ayrıca incelenen ülkelerin kurumsal kalite göstergelerine ait verilerinde 1996-2002 dönemine ait bazı yılların kayıp olması ve 2002 yılından sonra düzenli olarak açıklanmasından dolayı veri seti bu tarihten sonra belirlenmiştir.

Tablo 4.2. Açıklayıcı Değişkenlere Ait Hipotezler

Kısaltma	Değişken	Literatürdeki Genel Sonuçlar	Hipotezler Doğrultusunda Beklenen Etki
GE	Hükümetin Etkinliği	Pozitif etki	Pozitif /Negatif etki
PS	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Pozitif etki	Pozitif etki
RL	Hukukun Üstünlüğü	Pozitif etki	Pozitif etki
RQ	Düzenleme Kalitesi	Pozitif etki	Pozitif etki
VA	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Pozitif etki	Pozitif etki
CC	Yolsuzluğun Kontrolü	Pozitif etki	Pozitif etki

Yapılan literatür taramasından çıkarılan özet Tablo 4.2 ve çalışmanın amacı doğrultusundaki düşünceler ele alındığında kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği yönündedir. Bu açıdan ülkelerin, hükümet etkinliğinin artırılması dışında kurumsal kalite faktörlerinde yapacakları iyileştirmeler veya reformların ülkelerin büyümesini arttıracaklarını söylemek mümkündür.

Tablo 4.3'te çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistik değerleri yer almaktadır. Bu tanımlayıcı istatistik başlıkları içerisinde en büyük en küçük değerler, ortalama, standart sapma ve varyasyon (değişim) katsayısı her ülke için ayrı ayrı eklenmiştir. 19 gözleme dayalı olan ülkelerin tanımlayıcı istatistik değerleri incelendiğinde 2017 yılı sabit fiyatlarıyla satın alma gücü paritesine göre baz alınan kişi başına düşen milli gelir ortalamasının en yüksek olduğu ülkenin 22.242 dolarla Türkiye olduğu görülmektedir. Yine incelenen ülkeler içerisinde en yüksek kişi başına düşen milli gelir 28.384 dolarla Türkiye, kişi başına düşen milli gelirin en düşük olduğu ülke 2601 dolarla Hindistan olarak yer almaktadır. Hükümetin etkinliği (GE) serisinin en yüksek değere sahip olduğu ülke Güney Afrika (0.69) iken en düşük değere sahip olan ülkenin Brezilya (-0.44) olduğu tabloda yer almaktadır. Güney Afrika aynı zamanda hukukun üstünlüğü (RL) ve ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) açısından da en yüksek değere sahip ülkedir. Yolsuzluğun kontrolü (CC) açısından Rusya incelenen ülkeler içerisinde en düşük değere (-0.53) sahip ülke olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 4.3. Tanımlayıcı İstatistikler

	GDPPC	GE	PS	RL	RQ	VA	CC
Brezilya							
Maksimum	15805	0.19	0.32	0.04	0.30	0.57	0.16
Minimum	11786	-0.44	-0.54	-0.42	-0.31	0.26	-0.53
Standart Sapma	1279	0.15	0.22	0.14	0.17	0.07	0.20
Ortalama	14094	-0.14	-0.20	-0.20	0.00	0.45	-0.14
Varyasyon Katsayısı	9,08	-108,14	-112,24	-68,55	22774,7	16,64	-138,58
Rusya							
Maksimum	16410	0.64	-0.23	-0.05	-0.08	-1.44	-0.06
Minimum	4024	-0.11	-0.65	-0.63	-0.51	-1.74	-0.60
Standart Sapma	4100	0.22	0.12	0.14	0.09	0.08	0.14
Ortalama	9849	0.18	-0.45	-0.42	-0.23	-1.60	-0.41
Varyasyon Katsayısı	14,01	-67,11	-27,66	-9,92	-34,21	-22,97	-12,06
Hindistan							
Maksimum	6713	0.38	-0.09	0.17	-0.13	0.46	-0.18
Minimum	2601	-0.34	-1.50	-0.54	-0.47	-1.43	-0.53
Standart Sapma	1316	0.16	0.36	0.19	0.09	0.63	0.11
Ortalama	4351	-0.02	-0.98	-0.05	-0.32	0.16	-0.36
Varyasyon Katsayısı	3,02	-781,31	-37,31	-342,33	-28,17	396,79	-30,85
Çin							
Maksimum	16410	0.64	-0.23	-0.05	-0.08	-1.44	-0.06
Minimum	4024	-0.11	-0.65	-0.63	-0.51	-1.74	-0.60
Standart Sapma	4100	0.22	0.12	0.14	0.09	0.08	0.14
Ortalama	9849	0.18	-0.45	-0.42	-0.23	-1.60	-0.41
Varyasyon Katsayısı	41,62	123,27	-28,12	-34,30	-38,76	-5,51	-35,5
Güney Afrika							
Maksimum	12884	0.69	0.21	0.25	0.80	0.71	0.56
Minimum	10469	0.28	-0.31	-0.11	0.15	0.57	-0.11
Standart Sapma	778	0.13	0.13	0.09	0.19	0.04	0.20
Ortalama	12167	0.44	-0.11	0.08	0.42	0.63	0.15
Varyasyon Katsayısı	6,39	30,58	-118,33	114,21	47,36	6,87	125,40
Türkiye							
Maksimum	28384	0.40	-0.58	0.15	0.42	0.01	0.15
Minimum	15031	-0.04	-2.00	-0.35	-0.04	-0.86	-0.52

Standart Sapma	4467	0.14	0.38	0.17	0.15	0.30	0.18
Ortalama	22242	0.18	-1.09	-0.03	0.20	-0.29	-0.10
Varyasyon Katsayısı	20,08	81,45	-34,63	-565,68	75,53	-103,81	-188,59
Gözlem	19	19	19	19	19	19	19

Tablo 4.3'te varyasyon katsayısı diğer bir ifade ile değişim katsayısı merkezi dağılım ölçülerinden biridir. Bir veri seti içerisinde değerlerin ortalamadan, ortalamaya oranla ne kadar uzaklaştıkları ile ilgili bilgi verir. Varyasyon (değişim) katsayısının küçük olması değerlerin ortalamaya oranla küçük bir oranda uzaklaştıklarını büyük olması ise bu durumun tersini ifade etmektedir. Aynı zamanda ölçü birimleri aynı ancak gözlem sayıları farklı serilerin değişkenliğini karşılaştırması imkanını da sunmaktadır. Standart sapmanın ortalamaya bölünüp 100 ile çarpılmasıyla elde edilen bu katsayının küçük olmasının ortalamaya yakın olmasından dolayı daha istenen bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan büyümede (GDPPC) Hindistan (%3.2), hükümetin etkinliğinde (GE) Güney Afrika (%30.58), politik istikrar ve şiddetin olmamasında (PS) Çin (%28.12), hukukun üstlüğünde (RL) Rusya (%9.2), düzenleme kalitesinde (RQ) Hindistan (%28.17), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikte (VA) Çin (%5.51) ve yolsuzluğun kontrolünde (CC) Rusya'nın (%12.06) ortalamaya en yakın değerlere sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 4.4. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analiz Sonuçları

	GDPPC	GE	PS	RL	RQ	VA	CC
GDPPC	1						
GE	-0.162	1					
PS	-0.191	0.342	1				
RL	-0.415	0.611	0.171	1			
RQ	0.095	0.654	0.400	0.588	1		
VA	-0.295	0.137	0.198	0.682	0.475	1	
CC	-0.248	0.733	0.433	0.808	0.834	0.568	1

Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi incelendiğinde kurumsal kalitesi göstergesi olarak kullanılan yolsuzluğun kontrolü (CC), hükümetin etkinliği (GE), politik istikrar ve şiddetin olmaması (PS), hukukun üstünlüğü (RL), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) ile büyüme göstergesi olarak kullanılan kişi başına GSYH

arasında ters yönlü bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır. Bunun yanında düzenleme kalitesi (RQ) ve kişi başına GSYH arasında düşük pozitif yönlü bir korelasyon ilişkisi mevcuttur.

4.2.Ekonometrik Yöntem

Değişkenler ve aralarındaki ilişkiyi incelemek adına özellikle son yıllarda ekonometrik çalışmaların birçoğunda kullanılan panel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Panel veri analizine geçmeden önce panel veri setini tanıtmak faydalı olacaktır. Panel veri seti, aynı bireyler için zaman içinde tekrarlanan gözlemler içeren herhangi bir veri setini ifade eder (Arellano, 2003:1). Diğer bir ifadeyle panel veri, zaman serisi ve yatay kesit serilerin birleşimi ile oluşturulan veri setlerini ifade etmektedir. Panel verileri iki boyutu içerir: bir kesit boyutu N ve bir zaman serisi boyutu T. Panel veri modellerini ele alırken her bir yatay kesit birimi aynı zaman periyoduna sahip ise buna dengeli panel denir. İncelenen veri setinde bazı birimler için bazı zaman dilimleri eksiktir buna da dengesiz panel denir (Wooldridge, 2003:577).

Panel veri tahmincilerinin hesaplanmasının, yalnızca yatay kesit verilerinin (burada $T = 1$) veya yalnızca zaman serisi verilerinin (burada $N = 1$) analizinden daha karmaşık olmasını beklenirken bazı durumlarda panel verilerin mevcudiyeti, hesaplamayı ve çıkarımı gerçekten basitleştirebilir. Panel veri modelinin en basit formu şu şekilde ifade edilebilir (Baltagi, 2005:11):

$$y_{it} = \alpha_i + X_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (4.2)$$

Burada yer alan değişkenler içerisinde i birimleri (hanehalkı, firma, ülke.. vb.) ifade ederken t zaman göstergesidir. Denklem 1'de α sabit terim, β açıklayıcı değişkenler üzerinde tahmin edilecek parametrelerin $k \times 1$ vektörü, X_{it} açıklayıcı değişkenler üzerindeki gözlemlerin $1 \times k$ vektörüdür. Panel veri uygulamalarının çoğu, bozulmalar için aşağıdakileri içeren tek yönlü bir hata bileşeni modeli kullanır:

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (4.3)$$

Burada μ_i gözlemlenemeyen bireye özgü etkiyi ve v_{it} kalan bozulmayı gösterir.

Panel veri, özellikle farklı ülke gruplarının makroekonomik değişkenlerinin etkilerini karşılaştırabilmek adına fonksiyonel bir analiz yöntemidir. Panel veri analizinin yatay kesit ve zaman serisine göre avantajları şu şekilde özetlenebilir (Baltagi, 2005: 4-7; Brooks, 2008: 488-489; Gujarati, 2004:638):

- Zaman serisi ve yatay kesit verilerine göre gözlem sayısının fazla olması ortaya çıkabilecek çoklu doğrusal bağlantı sorununu azalmaktadır. Ayrıca gözlem sayısındaki artışın diğer bir avantajı açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonun azalmasıdır (Nerlove ve Balestra, 1996:26). Yatay kesit ve zaman serisi verilerini birleştirerek, aynı anda çok sayıda varlığın dinamik davranışı hakkında bilgi kullanarak, serbestlik derecesi sayısı ve dolayısıyla testin gücü artırılabilir.
- Panel veri analizinde, zaman serisi ve yatay kesit verilerden daha geniş bir yelpazedeki sorunları ele alabilir ve daha karmaşık sorunları çözmek mümkündür.
- Tekrarlanan gözlem kesitlerini inceleyerek, panel veriler değişimin dinamiklerini incelemek için daha uygundur. Örneğin; işsizlik oranı, iş devir hızı ve iş gücü hareketliliği panel verilerle daha iyi incelenir.
- Panel veriler, daha karmaşık davranışsal modelleri incelememizi sağlar.
- Panel verileri, birkaç bin birim için verileri kullanılabilir hale getirerek, bireyleri veya firmaları geniş kümeler halinde birleştirecek ortaya çıkabilecek yanlışlığı en aza indirebilir.
- Son olarak panel veri analizi birimlerin homojenlik durumunu da dikkate alarak analiz yapma imkanı sunmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse panel veriler, yalnızca yatay kesit veya zaman serisi verilerini kullanırsak mümkün olmayacak şekillerde ampirik analizi zenginleştirebilir. Bu, panel veri modellemede sorun olmadığı anlamına gelmez. Panel veri analizinin bazı sınırlılıkları / dezavantajları da mevcuttur. Bu dezavantajlar ise şu şekildedir (Baltagi, 2005:7-9):

- Panel verilerin zaman serisi ve yatay kesite göre ilk dezavantajı model kurulumu ve veri toplama konusunda yaşanan sorundur. Özellikle anket çalışmalarında ilgilenen popülasyonun eksik hesabı, yanıtlayanın iş birliği eksikliği veya görüşmeci hatası nedeniyle, yanıtlayanın doğru hatırlamaması, görüşme sıklığı, görüşme aralığı, referans dönemi, sınırlayıcı ve örneklem içi zaman yanlılığının kullanımı vb. sorunların oluşması sonuçları olumsuz etkileyebilmektedir.
- Belirsiz sorulardan kaynaklanan hatalı yanıtlar, bellek hataları, yanıtların kasıtlı olarak çarpıtılması (örneğin prestij yanlılığı), uygunsuz bilgi kaynakları, yanıtların yanlış kaydedilmesi ve görüşmeci etkileri nedeniyle ölçüm hataları ortaya çıkabilir.
- Seçicilik problemi adı altında ödenen işsizlik maaşları bireyleri çalışmamaya dolayısıyla onlar hakkındaki veri kaybına yol açacaktır. Diğer yandan yine bireysel seçimlerden kaynaklanan yanıt vermeme kavramı bulunmaktadır. Bu kavram, eksik verilerden kaynaklanan verim kaybının yanı sıra, popülasyon parametreleri için ciddi tanımlama sorunlarına neden olabilir. Son başlık olan yıpranma, yanıt verenlerin ölebileceği, hareket edebileceği veya yanıt vermenin maliyetinin yüksek olduğunu görerek ciddi veri kaybının açılacağıdır.
- Zaman aralığını arttırmanın maliyetli olması da diğer bir dezavantajdır. Aslında bu, yıpranma olasılığını artırır ve sınırlı bağımlı değişken panel veri modelleri için hesaplama zorluğunu artırır.
- Ülkeler arası yatay kesit bağımlılığı hesaba katmayan uzun zaman serilerine sahip ülke veya bölgelere ilişkin makro paneller yanıltıcı çıkarımlara yol açabilmektedir.

Panel veri modellerinde bu sorunlara ek olarak zaman içinde aynı noktada ayrı birimlerde çapraz korelasyon gibi bazı ek sorunlar vardır. Bu problemlerden bir veya daha fazlasını ele almak için çeşitli tahmin teknikleri geliştirilmiştir. Bu teknikler içerisinde en belirgin olanları: (1) sabit etkiler modeli (Fixed Effects Model, FEM) ve (2) rassal etkiler modeli (Random Effects Model, REM) veya hata bileşenleri modelidir (Error Correction Model, ECM).

Sabit etkiler modeli, zaman periyodu boyunca sabit olan ve belirli birimler arasında değişen ihmal edilmiş değişkenleri kontrol etmek istendiğinde yaygın olarak

kullanılır. Sabit etkiler modelini kullanarak Denklem 1 tahmin edildiğinde, gözlemlenmeyen heterojenliğin (α_i) açıklayıcı değişken (X_{it}) ile ilişkili olduğu varsayılır. Bir diğer önemli varsayım, kendine özgü hatanın (ε_{it}) açıklayıcı değişkenden (X_{it}) bağımsız olmasıdır. Kısaca özetlemek gerekirse sabit etkiler modeli yardımıyla her bir gözleme özgü zamanla değişmeyen gözlemlenmemiş hataları ortadan kaldırmak mümkündür (Eom, Lee ve Xu, 2008).

Sabit etkiler modelinin alternatifi rassal etkiler modelidir. Büyük bir popülasyondan rastgele N tane örneklem çekiyorsak, rassal etkiler modeli uygun bir teknik olacaktır (Baltagi, 2005: 14). ECM'nin FEM'e göre bir avantajı, N tane kesitsel kesişim tahmin etmemiz gerekmediği için serbestlik dereceleri açısından ekonomik olmasıdır. Bu durumda sadece sabitin ortalama değerini ve varyansını tahmin etmek yeterli olacaktır. ECM, her bir yatay kesit biriminin (rastgele) sabit katsayı değeri, regresörlerle ilişkisiz olduğu durumlarda daha uygun bir teknik olacaktır (Gujarati, 2004: 652).

Peki burada biz hangi modeli seçmeliyiz? Bu konu hakkında yapılan çalışmalarda farklı durumlara göre modellerin kullanımlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Judge, vd., 1982: 489-491):

- T (zaman serisi verisi sayısı) büyük ve N (kesitsel birim sayısı) küçük ise, FEM ve ECM tarafından tahmin edilen parametrelerin değerlerinde çok az fark olması muhtemeldir. Dolayısıyla buradaki seçim, hesaplama kolaylığına dayanmaktadır. Bu durumda FEM tercih edilebilir.
- N büyük ve T küçük olduğunda, ikisi tarafından elde edilen tahminler yöntemler önemli ölçüde farklılık gösterebilir. İstatistiksel sonuçlar, örnekte gözlemlenen kesit birimlerine bağlıdır. Çalışmamızdaki veri setinde bireysel veya kesitsel birimlerin daha büyük bir örneklemden rastgele seçimler olmadığına kuvvetle inanıyorsak bu uygundur. Bu durumda FEM uygundur. Bununla birlikte, veri setindeki kesit birimleri rastgele seçimler olarak kabul edilirse, ECM uygundur, çünkü bu durumda istatistiksel çıkarım koşulsuzdur.
- Bireysel hata bileşeni ε_i ve bir veya daha fazla regresör ilişkilendirilirse, ECM tahmin edicileri taraflı, FEM'den elde edilenler ise tarafsız olacaktır.

- N büyük ve T küçükse ve ECM'nin varsayımlar geçerliyse, bu durumda ECM tahmin edicileri, FEM tahmin edicilerinden daha verimlidir.

Panel veri analizi hakkında ifade edilen bu kavramlardan sonra üzerine çalışılacak veri seti hakkında bazı kontrollerin yapılması çalışmadaki bulguların güvenilirliği açısından iyi olacaktır. Bunların başında durağanlığı ölçmeye yarayan birim kök testleri gelmektedir. Birim kök içeren seriler durağan değildir ve durağan olmayan serilerle çalışmak, büyük R2 ve t istatistik değerlerinin yanı sıra anlamlı olmayan sonuçların anlamlı çıkmasına yol açacaktır. Bu açıdan serilerin birim kök içerip içermediği diğer bir ifadeyle durağan olup olmadıklarını incelemek gereklidir. Tabii ki panel veri analiz yöntemleri içerisinde de birim kök incelenmekte fakat bundan daha önce yatay kesit bağımlılığı kavramına bakılması gerekmektedir. Bu kavram veri seti içerisinde yer alan yatay kesitlerde (ülkeler, firmalar, vb.) meydana gelen şokların birbirlerini etkileme durumu olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde kullanılan panel veri analiz tekniklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yatay Kesit Bağımlılık Analizi (Breusch-Pagan (1980) LM Testi, Pesaran (2004) Ölçekli LM Testi, Pesaran (2004) CD Testi),
- Birim Kök Analizi (PANIC Panel Birim Kök Testi),
- Homojenlik Analizi (Pesaran ve Yamagata, 2008)
- Eşbütünleşme Analizi (Durbin- Hausman Testi)
- Panel Nedensellik Analizi (Emirmahmutoğlu ve Köse (2011), PVAR, PVECM)
- Uzun Dönem Katsayı Analizi (CCE ve AMG Testleri)

4.2.1. Yatay Kesit Bağımlılık Analizi

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı, analize başlamadan dikkat edilmesi gereken en önemli konudur. Yatay kesit bağımlılığı, bir ülkede yaşanan şokun diğer ülkeleri de etkileme durumu, ülkeler arasındaki etkileşimi ve birimler, iller, bölgeler ve ülkeler arasındaki bağımlılık olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle yatay kesit bağımlılığı, seriyi oluşturan ülkeler arasındaki korelasyon olarak da tanımlanabilir. İncelenen seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olması halinde bunu dikkate almadan yapılan analizler sapmalı ve yanlış sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Breusch-Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Aynı zamanda yatay kesit bağımlılığı,

analizlerde hangi grup panel birim kök testinin uygun olacağını ortaya koymak için incelenmektedir.

Literatürde yatay kesit bağımlılığı için çeşitli testler bulunmaktadır. Bu testler;

- Breusch-Pagan (1980) LM Testi,
- Pesaran (2004) ölçekli LM Testi,
- Baltagi, Feng ve Kao (2012) yanlılığı düzeltilmiş ölçekli LM Testi,
- Pesaran (2004) CD Testi şeklindedir.

Yatay kesit bağımlılığının incelenmesi amacıyla literatürde sıklıkla kullanılan Breusch & Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange multiplier (LM) testinden ve Pesaran (2004) Cross-Sectional Dependence (CD) testleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan Breusch & Pagan (1980) (LM) ve Pesaran (2004) (CD) testlerine ait denklemler sırasıyla şu şekildedir (Pesaran, 2004):

$$LM = T_{ij} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \rightarrow x^2 = \frac{N(N-1)}{2} \quad (4.4)$$

N'nin küçük olduğu (örneğin 10 veya daha az) ve panelin zaman boyutunun (T) yeterince büyük olduğu panellerde, Zellner (1962) tarafından geliştirilen görünüşte ilgisiz regresyonlar veya görünüşte ilgisiz regresyon denklemleriyle (SURE) modellenebilmektedir. Denklemde (1) yer alan değişkenlerden $\hat{\rho}^2_{ij}$, artıkların ikili korelasyonunun örnek tahmini, zaman (T) $\rightarrow \infty$ ve kesit boyutu (N) $\rightarrow$ fixed (sabit) olarak kabul edilir.

Standart Breusch-Pagan LM test istatistiğinin büyük ortamlarda test için uygun olmadığı iyi bilinmektedir. N, asimptotik olarak bağımsız olduğundan, N ve T büyük olduğu durumlarda çapraz bağımlılık hipotezini test etmek ve bu eksikliği gidermek adına Pesaran (2004), (LM) istatistiğinin standartlaştırılmış bir versiyonunu önermektedir. Ölçeklendirilmiş CD_{lm} bir versiyonu denklem 1'den farklı olarak zaman (T) $\rightarrow \infty$ yanı sıra kesit boyutu (N) $\rightarrow \infty$ kabul edilmektedir.

$$LM = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T_{ij} (\hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \rightarrow N(0, 1) \quad (4.5)$$

Pesaran, ölçeklendirilmiş LM'nin bir eksikliğine dikkat çekmektedir. Bu eksikliği şu şekilde ifade etmektedir: $E(T_{ij}\hat{\rho}_{ij}^2 - 1)$ sonlu T_{ij} için sıfırda ortalanmadığı, böylece istatistiğin küçük T_{ij} için boyut bozulması göstermesi ve bozulmanın daha büyük N için daha da kötüleşeceği. $N > T$ olduğunda, Pesaran (2004), Breusch ve Pagan'ın LM testinin eksikliğini kabul ederek, LM testinde kullanılan kareleri yerine ikili korelasyon katsayılarına dayanan aşağıdaki basit alternatif geliştirilmiştir.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \rightarrow N(0, 1) \quad (4.6)$$

Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Cross-Sectional Dependence (CD) testinin yer aldığı denklem 4'te çok çeşitli panel veri modelleri için, CD'nin ortalamasının tüm $T_{ij} > k+1$ ve tüm N 'ler için tam olarak sıfıra eşit olduğuna dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, Cross-Sectional Dependence (CD) testinin küçük kesit boyutu ve kısa zamanda doğru sonuçlara ulaşması beklenmektedir. Ayrıca denklem 2'de olduğu gibi zaman (T) $\rightarrow \infty$ yanı sıra kesit boyutu (N) $\rightarrow \infty$ kabul edilmektedir.

$$CD_p = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T_{ij} \hat{\rho}_{ij} \rightarrow N(0, 1) \quad (4.7)$$

Pesaran vd.(2008; PUY, 2008), ikili korelasyon sıfır ortalama ile dağıtılmadığından büyük panel verileri için sapmalı düzeltilmiş LM test istatistiklerini hesaplamışlardır.

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{\sqrt{v_{Tij}^2}} \rightarrow N(0, 1) \quad (4.8)$$

Denklem 4.8’de yer alan k tanımlayıcı değişken sayısını, μ_{Tij} kesin ortalamayı ve v_{Tij}^2 ise $(T - k)\hat{\rho}^2 - \mu_{Tij}$ tam varyansını ifade etmektedir. Yatay kesit bağımlılık testlerinde hipotezler şu şekildedir:

H₀: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H₁: Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 4.5. Yatay-Kesit Bağımlılığı Testleri

Sabit Model	GDPPC	
	İstatistik	p-değeri
CD_{lm} (BP,1980)	47.852	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	5.998	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	-1.063	0.144
LM_{adj} (PUY, 2008)	2.960	0.00***

Notes: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelinde gecikme sayısı (p_i) 1 olarak alınmıştır. Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Çalışmamızda Sayed ve Peng (2021) çalışmasında kullanıldığı üzere yatay kesit bağımlılığı testi sadece bağımlı değişken üzerine uygulanmıştır. Tablo 4.5 incelendiğinde ekonomik büyüme (GDPPC) değerine ait olasılık değerleri CD_{lm} (BP,1980), CD_{lm} (Pesaran, 2004) ve LM_{adj} (PUY, 2008) testlerinde 0.05’ten küçük olduğu için yatay kesit bağımlılığı olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle %1 anlamlılık düzeyinde bu seride yatay kesit bağımlılığı olduğu yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı olması çalışmada kullanılacak panel birim kök testinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı yoksa birinci nesil panel birim kök testleri (Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2005) ve Hadri (2000), Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001)) kullanılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı var ise bunu dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testleri (Bai ve Ng (PANIC, 2004), Taylor ve Sarno (MADF, 1998), Breuer, Mcknown ve Wallace (SURADF, 2002), Pesaran (CADF, 2006, 2007) ve Carrion-i Silvestre vd. (PANKPSS)) kullanılmaktadır. Yapılan analiz sonuçlarına göre yatay kesit bağımlılığının olduğu, bundan dolayı ikinci nesil panel birim kök testlerinden birinin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.2. Birim Kök Analizi

Ekonometrik analizler için analize başlanmadan önce dikkat edilmesi gereken unsurların başında çalışmada kullanılacak serilerin durağan olmasıdır. Durağan olmayan seriler çalışmadaki sonuçlarının sapmalı hale gelmesine neden olacaktır. Diğer bir ifadeyle sahte regresyon (spurious regression) (Granger ve Newbold, 1974) olarak ifade edilen anlamlı bir ilişki olmamasına rağmen yüksek t ve R² değerlerinden dolayı sonuçların anlamlı olmasına yol açacaktır. Bu durum da t ve F istatistikleri de geçerliliklerini kaybedecektir. Kısaca durağanlık kavramı bir zaman serisinde denklemde yer alan bütün gecikmelerde ortalama, varyans ve kovaryansın zamanla değişmemesi yani sabit kalması olarak ifade edilmektedir (Guajarati, 2011: 420). Panel veri analizi de zaman serisi içerdiği için durağan olan seriler üzerinden analizlerin yapılması sağlıklı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Yatay kesit bağımlılığı sonuçlarından yola çıkarak serilerin durağanlık durumunu incelemek adına ikinci nesil panel birim kök testlerinden Bai ve Ng (2004) tarafından geliştirilen PANIC (Panel Analysis of Nonstationarity in the Idiosyncratic and Common Components - Özel ve Genel Öğelerde Durağan Olmayan Panel Analizi) panel birim kök testi kullanılmaktadır. PANIC panel birim kök testi, hem zaman serisi hem de panel verilerinde durağanlık durumunu test etmeye çalışan bir testtir. Bu test yatay kesit bağımlılığı olan panel veriler için ilk birim kök testi olarak kabul edilmektedir.

PANIC testi, durağanlığın genel faktörlerden, kendine özgü bileşenlerden veya her ikisinden kaynaklanabileceği bir faktör modeline dayanmaktadır. PANIC panel birim kök testine ait önerilen faktör analitik modeli şu şekildedir (Bai ve Ng, 2004):

$$X_{it} = D_{it} + \lambda_i' F_t + \varepsilon_{it} \quad (4.9)$$

Denklem 4.9'daki D_{it} p dereceli bir polinom eğilim fonksiyonu, F_t r×1 ortak çarpan vektörü, λ_i' ise faktör yüklenim vektörünü ifade etmektedir. Burada yer alan bireysel X_{it} serisi, heterojen bir deterministik bileşen D_{it} , ortak bir bileşen F_t ve büyük ölçüde kendine özgü bir hata terimi olan ε_{it} olarak ayrılabilir (Hurlin ve Mignon,

2007:8). Denklem 4.9’da bahsedilen X_{it} serisinin, D_{it} deterministik ögesine ait trend içermeyen durumu aşağıdaki gibi türetilmiştir (Bai ve Ng, 2004:3):

$$X_{it} = c_i + \beta_{it} + \lambda_i' F_t + \varepsilon_{it} \quad t = 1, \dots, T, \quad (4.10)$$

$$F_{mt} = \alpha_m F_{mt-1} + \mu_{mt} \quad m = 1, \dots, r, \quad (4.11)$$

$$e_{it} = \rho_i e_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N. \quad (4.12)$$

Denklemlerde yer alan değişkenlerin durağanlık durumları, $\alpha_m < 1$ ise m faktörü, $\rho_i < 1$ ise özgün hata ε_{it} durağandır. Değişkenlerin hepsi gözlemlenmediğinde ve temel bileşenler yöntemiyle tahmin edilmesindeki amaç, F_{mt} ve ε_{it} ’nin durağanlıklarını incelemektir.

PANIC birim kök testi, ε_{it} I(0) olduğunda, F_t ve λ_i' için temel bileşenler tahmincilerinin, tüm faktörler I(0) veya I(1) iken ya da tüm faktörler I(0), bazıları I(1) olduğunda tutarlı olduğu gösterilmiştir. Ancak, literatürde ε_{it} I(1) olduğunda faktörlerin tutarlı bir şekilde tahmin edilmesi dikkate alınmamıştır. Gerçekten de, ε_{it} bir birim köke sahip olduğunda, F_t gözlemlense bile, F_t üzerindeki X_{it} ’nin bir regresyonunun sahte olduğu ve λ_i dolayısıyla ε_{it} tahminlerinde sapma olduğu görülmektedir. Dolayısıyla PANIC’in geçerliliği, hem ε_{it} I(1) hem de I(0) olduğunda entegrasyon derecelerini koruyan F_t ve ε_{it} tahminlerini elde etme yeteneğine bağlıdır. Başka bir deyişle, durağanlık varsayımlarına ve/veya eşbütünleşme kısıtlamasına başvurmadan ortak varyasyonlar çıkarılmalıdır. Bai ve Ng bunu, birinci farklılaştırılmış veriler üzerindeki faktörleri tahmin ederek ve bu tahmin edilen faktörleri toplayarak başarmıştır (Hurlin ve Mignon, 2007:8). Bu çalışmada yapılan PANIC panel birim kök test sonuçlarını incelemeden önce hipotezler şu şekildedir:

H_0 : Seri birim kök taşır yani durağan değildir.

H_1 : Seri birim kök taşımaz yani durağandır.

Tablo 4.6. PANIC Panel Birim Kök Testi

Düzey	Sabit		Sabit + Trend	
	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri
<i>GDPPC</i>				
Z_e^c	-0.1072	0.5427	0.6188	0.2680

$P_{\hat{\epsilon}}^c$	11.4746	0.4887	15.0314	0.2397
<u>VA</u>				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	5.9613	0.00***	2.6744	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	41.2041	0.00***	25.1018	0.014**
<u>PS</u>				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	3.0663	0.00***	3.4048	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	27.0217	0.00***	28.6801	0.00***
GE				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	1.8271	0.0338**	3.7598	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	20.9508	0.0511*	30.41920	0.00***
RQ				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	1.7406	0.0409**	1.6574	0.0487**
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	20.5273	0.0577*	20.1194	0.0649*
RL				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	1.2533	0.1050	3.0253	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	18.1399	0.115	26.8206	0.00***
CC				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	2.4315	0.00***	1.8916	0.0293**
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	23.9118	0.0209**	21.2669	0.0466**
Birinci Fark	Sabit		Sabit + Trend	
<u>GDPPC</u>	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	-17.11472	0.00***	-9.5907	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	9.3797	0.00***	8.2074	0.00***
<u>VA</u>				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	7.3485	0.00***	4.4303	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	48.00	0.00***	33.7039	0.00***
<u>PS</u>				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	6.0578	0.00***	3.4927	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	41.6773	0.00***	29.1102	0.00***
GE				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	5.6673	0.00***	3.8596	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	39.7638	0.00***	30.9080	0.00***
RQ				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	6.2218	0.00***	2.6460	0.00***
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	42.4807	0.00***	24.9625	0.015**
RL				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	5.5871	0.00***	5.0111	0.00***

$P_{\hat{\epsilon}}^c$	39.3712	0.00***	36.5494	0.00***
CC				
$Z_{\hat{\epsilon}}^c$	5.0034	0.00***	1.5783	0.0573*
$P_{\hat{\epsilon}}^c$	36.5114	0.00***	19.7318	0.0723*

$P_{\hat{\epsilon}}^c$ is a Fisher's type statistic based on p -values of the individual ADF tests. $Z_{\hat{\epsilon}}^c$ is a standardized Choi's type statistic for large N samples. Maksimum ortak faktör sayısı 2 olarak alınmıştır. Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

PANIC panel birim kök testi sonuçlarına göre düzeyde sabit ve sabit +trendli modelde GDPPC değişkeninin birim kök taşıdığı yani durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca RL değişkeninin de sabit modelde durağan olmadığı fakat sabit+trendli modelde birim kök taşımadığı diğer bir ifadeyle durağan olduğu görülmektedir. Bu iki değişken dışındaki diğer değişkenlerin düzeyde birim kök taşımadığı yani durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca bütün değişkenler birinci farkı alındığında H_0 hipotezinin reddedildiği ve % 1 anlamlılık düzeyinde (RQ ve CC hariç) anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Özetle serilerin tamamı birinci fark alındığında birim kök taşımadığı yani durağan oldukları görülmektedir.

4.2.3. Homojenlik Analizi

Yatay kesit bağımlılığı ve birim kök analizleri sonrasında değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmeden önce ele alınması gereken diğer önemli konu homojenlik analizidir. Birçok çalışmada panel veri modellerinde ilgilenilen eğim katsayılarının bireysel birimler arasında homojen olduğu varsayılmaktadır. Kesit boyutu (N) nispeten küçük ve panelin (T) zaman serisi boyutu büyük olduğunda, eğim homojenliği hipotezi Zellner'in (1962) görünüşte ilgisiz regresyon denklemi (SURE) çerçevesi kullanılarak test edilebilir. Birçok mikro ekonometrik uygulamada N genellikle T'den çok daha büyüktür ve SURE yaklaşımı uygulanamaz (Pesaran ve Yamagata, 2008: 50-51). Bu sorunun önüne geçmek adına Pesaran ve Yamagata (2008), çalışmalarında kesit boyutunun zaman serisi boyutuna göre büyük olabileceği panel veri modellerine uygulanabilen Swamy'nin (1970) çalışmasına dayanan dağılım tipi testleri önermektedirler.

Testin $\hat{\Delta}$ ile gösterilen bir versiyonu Swamy istatistiğini gösterir ve $\hat{S}'$ 'yi kullanır. $\check{\Delta}$ ile gösterilen başka bir versiyonu, bireysel kesit birimleri için regresyon standart

hatalarının olduğu Swamy istatistiğinin değiştirilmiş bir versiyonuna dayanır. Bu analiz tekniğinde sıradan en küçük kareler tahmincisi yerine havuzlanmış sabit etkiler (FE) kullanılarak hesaplanır. Sabit etkiler (FE) ve heterojen eğimli panel veri modelini üzerinden denklem şu şekilde oluşturulur (Pesaran ve Yamagata, 2008: 52):

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' x_{it} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N, \quad t = 1, \dots, T, \quad (4.13)$$

Bu denklemde (denklem 4.13) α_i bir kompakt kümede sınırlıdır, x_{it} kesin dışsal regresörlerin $k \times 1$ vektörüdür, β_i ise $\|\beta_i\| < K$ olacak şekilde bilinmeyen eğim katsayılarına sahip bir $k \times 1$ vektörüdür. i getirileri için zaman serisi gözlemlerine ait kümeleme şu şekildedir:

$$y_i = \alpha_i \tau_T + X_i \beta_i + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad (4.14)$$

4.14 nolu denklemde yer alan $y_i = (y_{i1} \dots \dots, y_{iT})'$, τ_T bir $T \times 1$ vektörüdür, $X_i = (x_{i1} \dots \dots, x_{iT})'$ ve $\varepsilon_i = (\varepsilon_{i1} \dots \dots, \varepsilon_{iT})'$. Bu denklemlerden yola çıkarak ilgili sıfır hipotez şöyle kurulur:

$$H_0: \beta_i = \beta \quad \text{tüm } i \text{ değerleri için,}$$

Alternatif hipotez ise,

$$H_1: \beta_i \neq \beta_j \quad i \neq j \text{ için ikili eğimlerin sıfır olmayan bir kesri için}$$

Swamy (1970), eğim homojenliği testini, uygun bir havuzlanmış tahmin ediciden gelen bireysel eğim tahminlerinin dağılımına dayandırır. F testi gibi, Swamy testi de N'nin T'ye göre küçük olduğu paneller için geliştirilmiştir, ancak yatay kesit değişen varyansına izin verir. Eğim katsayılarına uygulanan Swamy istatistiği şu şekilde yazılabilir:

$$\hat{S} = \sum_{t=1}^N (\hat{\beta}_i - \hat{\beta}_{WFE})' \frac{X_i' M_\tau X_i}{\hat{\sigma}_i^2} (\hat{\beta}_i - \hat{\beta}_{WFE})' \quad (4.15)$$

burada,

$$\hat{\sigma}_i^2 = \frac{(y_i - X_i \hat{\beta}_i)' M_\tau (y_i - X_i \hat{\beta}_i)}{(T - k - 1)} \quad (4.16)$$

ve $\hat{\beta}_{WFE}$ tanımlanan eğim katsayılarının ağırlıklı FE (WFE) havuzlanmış tahmincisidir

$$\hat{\beta}_{WFE} = \left(\sum_{i=1}^N \frac{X_i' M_\tau X_i}{\hat{\sigma}_i^2} \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \frac{X_i' M_\tau y_i}{\hat{\sigma}_i^2} \quad (4.17)$$

N'nin sabit ve T'nin sonsuza eğiliminde olduğu durumda, H_0 altında Swamy istatistiği $\hat{S}$, $k = (N-1)$ serbestlik derecesi ile asimptotik olarak ki-kare-dağılımıdır.

Bu denklemler sürecin işleyişini yine Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen ve küçük örneklem üzerinde kullanılan delta testinin aşağıdaki formuna kadar taşımaktadır. Geliştirilen $\tilde{\Delta}$ ve $\tilde{\Delta}_{adj}$ test istatistiklerine ait matematiksel gösterim şöyle ifade edilmektedir:

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \frac{N^{-1} \hat{S} - k}{\sqrt{2k}} \quad (4.18)$$

Denklemden (4.18) yer alan değişkenlerden k açıklayıcı değişken sayısını, N yatay kesit sayısını ve $\hat{S}$ de Swamy (1970) tarafından geliştirilen test istatistiğini ifade etmektedir. Düzeltilmiş test istatistiği olarak ifade edilen $\tilde{\Delta}_{adj}$ ise

$$\hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1} \hat{S} - E(\hat{z}_{iT})}{\sqrt{Var(z_{iT})}} \quad \tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1} \tilde{S} - E(\tilde{z}_{iT})}{\sqrt{Var(\tilde{z}_{iT})}} \quad (4.19)$$

Burada yer alan,

$$E(\hat{z}_{iT}) = \frac{k(T - k - 1)}{T - k - 3} \quad Var(\hat{z}_{iT}) = \frac{2k(T - k - 1)^2(T - 3)}{(T - k - 3)^2(T - k - 5)} \quad (4.20)$$

$$E(\hat{z}_{iT}) = k \quad \text{Var}(\hat{z}_{iT}) = \frac{2k(T - k - 1)}{T + 1} \quad (4.21)$$

BRICS-T ülkelerinin yer aldığı ve 2002-2020 döneminin incelendiği çalışmada önceki bölümde ülkelere ait yatay kesit bağımlılığı incelenmiştir. Bu bölümde homojenite durumu incelenmiş buna göre uzun dönemdeki ilişkiyi incelemek adına yapılacak testler kararlaştırılmıştır (Tablo 4.7). Homojenlik sınamasına ait hipotezler şu şekildedir:

H_0 : Eğim katsayıları homojendir.

H_1 : Eğim katsayıları homojen değildir.

Tablo 4.7. Yatay-Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

	İstatistik	p-değeri
Yatay-Kesit Bağımlılığı Testleri:		
LM (BP,1980)	124.848	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	17.114	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	10.828	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	18.576	0.00***
Homojenite Testleri		
$\tilde{\Delta}$	6.971	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.441	0.00***

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 4.7 incelendiğinde olasılık değerlerinin %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmekte bu da yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden H_0 hipotezinin reddedilmesine yol açmaktadır. Yatay kesit bağımlılığın olması panelde yer alan bütün ülkelerdeki kurumsal kalite değişkenlerinin birbirini etkilediğini ifade etmektedir. Bunun yanında homojenite testlerinin sonuçları, ekonomik yapı açısından benzer ülkelerde katsayıların homojen, farklı ekonomik yapılara sahip ülkelerde heterojen olması beklenmektedir.

Homojenite testlerinin sonuçları da yatay kesit bağımlılık testlerine benzer şekilde bulunmuştur. Homojenite test sonuçları %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olup eğim

katsayılarının homojen olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek katsayıların heterojen olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu sonuç BRICS-T ülkelerinde kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ülkelere göre farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Yatay kesit bağımlılığı ve homojenite test sonuçlarından yola çıkarak yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve heterojen tahmine dayalı panel eşbütünleşme yöntemleri kullanılması gerekmektedir.

4.2.4. Eşbütünleşme Analizi

Çalışmada kullanılan seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu yani ülkelerin herhangi birinde meydana gelen şokların diğer ülkeleri de etkileyebileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu açıdan değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki Westerlund (2008) geliştirmiş olduğu yatay kesit bağımlılığının hem varlığında hem de yokluğunda kullanılabilen Durbin-Hausman eşbütünleşme testiyle incelenmiştir. Fisher denkleminin (4.22) varsayımı altında Durbin-Hausman testine ait denklem şu şekilde oluşur (Westerlund, 2008:199-200).

$$i_{it} = \alpha_i + \beta_i \pi_{it} + z_{it} \quad (4.22)$$

$$\pi_{it} = \delta_i \pi_{it-1} + w_{it} \quad (4.23)$$

Bu regresyonda z_{it} , bileşik bir hata terimi olarak düşünülebilir, açıklanamayan bir regresyon hatası artı başka bir $-\beta_i \varepsilon_i$ teriminden oluşur, bu da regresör olarak $E_t(\pi_{it})$ yerine π_{it} kullanılmasından kaynaklanan hatadır. Denklemden en çok ilgilenilen parametre, Fisher etkisinin ne kadar doğru olarak kabul edilebileceğini ölçen β_i 'dir. Yukarıda belirtilen koşullar altında, Fisher etkisi β_i 'nin bire eşit olması gerektiğini ima eder.

z_{it} hata teriminin, ortak faktörlerin kullanımı yoluyla kesit bağımlılığına izin veren aşağıdaki denklem setine uyduğu varsayılır:

$$z_{it} = \lambda_i' F_t + e_{it} \quad (4.24)$$

$$F_{jt} = \rho_j F_{jt-1} + u_{jt} \quad (4.25)$$

$$e_{it} = \phi_i e_{it-1} + \vartheta_{it} \quad (4.26)$$

Burada F_t , F_{jt} ortak faktörlerinin k boyutlu bir vektörüdür, $j=1,2,\dots,k$ ve λ_i , faktör yüklerinin uyumlu bir vektörüdür. Tüm j için $\rho_j < 1$ olduğunu varsayarak, F_t 'nin durağan olmasını sağlar, bu da bileşik regresyon hatası olan z_{it} 'nin entegrasyon sırasının yalnızca kendine özgü hata terimi olan e_{it} 'nin entegrasyon durumuna(derecesine) bağlı olduğu anlamına gelir. Böylece, bu veri üretme sürecinde, denklem 4.22'deki ilişki $\phi_i < 1$ ise eşbütünleşik ve $\phi_i=1$ ise ilişki sahtedir. i_{it} 'nin durağan olmadığı varsayıldığından, $\phi_i < 1$, π_{it} 'in hem durağan olmadığını hem de i_{it} ile eşbütünleşik olduğunu ima eder.

Durbin- Haussman testine ait grup ve panel istatistikleri ayrı ayrı hesaplanmaktadır. DH_panel ve DH_grup hesaplaması şu şekilde yapılmaktadır (Westerlund, 2008: 203):

$$DH_{panel} = \hat{S}_n (\tilde{\phi}_i - \hat{\phi}_i)^2 \sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2 \quad (4.27)$$

$$DH_{grup} = \sum_{i=1}^n \hat{S}_i (\tilde{\phi} - \hat{\phi})^2 \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it}^2 \quad (4.28)$$

DH_{panel} ile gösterilen panel istatistiği, n ayrı terimin birlikte çarpılmadan önce toplanmasıyla oluşturulurken, DH_{grup} ile gösterilen grup ortalama istatistiğinin, önce çeşitli terimlerin çarpılması ve ardından toplanmasıyla oluşturulmaktadır. Bu ayrımın önemi, alternatif hipotezin formülasyonunda yatmaktadır.

Özetle, Durbin-Haussman testlerinin dikkate alınan diğer testlerden daha yüksek güç gösterdiğini ve aynı zamanda küçük numunelerde nominal boyutu iyi koruduğunu söylemek mümkündür (Pedroni, 2004). Bu test yüksek düzeyde otoregresif hatalara sahip küçük panellerde etkili olduğundan, yeni testlerin Fisher etkisini test etmek için özellikle çok uygun olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca testlerin yatay kesit bağımlılığı, durağan regresörler ve önceden belirlenmiş bir eşbütünleşme vektörü varlığında bile daha iyi performans göstermesi testin gücü bir kez daha kanıtlanmıştır.

Tablo 4.8. Durbin Haussman Test Sonuçları

Testler	Sabit		Sabit + Trend	
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri
Durbin-Hausman (H_0 : Eşbütünleşme yok)				
DH_grup	-1.985	0.024**	-1.573	0.058*
DH_panel	-1.615	0.053*	-0.967	0.167

Durbin-Hausman testinde maksimum ortak faktör sayısı 2 olarak alınmıştır. Bootstrap olasılık değerleri 1.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Yatay-Kesit bağımlılığını dikkate alan ve yapısal kırılmasız panel eşbütünleşme testlerinden biri olan Durbin-Hausman Testine ait hipotezler ise şu şekildedir (Westerlund, 2008:203):

$$H_0: \phi_i = 1 \quad \text{yatay kesitler arasında (Eşbütünleşme ilişkisi yoktur)}$$

$$H_{1A}: \phi_i < 1 \quad \text{yatay kesitler arasında (Eşbütünleşme ilişkisi vardır)}$$

Veya alternatif hipotezin panel için (DH_panel) gösterimi,

$$H_{1B}: \phi_i = \phi \quad \text{yatay kesitler arasında (Eşbütünleşme ilişkisi vardır)}$$

($i= 1,2,\dots, n$) şeklindedir.

Hipotezler ışığında Tablo 4.8 sonuçları, Asymptotic değerleri sabitli modelde %5, sabit+ trendli modelde %10 düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir. Sonuçlardan yola çıkarak değişkenler arasında uzun dönem ilişki olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilip, ilişkinin varlığını ortaya koyan alternatif hipotez kabul edilir. Seriler, heterojen olduğu için DH_grup istatistik değerleri dikkate alınmaktadır. Uzun dönem ilişkinin varlığından sonra bir sonraki bölümde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

4.2.5. Panel Nedensellik Analizi

Seriler üzerinde uygulana panel nedensellik analizi, katsayı heterojenliğine dayalı Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen testtir. Bu test heterojen karma panellerdeki değişkenler arasındaki Granger nedenselliğini test etmek için Meta analizi

yoluyla LA-VAR yaklaşımını genişletilmiş halidir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011:871). Bu yaklaşım Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testinin farklı bir versiyonu olarak ifade edilmektedir. Toda ve Yamamoto nedensellik testi, Granger (1969) nedensellik testinde olduğu gibi VAR analizine dayalı fakat bu yaklaşımın geliştirilmiş halidir. Granger nedensellik testi, VAR analizine dayalı, serilerin durağan ya da aynı düzeyde birim kök içermesi doğrultusunda kullanılabilen bir analizdir. Toda ve Yamamoto testinde, durağanlık ve eşbütünleşme dereceleri sonuçların geçerliliği konusunda sorun olmaktan çıkmıştır.

Toda ve Yamamoto testinin çalışma mantığı şu şekilde özetlenebilir: Standart VAR modeli oluşturulur, analize başlamak adına uygun gecikme uzunluğu(k_i) bulunur. Analizin devamında belirlenen gecikme uzunluğuna (k_i) bulunan en yüksek eşbütünleşme düzeyi ($dmax_i$) eklenir. Daha sonra VAR modeli $k_i + dmax_i$ gecikme düzeyinde En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) veya Görünüşte İlgisiz Regresyon (SUR) modeli ile tahmin edilir. Son aşamada ise VAR modelinde yer alan bütün denklemlerdeki açıklayıcı değişkenlerin ρ düzeyinde birlikte sifıra eşitliğine dair MWALD testi yapılır. Testin sınanan sifır (boş) hipotezi, birlikte sifıra eşit olma durumunu ifade eder. Bu hipotez reddedilirse, açıklayıcı değişkenlerden bağımlı değişkene doğru nedensellik ilişkisi olduğu ifade edilmektedir.

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testi Toda-Yamamoto testini her ülke için farklı, heterojenlik ve yatay kesit bağımlılığı durumunu dikkate alarak yapmaktadır. Ayrıca Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testi Granger nedensellikte kullanılan kritik değerler yerine kendi üretmiş olduğu bootstrap kritik değerlerini kullanmaktadır. Bu panel nedensellik testini sınamak için kullanılan ve heterojen karışık panellerde $k_i + dmax_i$ gecikmeli seviye VAR modeli şu şekildedir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011:872):

$$x_{i,t} = \mu_i^x + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{11,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{12,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad (4.29)$$

$$y_{i,t} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad (4.30)$$

Denklemlerde (4.29, 4.30) yer alan $dmax_i$, her i için sistemde meydana geldiğinden şüphelenilen maksimum entegrasyon sırasındır. Basit olarak, denklemler $x'ten y'ye$ ve $y' den x'e$ nedenselliği test etmeyi amaçlamaktadır. Bootstrap (yeniden yükleme) prosedürü adımları aşağıdaki gibi ilerler.

1. İlk olarak, her bir yatay kesit birimi için sistemdeki değişkenlerin maksimum entegrasyon sırasını belirlemek için Dickey ve Fuller (1981) gibi geleneksel birim kök testleri kullanılır. Daha sonra her bir birey için En Küçük Kareler (OLS) tarafından regresyonu (4.28) tahmin edilir. $k_i= 8$ 'i başlatarak ve yukarıdan aşağıya bir strateji uygulayarak Schwarz bilgi kriterleri (SBC) veya Akaike bilgi kriterleri (AIC) aracılığıyla k_i gecikme sayısı belirlenir.
2. Adım 1'deki k_i ve $dmax_i$ 'i kullanarak, nedensellik hipotezi altında OLS ile Denklem (4.31) yeniden tahmin edilir ve her bir birey için artıklar elde edilir.

$$\hat{u}_{i,t}^y = y_{it} - \mu_i^y - \sum_{j=k_i+1}^{k_i+dmax_i} \hat{A}_{21,ij} x_{i,t-j} - \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} \hat{A}_{22,ij} y_{i,t-j} \quad (4.31)$$

3. Stine (1987), artıkların şu şekilde merkezlenmesi gerektiğini öne sürer:

$$\tilde{u}_t = \hat{u}_t - (T - k - l - 2)^{-1} \sum_{t=k+l+2}^T \hat{u}_t \quad (4.32)$$

Burada, $\hat{u}_t = (\hat{u}_{1t}, \hat{u}_{2t}, \dots, \hat{u}_{Nt})'$, $k = \max(k_i)$, $l = \max(dmax_i)$ ifade etmektedir. Ayrıca, $[\tilde{u}_{it}]_{N \times T}$ 'i bu artıklardan geliştirilmektedir. Hataların çapraz kovaryans yapısını korumak için her seferinde matristen değiştirilen tam bir sütun rastgele seçilmektedir.

4. Boş hipotez altında y'nin bootstrap (yeniden yükleme) örneği şu şekilde oluşturulur:

$$y_{i,t}^* = \hat{\mu}_i^y + \sum_{j=k_i+1}^{k_i+dmax_i} \hat{A}_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+dmax_i} \hat{A}_{22,ij} y_{i,t-j}^* + \tilde{u}_{i,t}^* \quad (4.33)$$

Denklemdaki $\hat{\mu}_i^\psi$, $\hat{A}_{21,ij}$ ve $\hat{A}_{22,ij}$ ifadelerine ait değerler 2. adımdaki tahminlerdir.

5. $\psi_{i,t}^*$ 'yi ψ_{it} yerine koyarak, üzerine herhangi bir parametre kısıtlaması koymadan tahmin edilir (denklem 4.29) ve daha sonra bireysel Wald istatistikleri, nedensel olmayan sıfır hipotezini her bir birey için ayrı ayrı test etmek için hesaplanır. k_i serbestlik dereceli asimptotik bir ki-kare dağılımına sahip olan bu bireysel Wald istatistiklerini kullanarak, bireysel p-değerlerini hesaplanır. Daha sonra, Fisher test istatistiği (denklem 4.34) elde edilir. Bu durumda Fisher test istatistiği (λ) aşağıdaki gibi yazılır:

$$\lambda = -2 \sum_{i=1}^N \ln(p_i) \quad i = 1, 2, \dots, N \quad (4.34)$$

burada p_i , i'inci bireysel kesitinin Wald istatistiğine karşılık gelen p değeridir. Bu test istatistiği, 2N serbestlik dereceli bir ki-kare dağılımına sahiptir. Test, yalnızca N, $T \rightarrow \infty$ olarak sabitlendiğinde geçerlidir.

Adımlar 3-5 kez tekrarlanarak Fisher test istatistiklerinin bootstrap (yeniden yükleme) ampirik dağılımı oluşturulmaktadır. Bu örnekleme dağılımlarının uygun yüzdellikleri seçilerek bootstrap (yeniden yükleme) kritik değerlerini belirlenmektedir.

Çalışmamızda, her bir açıklayıcı değişkenden bağımlı değişkene doğru veya tam tersi durumu ifade eden nedensellik test sonuçları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca bu sonuçlara ek olarak değişkenlere ait kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkisi de incelenmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik testinden yararlanılmıştır. Test, heterojen panellerde uygulanabilen basit bir Granger nedensellik testidir.

Bu testin avantajı, heterojen panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığı olduğunda ve seriler arasında eşbütünlük ilişkisi bulunmadığında da kullanılabilmesidir. Aynı zamanda bu test, seriler aynı düzeyde durağan olmadığında

kullanılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle serilerin bazıları I(0) bazıları I(1) iken ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmasa bile kullanılabilmektedir.

Tablo 4.9. Yolsuzluğun Kontrolü ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi

Ülkeler	Gecikme	GDPPC=>CC	p-değeri	CC=>GDPPC	p-değeri
Brezilya	1.000000	0.865345	0.352247	0.238789	0.625082
Rusya	3.000000	7.458489	0.058635	0.104458	0.991297
Hindistan	3.000000	1.617765	0.655369	7.375673	0.060840*
Çin	3.000000	13.73563	0.003288***	13.80097	0.003189***
Güney Afrika	1.000000	0.644446	0.422105	0.550618	0.458065
Türkiye	1.000000	0.000696	0.978950	0.241575	0.623071
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	21.80731	0.039737			
Y=>X	20.56001	0.057207			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Emirmahmutoğlu ve Köse Panel Nedensellik analizi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile olan nedensellik ilişkisini bütün ülkeler için inceleyen bir testtir. Bulgular incelendiğinde Çin’de ekonomik büyümeden (GDPPC), yolsuzluğun kontrolüne (CC) doğru %1 anlam düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Aynı zamanda bu durumun tersi olarak %1 anlamlılık düzeyinde Çin’de yolsuzluğun kontrolünden (CC), ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru da bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. %10 anlamlılık düzeyinde Hindistan’da benzer ilişki mevcuttur. Literatürde Mauro (1995), Easterly (1999), Belloumi ve Alshehry (2021) tarafından yapılan çalışmalar yer alan daha yüksek yolsuzluk endeksine sahip ülkelerin sürekli olarak daha düşük büyüme eğiliminde olduklarını dolayısıyla yolsuzluğun kontrolünün artmasının büyümeyi arttıracakını ifade eden sonuçları destekler niteliktedir.

Tablo 4.10 incelendiğinde Rusya’da %10 anlam seviyesinde ekonomik büyümeden (GDPPC) hükümet etkinliğine (GE) doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu da Rusya’da ekonomik büyümenin artmasının hükümet etkinliği artışına neden olabileceğini ifade etmektedir. Bu iki değişken arasında ilişki olduğuna yönelik literatürde Alam, vd. (2017) ve Benlahcene, vd. (2019) tarafından ortaya konulmuştur.

Tablo 4.10. Hükümet Etkinliği ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi

Ülkeler	Gecikme	GDPPC=>GE	p-değeri	GE=>GDPP	p-değeri
Brezilya	2.000000	2.787487	0.248145	0.534139	0.765620
Rusya	1.000000	3.077154	0.079399*	0.371490	0.542193
Hindistan	2.000000	0.280516	0.869134	1.590834	0.451393
Çin	1.000000	0.151519	0.697088	0.160807	0.688415
Güney Afrika	1.000000	0.141389	0.706904	0.408322	0.522823
Türkiye	3.000000	3.048561	0.384198	2.141660	0.543531
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	11.46314	0.489699			
Y=>X	6.612330	0.882134			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Bu sonuçların yanında Wagner Kanununun test edildiği Verma ve Arora (2010) ve Nyasha ve Odhiambo (2019) tarafından yapılan çalışmalarda olduğu üzere Rusya dışında herhangi bir ülkede hükümet etkinliğinden (GE) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru veya ekonomik büyümeden (GDPPC) hükümet etkinliğine (GE) doğru herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Ekonomik büyümeden (GDPPC) politik istikrar ve şiddetin olmamasına (PS) doğru hiçbir ülkede nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Fakat politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru Brezilya'da %5 anlam seviyesinde ve Çin'de %10 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi olduğu yönünde bulgular mevcuttur. Türkiye üzerine Öcal ve Yildirim (2010) tarafından yapılan çalışmada terörizmin büyümeyi engellediğini, yine Türkiye üzerine yapılan çalışmada Arslan (2011) politik istikrarsızlık ve büyüme arasında ilişki olmadığını yönünde sonuçlara ulaşmıştır.

Tablo 4.11. Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi

Ülke	Gecikme	GDPPC=>PS	p-değeri	PS=>GDPPC	p-değeri
Brezilya	2.000000	2.658734	0.264645	9.143345	0.010341**
Rusya	3.000000	2.997812	0.391963	4.156310	0.245073
Hindistan	2.000000	2.951968	0.228554	1.412856	0.493403
Çin	3.000000	4.005913	0.260826	7.405151	0.060046*
Güney Afrika	1.000000	0.016803	0.896861	0.109495	0.740720
Türkiye	1.000000	1.332431	0.248373	2.690593	0.100942
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	13.17503	0.356448			
Y=>X	24.18056	0.019221			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Diğer taraftan yine sonuçları destekler nitelikte literatürde terörizmin büyüme üzerinde önemli bir etkisi olmadığı yönünde Blomberg, Hess ve Weerapana (2004) ve Blomberg, Hess ve Orphanides'in (2004) tarafından yapılan çalışmalarda mevcuttur. Ayrıca Asteriou ve Price (2001) ve Aisen ve Veiga (2011) yaptıkları çalışmalarda politik istikrarsızlığın büyümeyi negatif yönde etkilediği Shabbir, Anwar ve Adil (2016) politik istikrarın büyümeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Tablo 4.12. Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi

Ülkeler	Gecikme	GDPPC=>RL	p-değeri	RL=>GDPPC	p-değeri
Brezilya	2.000000	3.926334	0.140413	1.093270	0.578895
Rusya	1.000000	0.070200	0.791046	0.025483	0.873169
Hindistan	2.000000	1.324525	0.515683	3.610980	0.164394
Çin	1.000000	0.019857	0.887938	0.317648	0.573025
Güney Afrika	1.000000	1.490007	0.999692	2.407595	0.120748
Türkiye	1.000000	2.733306	0.098276*	0.001383	0.970329
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	10.59794	0.563653			
Y=>X	10.37750	0.582880			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 4.12 incelendiğinde 2002-2020 dönemi içerisinde incelenen ülkelerde hukukun üstünlüğünün büyümeyi nedensellediğine dair bir bulguya rastlanmamıştır. Türkiye’de ise %10 anlam seviyesinde ekonomik büyümeden (GDPPC) hukukun üstünlüğüne (RL) doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu açıdan incelemiş olduğumuz literatürde, hukukun üstünlüğünün büyümeyi etkilediği Glawe ve Wagner (2019), Wandeda, Masai ve Nyandemo (2021) ve Telimsein (2021) çalışmalarında elde edilen bulgulara ve genel literatürün aksine bir sonuç bulunmuştur.

Tablo 4.13. Düzenleme Kalitesi ve Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi

Ülkeler	Gecikme	GDPPC=>RQ	p-değeri	RQ=>GDPPC	p-değeri
Brezilya	3.000000	2.483579	0.478266	20.92140	0.000109***
Rusya	1.000000	0.249065	0.617734	0.370827	0.542554
Hindistan	2.000000	0.208196	0.901137	3.299785	0.192071
Çin	1.000000	0.206898	0.649210	0.077101	0.781265
Güney Afrika	2.000000	2.134367	0.343976	8.399835	0.014997**
Türkiye	1.000000	0.142929	0.705386	0.299876	0.583960
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	6.343153	0.897806			
Y=>X	32.73476	0.001065			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

İncelenen ülkeler ve dönemde ekonomik büyümenin (GDPPC) düzenleme kalitesi (RQ) nedensellediğine dair bir sonuç bulunamamıştır. Düzenleme kalitesinden (RQ) ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisine bakıldığında Brezilya’da %1 anlam seviyesinde, Güney Afrika’da %5 anlam seviyesinde ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür. Düzenleme kalitesindeki artışın ekonomik büyümeyi etkileyeceğine dair bulgularımız 84 ülke üzerine inceleme yapmış olan Jalilian, Kirkpatrick ve Parker (2007), OECD ülkelerini inceleyen Cebula ve Mixon (2014) ve Afrika ülkeleri üzerine analiz yapan Lee, Olasehinde-Williams ve Olanipekun (2021) sonuçlarını destekler niteliktedir.

İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında büyümeden (GDPPC) ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) doğru Güney Afrika ve Türkiye’de %5 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi

mevcuttur. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten (VA) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru Hindistan'da %5 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi Nadee vd. (2020) çalışmalarında ifade ettikleri ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin azalmasının inovasyonu dolayısıyla büyümeyi azaltacağı sonucunu desteklemektedir.

Tablo 4.14. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik Ekonomik Büyüme Nedensellik İlişkisi

Ülkeler	Gecikme	GDPPC=>VA	p-değeri	VA=>GDPPC	p-değeri
Brezilya	1.000000	0.262024	0.608733	0.009402	0.922755
Rusya	1.000000	0.628039	0.428075	2.528975	0.111773
Hindistan	1.000000	1.175097	0.278356	5.280517	0.021565**
Çin	3.000000	3.219687	0.358978	2.292514	0.513957
Güney Afrika	1.000000	4.947162	0.026134**	0.018256	0.892522
Türkiye	1.000000	4.202012	0.040376**	2.072676	0.149958
Panel Sonuçları	Fisher ist.	p-değeri			
X=>Y	21.00447	0.050315			
Y=>X	17.57013	0.129380			

Not: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Hindistan dışındaki ülkelerde ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin büyümeyi nedensellediğine dair bulguların olmaması MENA ülkeleri üzerine inceleme yapmış olan Mira ve Hammadache (2017) sonuçlarına paralellik göstermektedir.

Ampirik analizlerin içerisinde nedensellik ilişkisi Panel Vektör Otoregresyon (PVAR) ve Panel Hata Düzeltme (PVECM) yöntemleriyle de ele alınmıştır. VAR modelleri artık uygulamalı ekonometride kendini kabul ettirmiş bir modeldir. VAR modellerinde tüm değişkenler hem dinamik hem de statik anlamda içsel ve birbirine bağımlı olarak ele alınır, ancak bazı ilgili durumlarda dışsal değişkenler dahil edilebilir (Canova ve Ciccarelli, 2013:6).

Y_t , içsel değişkenlerin bir $G \times 1$ vektörü olsun, Y_t VAR modeli şu şekildedir:

$$Y_t = A_0(t) + A(\ell)Y_{t-1} + u_t \quad u_t \sim iid(0, \Sigma_u) \quad (4.34)$$

burada $A(\ell)$, gecikme operatöründe bir polinomdur ve *iid*, özdeş ve bağımsız olarak dağıtılmış anlamına gelir.

Panel VAR'lar, tüm değişkenlerin içsel ve birbirine bağımlı olduğu varsayıldığından, VAR modelleriyle aynı yapıya sahiptir, ancak temsile bir kesit boyutu eklenir. Bundan dolayı Y_t 'yi y_{it} 'nin yığılmış versiyonu olarak kabul edilir, her birim için G değişkenlerinin vektörü = 1,..... N , $Y_t = (y'_{1t}, y'_{2t}, \dots, y'_{Nt})'$ şeklindedir. i indeksi geneldir ve ülkeleri, sektörleri, pazarları veya bunların kombinasyonlarını gösterebilir. Bu bilgiler doğrultusunda Panel VAR modeli şu şekilde oluşur:

$$y_{it} = A_{0i}(t) + A_i(\ell)Y_{t-1} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (4.35)$$

burada u_{it} rastgele bozulmaların bir $G \times 1$ vektörüdür ve gösterimde açıkça görüldüğü gibi $A_{0i}(t)$ ve A_i birime bağlı olabilir. Bu denklemlerden yola çıkarak bir panel VAR'ın üç karakteristik özelliği olduğu söylenebilir. Bu özellikler:

1. Tüm birimlerin tüm içsel değişkenlerinin gecikmeleri, birim i için modele girer: bu özelliğe 'dinamik karşılıklı bağımlılıklar' denir,
2. u_{it} genellikle i ile ilişkilidir: bu özelliğe 'statik karşılıklı bağımlılıklar' denir. Ayrıca her birimde aynı değişkenler bulunduğu için, şokun kovaryans matrisinde kısıtlamalar bulunmaktadır.
3. u_{it} şoklarının kesişimi, eğimi ve varyansı birime özgü olabilir: bu özelliğe "kesitsel heterojenlik" denir.

Geleneksel nedensellik testleri, bir hata düzeltme veya vektör hata düzeltme modeli kullanılarak standart iki aşamalı Eagle-Granger nedensellik veya Granger nedensellik prosedürleriyle gerçekleştirilmiştir. Fakat nedensellik testleri için gerekli zaman aralığı her zaman mevcut olmayabilir. Bu sorunu gidermek adına panel verileri kullanmak, araştırmacılara, zaman serisi verilerini bölümler arasında bir havuzda toplayarak daha fazla gözlem elde etme fırsatı vererek, Granger nedensellik testleri için daha yüksek bir güce yol açar. Panel veri tabanlı vektör hata düzeltme modelinin oluşturulması iki basamakta gerçekleşmektedir. İlk olarak, panel VEC modeli için hata

düzeltilme terimi olan tahmini artıklar $\varepsilon_{i,t}$ 'yi elde etmek için aşağıda verilen denklem 4.36'daki uzun dönemli ilişki tahmin edilir (Jiang ve Liu, 2014: 1209-1210):

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \delta_{i,t} + \beta_1 X_{1,i,t} + \beta_2 X_{2,i,t} \dots + \beta_n X_{n,i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (4.36)$$

$$t = 1, \dots, T \quad i = 1, \dots, N$$

Burada $Y_{i,t}$ bağımlı değişken, $X_{n,i,t}$ bağımsız değişken, n uzun dönemli tahmine dahil edilen dışsal değişkenlerin sayısı, $\varepsilon_{i,t}$ uzun vadeli denge ilişkisinden sapmaları temsil eden artık, α ve δ bölgeler ve zamana bağlı etkilerdir. İkinci adım, dinamik hata düzeltilme terimli panel vektör otoregresif (VAR) model tahminidir. Bir panel VEC modeli aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \lambda_i ecm_{i,t-1} + \sum_{k=1}^h \theta_{1,i,k} \Delta Y_{i,t-k}$$

$$+ \sum_{k=1}^h \theta_{2,i,k} \Delta X_{1,i,t-k} \dots + \sum_{k=1}^h \theta_{n+1,i,k} \Delta X_{n,i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

$$t = 1, \dots, T \quad i = 1, \dots, N \quad (4.37)$$

Burada Δ , değişkendeki birinci farkı gösterir, h Schwarz bilgi kriteri tarafından belirlenen optimal gecikme uzunluğudur, $ecm_{i,t-1}$ seri olarak ilişkisiz hata düzeltilme terimidir, θ tahmin edilen parametrelerin katsayısıdır, n uzun dönemli tahmine dahil edilen dışsal değişkenlerin sayısı, Y bağımlı değişken, X bağımsız değişkendir. T , toplam zaman periyodudur ve N , paneldeki ülke/ bölge sayısıdır. Değişkenler arasındaki nedensellikler, Denklem 4.37'deki bağımsız değişkenlerin katsayılarının anlamlılığı test edilerek belirlenebilir. Bu kapsamda çalışmada uygulanan Panel Vektör Otoregresyon (PVAR) ve Panel Hata Düzeltilme (PVECM) nedensellik test sonuçları aşağıda sunulmuştur (Tablo 4.15).

Tablo 4.15. PVAR (Kısa Dönem) ve PVECM (Uzun Dönem) Nedensellik Test Sonuçları

	Kısa Dönem Nedensellik							Uzun Dönem Nedensellik
	GDPPC	CC	GE	PS	RL	RQ	VA	ECT(-1)
GDPPC	-	1.407 (0.23)	0.109 (0.74)	0.289 (0.59)	0.235 (0.62)	0.11 (0.70)	2.744 (0.097)*	-0.169 [-2.422]***
CC	0.159 (0.68)	-	6.728 (0.00)***	0.979 (0.32)	0.930 (0.33)	6.107 (0.01)**	0.651 (0.41)	2.57E-05 [2.251]***
GE	6.424 (0.01)**	0.312 (0.57)	-	0.097 (0.75)	0.946 (0.22)	0.032 (0.85)	1.352 (0.24)	1.19E-05 [0.927]
PS	0.146 (0.70)	2.991 (0.08)*	14.068 (0.00)***	-	3.484 (0.06)*	6.920 (0.00)***	2.432 (0.11)	-3.22E-05 [-1.438]**
RL	0.833 (0.36)	0.891 (0.34)	0.370 (0.54)	0.035 (0.85)	-	0.00 (0.99)	0.136 (0.71)	-5.56E-06 [1.056]
RQ	2.023 (0.15)	1.104 (0.29)	0.221 (0.63)	1.494 (0.22)	0.404 (0.52)	-	2.202 (0.137)	-5.41E-06 [-0.515]
VA	3.203 (0.07)*	0.414 (0.51)	2.378 (0.12)	0.089 (0.746)	1.426 (0.23)	0.066 (0.79)	-	1.65E-05 [-2.177]***

Notlar: Tabloda, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir. () ve [] sırasıyla olasılık değerini ve t istatistiklerini gösterir.

Kısa dönem (PVAR) ve uzun dönem (PVECM) nedensellik analiz sonuçları incelendiğinde, kısa dönemde %5 anlam seviyesinde hükümet etkinliğinden (GE) ve %10 anlam seviyesinde ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten (VA), büyümeye GDPPC doğru nedensellik olduğu görülmektedir. Uzun dönemde, bütün kurumsal kalite faktörlerinden bir bütün halinde büyümeye (GDPPC) doğru %1 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Kısa dönemde %10 anlam seviyesinde politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS), yolsuzluğun kontrolüne (CC) doğru nedensellik var. Uzun dönemde ekonomik büyüme (GDPPC), hükümet etkinliği (GE), politik istikrar ve şiddetin olmaması (PS), hukukun üstünlüğü (RL), düzenleme kalitesi (RQ) ve ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten (VA) bir bütün halinde yolsuzluğun kontrolüne (CC) doğru %1 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan kısa dönemde %1 anlam seviyesinde yolsuzluğun kontrolünden (CC) ve politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS), hükümet etkinliğine (GE) doğru nedensellik bulunmuş fakat uzun dönemde herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Kısa dönemde diğer değişkenlerden politik istikrar ve şiddetin olmamasına (PS), doğru herhangi bir nedensellik yoktur. Bunun aksine uzun dönemde bütün

değişkenlerden bir bütün halinde politik istikrar ve şiddetin olmamasına (PS) doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik olduğu görülmektedir (Tablo 4.15). Kısa dönemde politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS), hukukun üstünlüğüne (RL) doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik var iken uzun dönemde böyle bir nedensellik ilişkisi yoktur. Yine aynı şekilde kısa dönemde yolsuzluğun kontrolünden (CC) %5 anlam seviyesinde, politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS), %1 anlam seviyesinde düzenleyici kaliteye (RQ) doğru nedensellik bulunmasına karşın uzun dönemde nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Bu durumun bir benzeri ekoomik büyümeden (GDPPC), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) olan kısa ve uzun dönem ilişkide görülmektedir. %10 anlamlılık düzeyinde kısa dönemde ekoomik büyümeden (GDPPC), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) doğru nedensellikten bahsetmek mümkün iken uzun dönemde bu ilişkiye dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

4.2.6. Uzun Dönemli Katsayı Analizi

Yakın tarihli literatürde, eğim heterojenliğini ve yatay kesit bağımlılığını açıklamak için iki farklı model önerilmiştir. Bu modeller, Pesaran (2006) tarafından tasarlanan “Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup Modeli (CCE)” ve Eberhardt ve Bond (2009) tarafından önerilen Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG)’dir. Pesaran (2006) tarafından geliştirilen “Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup Modeli (CCE)” tahmin yaklaşımının avantajı, yardımcı bir regresyona uygulanan sıradan en küçük kareler (OLS) ile hesaplanabilmesidir. Burada gözlemlenen regresörler, bağımlı değişkenin ve bireye özgü regresörün yatay kesit (ağırlıklı) ortalamaları ile artırılabilir. Kısacası bu yöntem, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, hem bireye özgü regresörlerin katsayılarıyla ilgili hem de rastgele kabul edilen bireysel katsayıların ortalamalarına odaklanmaktadır.

$y_{i,t}$ $i= 1, \dots, N$, $t=1, \dots, T$ için t zamanında i kesit birimi üzerindeki gözlem olsun. Doğrusal heterojen panel veri modeline göre üretildiğini varsayımına dayalı olarak bu tekniğe ait model şu şekilde oluşturulmaktadır:

$$y_{i,t} = \alpha'_i d_t + \beta'_i x_{it} + e_{i,t} \quad (4.38)$$

burada d_t , gözlemlenen ortak etkilerin bir $n \times 1$ vektörüdür (kesişmeler veya mevsimsel kukla gibi deterministik dahil, x_{it} , t zamanında i. kesit biriminde gözlemlenen bireye özgü regresörlerin bir $k \times 1$ vektörüdür ve hatalar çok faktörlü yapıya sahiptir.

$$e_{i,t} = \gamma_i' f_t + \varepsilon_{i,t} \quad (4.39)$$

burada f_t , gözlemlenmemiş ortak etkilerin $m \times 1$ vektörüdür, $\varepsilon_{i,t}$ (d_t, x_{it})'den bağımsız olarak dağıtıldığı varsayılan bireye özgü (özel) hatalardır. Bununla birlikte, genel olarak, gözlemlenmeyen faktörler f_t (d_t, x_{it}) ile ilişkilendirilebilir ve böyle bir olasılığa izin vermek için, bireye özgü regresörleri kapsayan oldukça genel bir modeli benimsenmektedir:

$$x_{i,t} = A_i' d_t + \Gamma_i' f_t + v_{i,t} \quad (4.40)$$

A_i ve Γ_i $n \times k$ ve $m \times k$ olduğunda, sabit bileşenli faktör yüklenme matrisleri ve $v_{i,t}$ ortak etkilerden bağımsız olarak ve i boyunca dağıtılan, ancak genel kovaryans durağan süreçleri takip ettiği varsayılan $x_{i,t}$ 'nin spesifik bileşenleridir. Yatay kesit bağımlılığının farklılık gösterdiği durumlara göre Pesaran (2006) farklı model spesifikasyonları geliştirmiştir. Heterojen (MG, $\hat{b}_{MG}$) ve homojenlik ($\hat{b}_p$) durumuna göre kullanılabilen CCE tahmincileri şöyle ifade edilmiştir:

$$\hat{b}_{MG} = N^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{b}_i \quad (4.41)$$

$$\hat{b}_i = (X_i' \bar{M}_w X_i)^{-1} X_i' \bar{M}_w y_i \quad (4.42)$$

$$\hat{b}_p = \left(\sum_{i=1}^N \theta_i X_i' \bar{M}_w X_i \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \theta_i X_i' \bar{M}_w y_i \quad (4.43)$$

AMG tahmincisi, Eberhardt ve Bond, (2009); Eberhardt ve Teal (2010) tarafından Pesaran (2006) CCEMG tahmin edicisine bir alternatif olarak makro üretim

fonksiyonu tahminini göz önünde bulundurarak geliştirilmiştir (Eberhardt, 2012:64). Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) tahmincisi, ülke regresyonuna bir "ortak dinamik etki" dahil ederek yatay kesit bağımlılığını açıklayan yeni bir tahmin edicidir. Gözlemlenmemiş ortak faktörlerin ülkeye özgü eşbütünleşme ilişkisinin bir parçasını oluşturması koşuluyla, genişletilmiş ülke regresyon modeli, ülkeler arasında farklılık göstermesine izin verilen eşbütünleşme ilişkisini kapsar. Ayrıca AMG tahmincisi serilerin birinci fark I(1) düzeyinde durağan oldukları durumda kullanılabilen, panelin geneli ve ülkelere ait eşbütünleşme katsayıları ayrı ayrı hesaplayabilmektedir. Bu açıdan CCE tahmincisine göre daha güvenilir sonuçlara ulaşabileceğini söylemek mümkündür. Aşağıdaki iki aşamalı model üzerine kuruludur (Eberhardt ve Bond, 2009:3):

AMG - Aşama (i)

$$\Delta y_{i,t} = b' + \Delta x_{i,t} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + \varepsilon_{i,t}$$

$$\Rightarrow \hat{c}_t \equiv \hat{\mu}_t$$

AMG - Aşama (ii)

$$y_{i,t} = \alpha_i + b_i' x_{i,t} + c_i t + d_i \hat{\mu}_t + \varepsilon_{i,t}$$

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i$$

İlk aşama, $\hat{\mu}_t$ olarak yeniden etiketlenen yıl kukla katsayılarını toplandığı, birinci farklarda T-1 yıllık kuklalarla standart bir birinci fark (First Difference Ordinary Least Squares, FD-OLS) regresyonunu temsil eder. Durağan olmayan değişkenlerin ve gözlemlenemeyenlerin havuzlanmış düzey regresyonlarındaki tahminleri saptıracağına inanıldığından, bu süreç birinci farklardaki havuzlanmış regresyondan çıkarılır. İkinci aşamada bu değişken, zaman içinde doğrusal bir şekilde gelişen, atlanmış kendine özgü süreçleri yakalamak için doğrusal eğilim terimlerini de içeren N standart ülke regresyonunun her birine dahil edilir. Alternatif olarak, bağımlı değişkenden $\hat{\mu}_t$ 'yi çıkartılarak birim katsayılı her ülkeye ortak sürecin dahil edildiğini ifade edebilir. Her iki durumda da AMG tahminleri, Pesaran ve Smith (1995) MG yaklaşımı izlenerek, bireysel ülke tahminlerinin ortalamaları olarak türetilir. Bu bilgiler doğrultusunda uzun dönem katsayı sonuçlarının yer aldığı Pesaran (2006) "Ortak İlişkili Etkiler Modeli

(CCE)” ve Eberhardt ve Bond (2009) tarafından önerilen “Geniştirilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG)” test istatistikleri aşağıda sunulmuştur (Tablo 4.16, Tablo 4.17).

Tablo 4.16. Ortak İlişkili Etkiler Modeli (CCE) Sonuçları

Study	C	GE	PS	RL	RQ	VA	CC
Panel	0.1536 (0.925)	-0.0498 (0.446)	-0.0244 (0.106)	-0.0214 (0.764)	0.1818 (0.143)	-0.0572 (0.620)	-0.0635 (0.497)
Brezilya	3.7405 (0.001)	0.1718 (0.101)	-0.0233 (0.694)	-0.0761 (0.714)	-0.1923 (0.156)	0.0481 (0.662)	0.1759* (0.086)
Rusya	0.6217 (0.504)	0.0498 (0.671)	-0.0269 (0.451)	-0.9119* (0.078)	0.2039** (0.048)	-0.1220 (0.229)	-0.2806*** (0.003)
Hindistan	-2.6259 (0.052)	-2.2632*** (0.003)	-0.0763 (0.319)	-0.0575 (0.905)	0.7083*** (0.000)	-0.1681 (0.413)	0.0894 (0.847)
Çin	-4.6374 (0.068)	-0.1872 (0.212)	-0.0477 (0.652)	0.1273 (0.477)	0.2639 (0.364)	0.1679 (0.159)	0.0116 (0.895)
Güney Afrika	5.1359 (0.000)	-0.0821** (0.043)	0.0321 (0.182)	0.1823*** (0.000)	0.1045 (0.158)	-0.5274*** (0.000)	0.0319 (0.212)
Türkiye	-3.1568 (0.172)	0.0117 (0.965)	-0.0042 (0.950)	0.0072 (0.971)	0.0024 (0.991)	0.2581 (0.308)	-0.4099* (0.079)

Not: Tabloda parantez içi p olasılık değerlerini ifade etmektedir. Ayrıca, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

Tablo 4.16’da yer alan CCE uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre değişkenler ve ülkelerdeki etkileri açısından incelendiğinde panelin genelinde bağımsız değişkenlere ait katsayıların anlamlı olmadığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda %10 anlamlılık düzeyinde yolsuzluğun kontrolü (CC) Brezilya’da büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Rusya’da hukukun üstünlüğü (RL), düzenleme kalitesi (RL) ve yolsuzluğun kontrolünün anlamlı değişkenler olduğu görülmektedir. Düzenleme kalitesinin %5 anlamlılık düzeyinde büyümeyi pozitif etkilediği, hukukun üstünlüğünün %10 anlamlılık düzeyinde ve yolsuzluğunun kontrolünün %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi negatif etkilediği elde edilen diğer bulgulardır.

Hindistan’da Rusya’da olduğu gibi düzenleme kalitesi büyümeyi pozitif etkileyen değişkendir. Düzenleme kalitesinin, %1 artması büyümeyi Rusya’da %0.20 Hindistan’da %0.70 oranında arttırmaktadır. Diğer taraftan bu ülkede hükümetin etkinliğinin (GE) %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi negatif etkilediği bulunmuştur. Bulgular içerisinde hükümetin etkinliğinin büyümeyi negatif etkilediği diğer ülke Güney Afrika’dır. Ayrıca bu ülkede ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) değişkeninin de büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Güney Afrika'da Rusya'nın aksine literatürde hukukun üstünlüğünün büyümei arttıracığını ifade eden çalışmaları (Dollar ve Kraay, 2003; Law, 2006; Hasan, vd.2009) destekler sonuçlar elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle Güney Afrika'da hukukun üstünlüğünün %1 artışının büyümei %0.18 arttıracığı söylenebilir. Son olarak uzun dönem katsayılar içerisinde yolsuzluğun kontrolünün (CC) %10 anlamlılık düzeyinde büyümei negatif etkilediğine dair Türkiye'ye ait bulgular mevcuttur. Bu sonuçlar uzun dönemde beklentilerin tersi yönünde bazı sonuçlar ortaya koymaktadır. Kurumsal kalite göstergelerinin literatürdeki pozitif etkisine rastlanan değişenlere çerçevesinde incelendiğinde Brezilya'da, Rusya ve Güney Afrika'da tek değişken mevcut, negatif etkiye sahip birden çok değişken olduğu görülmektedir. Bu da kurumsal kaliteyi ifade eden değişkenlerin büyüme üzerindeki etkilerinin ülkelere göre değişiklik gösterdiği sonucunu ortaya koymaktadır.

CCE sonuçlarından daha güçlü sonuçlar ortaya koyan Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG) tahmin sonuçlarının yer aldığı Tablo 4.17 bize daha gerçekçi ve beklentilerimize daha yakın bulgular sunmaktadır. Panelin genel katsayı tahminin yer aldığı ilk satır incelendiğinde hükümet etkinliğinin (GE) büyümei negatif, düzenleme kalitesinin (RQ) büyümei pozitif etkilediği görülmektedir. Düzenleme kalitesinin Rusya, Hindistan ve Türkiye'de %1 anlamlılık düzeyinde büyümei olumlu yönde etkilediği bulgusu mevcuttur. Sonuçlar, düzenleme kalitesinin %1 artmasının büyümei Rusya'da %0.26, Hindistan'da %0.45, Türkiye'de %0.27 ve panelin genelinde %0.17 arttıracığını ortaya koymaktadır. Hükümet etkinliği (GE) ise Hindistan'da %10, Türkiye'de %1 anlamlılık düzeyinde büyümei (GDPPC) negatif yönde etkilediği, diğer bir ifadeyle hükümet etkinliğinde meydana gelecek %1'lik artışın büyümei Hindistan'da %0.15, Türkiye'de 0.33 ve panel genelinde ise %0.09 azaltacağı söylenebilir. Bu bulgular hükümet etkinliğine dair etki ve işaret beklentimize paralel sonuçlar ortaya koymaktadır. İlgili sonuçlar, bu ülkelerde kurumların kaynakları kendilerine transfer etmek için iktidardakiler tarafından şekillendirildiğini (Acemoglu, Johnson ve Robinson, 2004) veya farklı çıkarlara sahip grupların farklı kurumları tercih edeceğini (Acemoglu, vd., 2004) dolayısıyla kurumsal kaliteyi olumsuz yönde etkileyeceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, siyasi gücü elinde bulunduran grupların bugünkü rant arayışları veya gelecekte oluşabilecek rantları koruma adına kaynakların

verimsiz dağılımına yol açarak sosyal refahın düşmesine yol açabilecekleri (Iqbal ve Daly, 2014) önemli başka bir konudur.

Tablo 4.17. Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG) Sonuçları

Study	C	GE	PS	RL	RQ	VA	CC
Panel	9.0310 (0.000)	-0.0985* (0.097)	0.0118 (0.575)	-0.1150 (0.531)	0.1790*** (0.016)	-0.1270 (0.272)	0.1369 (0.309)
Brezilya	9.2663 (0.000)	0.0399 (0.638)	0.0183 (0.797)	0.0756 (0.597)	-0.0151 (0.912)	0.2699*** (0.014)	0.1368 (0.162)
Rusya	9.0489 (0.000)	-0.0065 (0.923)	-0.0083 (0.842)	-0.4115*** (0.000)	0.2691*** (0.016)	-0.1492 (0.196)	-0.3309*** (0.000)
Hindistan	8.2927 (0.000)	-0.1547* (0.094)	-0.0775 (0.233)	-0.8478*** (0.000)	0.4510*** (0.006)	0.0081 (0.950)	0.6774*** (0.000)
Çin	8.3616 (0.000)	-0.1585 (0.107)	-0.0477 (0.652)	0.0766 (0.385)	0.0133 (0.884)	-0.1786* (0.084)	0.2552*** (0.006)
Güney Afrika	9.5578 (0.000)	0.0239 (0.831)	0.0279 (0.598)	0.2011*** (0.004)	0.0844 (0.317)	-0.5979*** (0.000)	0.0385 (0.397)
Türkiye	9.6590 (0.000)	-0.3352*** (0.019)	0.0338 (0.296)	-0.0905 (0.650)	0.2714*** (0.040)	-0.1148 (0.472)	0.0446 (0.628)

Not: Tabloda parantez içi p olasılık değerlerini ifade etmektedir. Ayrıca, ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini temsil etmektedir.

. Hukukun üstünlüğünün (RL), Rusya ve Hindistan'da uzun dönemde büyümeyi (GDPPC) negatif, Güney Afrika'da ise CCE tahmin sonuçlarına paralel olarak büyümeyi (GDPPC) pozitif etkilediği sonucu mevcuttur. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin (VA), Brezilya'da büyümeyi (GDPPC) desteklediği fakat Çin ve Güney Afrika'da büyümeyi negatif etkilediği görülmektedir. Son olarak yolsuzluğun kontrolü (CC) arttığında büyümenin (GDPPC) olumlu etkilendiği (Akçay, 2002; Law, 2006 ve Johnson, vd., 2014) ülkeler Hindistan ve Çin iken Rusya'da bu durum tam tersi şekilde işlemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi literatürde yapılan çalışmalar incelendiğine genel kabul gören bir sonuçtur. Bu sonuç doğrultusunda farklı ekonomik yapılara sahip ülkelerde ve kurumsal kalite faktörlerine göre sonuçların değişebildiğini söylemek mümkündür. BRICS-T ülkeleri üzerine bu durumun incelendiği çalışmamız, kurumsal kalite faktörlerinin hangi ülkede ne kadar ve nasıl etkiler yarattığını bulmayı amaçlamaktadır. Çalışmadaki temel hipotezimiz, kurumsal kalite faktörleri içerisinde hükümetin etkinliği dışındaki 5 başlığın (Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması, Hukukun Üstünlüğü, Düzenleme Kalitesi, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik, Yolsuzluğun Kontrolü) büyümeyi pozitif etkileyeceği yönündedir. Hükümetin etkinliğindeki artışın büyümeyi olumsuz etkileyeceği beklentisinin nedenleri, yönetsel anlamda karar verme mekanizmasının eleştiriye açık olmayacağı, yeri geldiğinde engellenemeyeceği ve yeni fikirlere açık olmayacağı düşüncesinden dolayı savunulmaktadır.

1980'li yıllardan sonra ülkelerin liberal ekonomik politikalar benimsemesi ticaret hacminin artmasına dolayısıyla uluslararası bir pazarın doğmasına yol açmıştır. Bu süreci değerlendirebilen ülkeler bir araya gelerek ticaret hacimlerini, üretimlerini dolayısıyla tüketimlerini arttırarak kendilerine yer edinmişlerdir. BRICS-T ülkeri ise dünya ekonomisinde çok ciddi bir yere sahiptir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra UNCTAD verilerine göre dünya ithalatının yaklaşık %16-18 oranında bir paya sahiptir. 2014 yılında BRICS ülkelerinin yapmış olduğu toplam ithalat ise 60 milyar \$ gibi bir hacme ulaşmıştır. Ekonomik, sosyokültürel ve temel kalkınmışlık göstergeleri bakımından birbirine yakın ülkelerin yer aldığı bu topluluk içerisinde Türkiye'yi de dahil ederek kurumların ve kurumlara yapılan yatırımların etkileri daha net anlaşılabilir.

Panel veri analiz tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, BRICS-T ülkelerine ait 2002-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Modelde bağımlı değişken olan ekonomik büyüme (GDPPC) kavramı için kişi başı GSYH doğal logaritması elde edilmiştir. Bağımsız değişken olarak kullanılan kurumsal kalite göstergesi olarak Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators) içerisinde yer alan 6 başlık kullanılmıştır. Bu başlıklar; hükümetin etkinliği (GE), politik istikrar ve şiddetin olmaması (PS), hukukun üstünlüğü (RL), düzenleme kalitesi (RQ), ifade

özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) ve yolsuzluğun kontrolü (CC) şeklindedir. Çalışmadaki beklentilerimiz literatüre paralel olarak incelenen ülkeler üzerinde kurumsal kalitenin büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğidir. Kurumsal kalite faktörlerinin her biri büyümeyi farklı şekillerde etkilerken bizim beklentimiz hükümetin etkinliği dışındaki değişkenlerin büyümeyi pozitif etkileyebileceği yönündedir.

Çalışmada kullanılan yöntemler ve bulguları özetlemek gerekirse, analizde ilk önce seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını incelemek adına Breusch-Pagan (1980) LM Testi, Pesaran (2004) Ölçekli LM Testi, Pesaran (2004) CD Testleri uygulanmıştır. Bulgular, seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu yönünde iken buradan hareketle yine seriler arasında durağanlık ilişkisini ölçmek adına yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testine başvurulmuştur. Bai and Ng (2004) tarafından geliştirilen PANIC panel birim kök testi sonuçlarına göre serilerin tamamının birinci farkta durağan olduğu yani birim kök taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu aşamadan sonra seriler, Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen homojenlik analiziyle incelenmiştir. Homojenite test sonuçları %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olup eğim katsayılarının homojen olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek katsayıların heterojen olduğunu ifade eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu sonuç BRICS-T ülkelerinde kurumsal kalitenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ülkelere göre farklılık gösterdiğini ifade etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığı ve homojenite test sonuçlarından yola çıkarak seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve heterojen tahmine dayalı Westerlund (2008) geliştirmiş olduğu Durbin-Hausman eşbütünleşme testiyle incelenmiştir. Durbin-Hausman test sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönem ilişki olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilerek, ilişkinin varlığını ortaya koyan alternatif hipotezin kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Uzun dönem ilişkinin varlığından sonra bir sonraki bölümde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Seriler üzerinde uygulanan panel nedensellik analizi, katsayı heterojenliğine dayalı Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen testtir. Test, heterojen panellerde uygulanabilen basit bir Granger nedensellik testidir. Bu testin avantajı, heterojen panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığı olduğunda ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığında da

kullanılabilir. Aynı zamanda bu test, serilerin bazıları I(0) bazıları I(1) iken ve seriler arasında eşbütünlük ilişkisi olmasa bile kullanılabilir. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik test sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Çin’de ekonomik büyümeden (GDPPC) yolsuzluğun kontrolüne (CC) doğru %1 anlam düzeyinde nedensellik ilişkisi,
- Çin’de yolsuzluğun kontrolünden (CC) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru da bir nedensellik ilişkisi,
- %10 anlamlılık düzeyinde Hindistan’da yolsuzluğun kontrolünden (CC) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru nedensellik ilişkisi,
- Rusya’da %10 anlam seviyesinde ekonomik büyümeden (GDPPC) hükümet etkinliğine (GE) doğru nedensellik ilişkisi,
- Politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru Brezilya’da %5 anlam seviyesinde ve Çin’de %10 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi,
- Türkiye’de ise %10 anlam seviyesinde ekonomik büyümeden (GDPPC) hukukun üstünlüğüne (RL) doğru nedensellik ilişkisi,
- Düzenleme kalitesinden (RQ) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru nedensellik ilişkisine bakıldığında Brezilya’da %1 anlam seviyesinde, Güney Afrika’da %5 anlam seviyesinde ilişki,
- Büyümeden (GDPPC) ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) doğru Güney Afrika ve Türkiye’de %5 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi,
- İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten (VA) ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru Hindistan’da %5 anlam seviyesinde nedensellik olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik testinin yanı sıra kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkisini ortaya koymak adına PVAR (Kısa Dönem) ve PVECM (Uzun Dönem) nedensellik testleri de kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre;

- Kısa dönemde %5 anlam seviyesinde hükümet etkinliğinden (GE) ve %10 anlam seviyesinde ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlikten (VA) büyümeye (GDPPC) doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
- Uzun dönemde hükümetin etkinliği (GE), politik istikrar ve şiddetin olmaması (PS), hukukun üstünlüğü (RL), düzenleme kalitesi (RQ), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) ve yolsuzluğun kontrolünden (CC) bir bütün halinde ekonomik büyümeye (GDPPC) doğru %1 anlam seviyesinde nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
- Uzun dönemde bütün değişkenlerden bir bütün halinde politik istikrar ve şiddetin olmamasına (PS) doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik olduğu görülmektedir (Tablo 4.15).
- Kısa dönemde politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS), hukukun üstünlüğüne (RL) doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik var iken uzun dönemde böyle bir nedensellik ilişkisi yoktur. Yine aynı şekilde kısa dönemde yolsuzluğun kontrolünden (CC) %5 anlam seviyesinde, politik istikrar ve şiddetin olmamasından (PS) ise %1 anlam seviyesinde düzenleme kalitesine (RQ) doğru nedensellik bulunmasına karşın uzun dönemde nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Bu durumun bir benzeri ekonomik büyümeden (GDPPC), ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) olan kısa ve uzun dönem ilişkide görülmektedir. %10 anlamlılık düzeyinde kısa dönemde ekonomik büyümeden (GDPPC) ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğe (VA) doğru nedensellikten bahsetmek mümkün iken uzun dönemde bu ilişkiye dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Bu sonuçlardan sonra yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, hem bireye özgü regresörlerin katsayılarıyla ilgili hem de rastgele kabul edilen bireysel katsayıların ortalamalarını dikkate alan Pesaran (2006) “Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup Modeli (CCE)” ve Eberhardt ve Bond (2009) tarafından önerilen Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG) analizleri yapılmıştır. Uzun dönem katsayıların incelendiği ilk yöntem olan CCE analiz sonuçlarına göre %10 anlamlılık düzeyinde yolsuzluğun kontrolü (CC) Brezilya’da büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Rusya’da hukukun üstünlüğü (RL), düzenleme kalitesi (RQ) ve yolsuzluğun kontrolünün (CC) anlamlı değişkenler olduğu görülmektedir. Düzenleme kalitesinin (RQ), %5 anlamlılık düzeyinde büyümeyi

(GDPPC) pozitif etkilediği, hukukun üstünlüğünün (RL) %10 anlamlılık düzeyinde ve yolsuzluğunun kontrolünün (CC) %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi (GDPPC) negatif etkilediği elde edilen diğer bulgulardır.

Hindistan'da Rusya'da olduğu gibi düzenleme kalitesi büyümeyi pozitif etkileyen değişkendir. Diğer taraftan bu ülkede hükümetin etkinliğinin (GE) %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi negatif etkilediği bulunmuştur. Bulgular içerisinde hükümetin etkinliğinin büyümeyi negatif etkilediği diğer ülke Güney Afrika'dır. Ayrıca bu ülkede ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik (VA) değişkeninin de büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Güney Afrika'da Rusya'nın aksine hukukun üstünlüğü (RL) büyüme üzerinde pozitif etki yaratan değişkendir. Son olarak uzun dönem katsayılar içerisinde yolsuzluğun kontrolünün (CC) %10 anlamlılık düzeyinde büyümeyi negatif etkilediğine dair Türkiye'ye ait bulgular mevcuttur.

Genişletilmiş Ortalama Grup Modeli (AMG) tahmin sonuçları, düzenleme kalitesinin (RQ), Rusya, Hindistan ve Türkiye'de %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulgusu mevcuttur. Hükümetin etkinliği (GE) ise Hindistan'da %10, Türkiye'de %1 anlamlılık düzeyinde büyümeyi negatif yönde etkilediği şeklinededir. Ayrıca hukukun üstünlüğünün (RL) Rusya ve Hindistan'da uzun dönemde büyümeyi negatif, Güney Afrika'da ise CCE tahmin sonuçlarına paralel olarak büyümeyi pozitif etkilediği sonucu mevcuttur. İfade özgürlüğü ve hesap verilebilirliğin (VA), Brezilya'da büyümeyi desteklediği fakat Çin ve Güney Afrika'da büyüme zarar verdiği görölmektedir. Son olarak yolsuzluğun kontrolü (CC) arttığında büyümenin olumlu etkilendiği ülkeler Hindistan ve Çin iken Rusya'da bu durum tam tersi şekilde işlemektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak kurumsal kalite faktörlerinin büyüme üzerindeki etkileri ülke yapılarına göre farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda öne sürdüğümüz kurumsal kalitenin artışının büyümeyi destekleyeceği hipotezi ilgili literatüre (Glaeser vd., 2004; Gökalp ve Baldemir, 2006; Yapraklı, 2008), kısmen paralel sonuçlar mevcut iken incelenen bazı ülkelerde kurumsal kalitenin büyüme üzerinde beklenen pozitif etkisi olmadığı görölmektedir. Bazı ülkelerin neden ekonomik büyümeyi geciktiren kurumlara sahip olduğu sorusuna cevap verme girişiminde, çok sayıda yazar siyasi yapılar/kurumlar, ekonomik kurumlar ve ekonomik performans

arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Siyasi teoriler, kurumların kaynakları kendilerine transfer etmek için iktidardakiler tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir (Acemoglu, Johnson ve Robinson 2004). Ayrıca Acemoglu, vd. (2004), farklı çıkarlara sahip grupların farklı kurumları tercih edeceğini ve daha fazla siyasi güce sahip olan grubun hangi kurumların üstün olacağına nihai olarak karar vereceğini savunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında siyasi gücü elinde bulunduran grupların bugünkü rant arayışları veya gelecekte oluşabilecek rantları koruma adına kaynakların verimsiz dağılımına yol açarak sosyal refahın düşmesine yol açabilirler (Iqbal ve Daly, 2014:4).

Elde edilen bulgular kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda politika yapıcılar, incelenen ülkelerde büyümeyi olumlu etkileyen özellikle başta düzenleme kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolüne yönelik düzenlemelere gereken önemi göstermelidir. Bu faktörlere gereken önemin verilmesi hukuksal/yasal çerçevenin oluşturulması incelenen ülkelerin genelinde kurumsal kaliteyi olumlu etkileyeceği yönündedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalar için kurumsal kalite endeksi daha kapsamlı başlıklar eklenerek genişletilebilir. Ayrıca çalışmada zaman ve verilerin kısıtından dolayı ilgili ülkelerde büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratan veya ilişkisiz olan değişkenlerin kaynağı araştırılabilir. Son olarak kurumsal kalite faktörleri az gelişmiş ülkeler üzerine incelenerek sürdürülebilir büyüme açısından dikkat edilmesi gereken başlıklar ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

Abeyasinghe, R., "Democracy, Political Stability, and Developing Country Growth: Theory and Evidence", *Honors Projects Paper*, 2004/17, pp.1-34.

Acaravci, S. K., I. Ozturk, A., Acaravci, "Financial Development and Economic Growth: Literature Survey and Empirical Evidence from sub-Saharan African Countries." *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 2011/12 (1), pp. 11–27.

Acemoglu, D., Johnson, S., "Unbundling Institutions", *Journal of political Economy*, 2005/113(5), pp.949-995.

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., "Institutions as a Fundamental Cause of Long-run Growth", *Handbook of Economic Growth*, 2005/1, pp.385-472.

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation", *American Economic Review*, 2001/91(5), pp.1369-1401.

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., Thaicharoen, Y., "Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth", *Journal of Monetary Economics*, 2003/50(1), pp.49-123.

Acemoglu, D., S., Johnson, J.A., Robinson, "Institutions as the Fundamental Cause of Long-run Growth", *NBER Working Paper No. 10481*, 2004, pp.1-92.

Ackermann, S. R., (1999), *Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform*, Cambridge University Press, UK.

Afolabi, L. O., & Bakar, N. A. A., "Causal Link Between Trade, Political Instability, FDI and Economic Growth–Nigeria Evidence", *Journal of Economics Library*, 2016/3(1), pp.100-110.

Ahlin, C. R., "Corruption: Political Determinants and Macroeconomic Effects." *Vanderbilt Universty Working Papers No:01-W26*, 2001/01, pp.1-46.

- Aisen, A., Veiga, F. J., “How Does Political Instability Affect Economic Growth?”, *European Journal of Political Economy*, 2011/ 29, pp.151-167.
- Aixalá, J., Fabro, G., “Does the Impact of Institutional Quality on Economic Growth Depend on Initial Income Level?”, *Economic Affairs*, 2008/28(3), pp.45-49.
- Akçay, S. “Corruption and Economic Growth: A Cross National Study”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2002/57(01), pp.1-13.
- Alam, M. R., Kiterage, E., Bizuayehu, B., “Government Effectiveness and Economic Growth”, *Economic Bulletin*, 2017/37(1), pp.222-227.
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N., Swagel, P., “Political Instability and Economic Growth”, *Journal of Economic Growth*, 1996 /1(2), pp. 189-211.
- Alesina, A., Perotti, R., “Income Distribution, Political Instability, and Investment”, *European Economic Review*, 1996/40(6), pp.1203- 1228.
- Alexiou, C., Tsaliki, P., Osman, H. R., “Institutional Quality and Economic Growth: Empirical Evidence From the Sudanese Economy”, *Economic Annals*, 2014/59(203), pp.119-137.
- Ali, A. M., “Political Instability, Policy Uncertainty, and Economic Growth: An Empirical Investigation”, *Atlantic Economic Journal*, 2001/29(1), pp.87-106.
- Alonso, J. A., Garcimartín, C., “The Determinants of Institutional Quality. More on the Debate”, *Journal of International Development*, 2013/25(2), pp.206-226.
- Andrews, M., “Good Government Means Different Things in Different Countries”, *Governance*, 2010/23(1), pp.7-35.
- Anh, N. N., Minh, N. N., Tran-Nam, B., “Corruption and Economic Growth, With a Focus on Vietnam”, *Crime, Law and Social Change*, 2016/65(4), pp.307-324.
- Anoruo, E., Braha, H., “Corruption and Economic Growth: The African Experience”, *Journal of Sustainable Development in Africa*, 2005/7(1), pp.43-55.

Arbolino, R., Boffardi, R., “The Impact of Institutional Quality and Efficient Cohesion Investments on Economic Growth Evidence From Italian Regions”, *Sustainability*, 2017/9(8), pp.1-17.

Arellano, M., (2003), *Panel Data Econometrics*, Oxford University Press, New York.

Artan, S., Hayaloğlu, P., “Kurumsal Yapı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Sosyoekonomi*, 2014/22(22), ss.347-366.

Artan, S., Hayaloğlu, P., Demirel, S. K., “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Kesimi Büyüklüğü, Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2017/5(3), ss.1-9.

Asghar, N., Qureshi, D. S., Nadeem, M., “Institutional Quality and Economic Growth: Panel ARDL Analysis for Selected Developing Economies of Asia”, *South Asian Studies*, 2015/30(2), pp.381-403.

Assane, D., Grammy, A., “Institutional Framework and Economic Development: International Evidence”, *Applied Economics*, 2003/35(17), pp. 1811-1817.

Asteriou, D., Price, S., “Political Uncertainty and Economic Growth: UK Time-Series Evidence”, *Scottish Journal of Political Economy*, 2001/48(4), pp.383-399.

Ayen, D. D., (2018), *Institutions and Economic Growth in Sub Saharan Africa: Dynamic Panel Data Analysis* (Doctoral Dissertation), Addis Ababa University, Addis Ababa, Ethiopia.

Aytun, C., & Akın, C. S., “Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi”, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014/18(1) ss. 89-100.

Bai, J., Ng, S., “A PANIC Attack on Unit Roots and Cointegration”, *Econometrica*, 2004/72(4), pp.1127-1177.

Baldacci, E., Clements, B., Gupta, S., Cui, Q., “Social Spending, Human Capital, and Growth in Developing Countries: Implications for Achieving the MDGs” , *IMF Working Papers*, 2004, pp.1-39.

Baltagi, B. H., (2005), *Econometric Analysis of Panel Data (Third Edition)*, John Wiley & Sons, Chichester, England.

Barro, R. J., “Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study”, *NBER Working Paper 5698*, 1996, pp.1-79.

Barro, R. J., “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, *The Quarterly Journal of Economics*, 1991/106(2), pp.407-443.

Bass, A., “Do Institutional Quality and Oil Prices Matter for Economic Growth in Russia: An Empirical Study”, *International Journal of Energy Economics and Policy (IJEPP)*, 2019/9(1), pp.76-83.

Bataglia, W., Pellegrino, L. R., (2014), “The Institution Construct in Institutional Approaches” DRUID Society Conference 2014, CBS, Copenhagen, June 16-18.

Beck, T., Laeven, L., “Institution Building and Growth in Transition Economies”, *Journal of Economic Growth*, 2005/11(2), pp.157-186

Belloumi, M., and Alshehry, A. S. “The Causal Relationships Between Corruption, Investments and Economic Growth in GCC Countries”, *SAGE Open*, 2021/11(4), 21582440211054425.

Benlahcene, A., Ismail, N. S. A., Kacemi, T., and Yien, L. C. “Causal Linkage Between Political, Economic, Institutional Governance & Economic Growth: An Evidence From the Selected GCC Countries”. *Journal of Governance and Development*, 2019/15(1), pp.51-63.

Benyishay, A., Betancourt, R., “Civil Liberties and Economic Development”, *Journal of Institutional Economics*, 2010/6(3), pp.281-304.

Bertelsmann Stiftung, BTIa 2022 Country Report — Brazil. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/BRA> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bertelsmann Stiftung, BTIb 2022 Country Report — Russia. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/RUS> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bertelsmann Stiftung, BTIc 2022 Country Report — India. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/IND> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bertelsmann Stiftung, BTId 2022 Country Report — China. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/CHN> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bertelsmann Stiftung, BTIe 2022 Country Report — South Africa. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/ZAF> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bertelsmann Stiftung, BTIf 2022 Country Report — Turkey. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2022. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/TUR> (Erişim tarihi: 10.02.2022)

Bildirici, M., “Political Instability and Growth: An Econometric Analysis of Turkey, Mexico, Argentina, and Brasil”, *Applied Econometric and International Development*, 2004/4(4), pp. 5-26.

Biswas, A., O’Reilly, C., Bang, J. T., Mitra, A., “Civil War and Economic Growth: The Case for a Closer Look at Forms of Mobilization”, *Applied Economics Letters*, 2016/23(15), pp.1057-1061.

Blattman, C., Miguel, E.. “Civil War”, *Journal of Economic Literature*, 2010/48(1), pp.3-57.

Bounds, G., Arndt, C., Trnka, D., (2012), “Programme Co-ordinator Measuring Regulatory Performance, Regulatory Policy Division, 4th Expert Workshop, Re-Boosting Growth”, OECD, https://search.oecd.org/gov/regulatory-policy/1_bounds%20trnka%20arndt.pdf, (Erişim tarihi: 21.01.2021).

Breusch, T.S., Pagan, A.R., “The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Modelspecification Tests in Econometrics” *Review of Economic Studies*, 1980/47(1), pp.239-53.

Brooks, C., (2008), *Introductory Econometrics for Finance* (2th Edition), Cambridge University Press, New York, USA.

Bruinshoofd, A., “Institutional quality and economic performance”, *Rabobank Research Economic Report*, 2016, pp.1-22, <https://economics.rabobank.com/publications/2016/january/institutional-quality-and-economic-performance/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2020).

Butkiewicz, J. L., Yanikkaya, H., “Institutional Quality and Economic Growth: Maintenance of the Rule of Law or Democratic Institutions, or Both?”, *Economic Modelling*, 2006/23(4), pp.648-661.

Büyüktavşan, H. Z. “Güney Afrika’daki Irkçı Apartheid Rejimi: 1948-1994”, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 2021/1 (1), ss.26-41.

Campos, N.F., Nugent, J.B., “Who is Afraid of Political Instability?”, *Journal of Development Economics*, 2002/67(1), pp.157-172.

Canova, F., Ciccarelli, M., (2013), “Panel Vector Autoregressive Models: A Survey”, *VAR Models in Macroeconomics – New Developments and Applications: Essays in Honor of Christopher A. Sims (Advances in Econometrics, Vol. 32)*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 205-246.

Catrinescu, N., Leon-Ledesma, M., Piracha, M., Quillin, B., “Remittances, Institutions, and Economic Growth”, *World Development*, 2009/37(1), pp.81-92.

Cebula, R. J., and Mixon Jr, F. G. “The Roles of Economic Freedom and Regulatory Quality in Creating a Favorable Environment for Investment in Energy R & D, Infrastructure, and Capacity”, *American Journal of Economics and Sociology*, 2014/73(2), pp.299-324.

Chong, A., Calderon, C., “Causality and Feedback Between Institutional Measures and Economic Growth”, *Economics & Politics*, 2000/12(1), pp.69-81.

- Chong, A., Gradstein, M., “Inequality and Institutions”, *The Review of Economics and Statistics*, 2007/89(3), pp.454-465.
- Claessens, S., Yurtoglu, B. B., “Corporate Governance in Emerging Markets: A Survey”, *Emerging Markets Review*, 2013/15, pp.1-33.
- Clague, C., Keefer, P., Knack, S., Olson, M., “Contract-Intensive Money: Contract Enforcement, Property Rights, and Economic Performance”, *Journal of Economic Growth*, 1999/4(2), pp.185-211.
- Clague, C., Keefer, P., Knack, S., Olson, M., “Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies” *Journal of Economic Growth*, 1996/1(2), pp.243-276.
- Coase, R. H., “The New Institutional Economics”, *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 1984/1, pp.229-231.
- Coase, R. H., “The Problem of Social Cost”, *Journal of Law and Economics*, . 1960/3(1), pp.1-44
- Coase, R., “The Theory of the Firm”, *Economica*, 1937/4(16), pp.386-405.
- Costalli, S., Moretti, L., Pischedda, C., “The Economic Costs of Civil War: Synthetic Counterfactual Evidence and the Effects of Ethnic Fractionalization”, *Journal of Peace Research*, 2017/54(1), pp.80-98.
- Cristian, L., “Financial Instability and Political Instability”, *University of TârguJiu-Economy Series*, 2012/4, pp.154-158.
- Cukierman, A., Edwards, S., Tabellini, G., “Seigniorage and Political Instability”, *American Economic Review*, 1992/82(3), pp.537-555.
- Conceição, P. (2020). Human Development Report 2020: The Next Frontier Human Development and the Anthropocene. *UNDP: New York, NY*.
- d’Agostino, G., Dunne, J. P., Pieroni, L., “Government Spending, Corruption and Economic Growth”, *World Development*, 2016/84, pp.190-205.

Daude, C., Stein, E., “The Quality of Institutions and Foreign Direct Investment”, *Economics & Politics*, 2007/19(3), pp.317-344.

De Vaal, A., Ebben, W., “Institutions and the Relation Between Corruption and Economic Growth”, *Review of Development Economics*, 2011/15(1), pp.108-123.

Del Monte, A., Papagni, E., “Public Expenditure, Corruption, and Economic Growth: The Case of Italy”, *European Journal of Political Economy*, 2001/17(1), pp.1-16.

Demetriades, P., Hook Law, S., “Finance, Institutions and Economic Development.” *International Journal of Finance & Economics* 2006/11(3), pp.245–260.

DFID, (2006), “Making Governance Work for the Poor”, London,

Di Vita, G., “Institutional Quality and the Growth Rates of the Italian Regions: The Costs of Regulatory Complexity”, *Papers in Regional Science*, 2018/97(4), pp.1057-1081.

Dijk, M. V., (2014), “Achieving the SDGs: Public Good with Private Money? The Contribution of Economics to Water and Sanitation Problems”, UNESCO-IHE Institute for Water Education, Netherlands.

Doidge, C., Karolyi, G. A., Stulz, R. M., “Why do Countries Matter so Much for Corporate Governance?”, *Journal of Financial Economics*, 2007/86(1), pp.1-39.

Dridi, M., “Corruption and Economic Growth: The Transmission Channels”, *Journal of Business Studies Quarterly*, 2013/4(4), pp.121-152.

Easterly, W., Levine, R., “Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions” *The Quarterly Journal of Economics*, 1997/112(4), pp.1203-1250.

Easterly, W., Ritzen, J., Woolcock, M., “Social Cohesion, Institutions, and Growth”, *Center for Global Development Working Paper 94*, 2006, pp.1-20.

Eberhardt, M., “Estimating Panel Time-Series Models with Heterogeneous Slopes”, *The Stata Journal*, 2012/12(1), pp.61-71.

- Eberhardt, M., Bond, S., “Cross-sectional Dependence In Non-stationary Panel Models: A Novel Estimator”, *Munich Personal RePEc Archive (MRPA)*, 2009, pp.1-26.
- Egbetunde, T., Akinlo, A. E., “Financial Globalization and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: The role of Institutional quality”, *Acta Universitatis Danubius*, 2019/15(4), pp.30-46.
- Emirmahmutoglu, F., Kose, N., “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels”, *Economic Modelling*, 2011/28(3), pp.870-876.
- Eom, T. H., Lee, S. H., Xu, H., (2008), *Introduction to Panel Data Analysis: Concepts and Practices*, Public Administration and Public Policy, New York.
- Esty, D. C., Porter, M. E., “National Environmental Performance: An Empirical Analysis of Policy Results and Determinants”, *Environment and Development Economics*, 2005/10(4), pp.391-434.
- Fabro, G., Aixalá, J., “Economic Growth and Institutional Quality: Global and Income-Level Analyses” *Journal of Economic Issues*, 2009/43(4), pp.997-1023.
- Farooq, A., Shahbaz, M., Arouri, M., Teulon, F., “Does Corruption Impede Economic Growth in Pakistan?. *Economic Modelling*, 2013/35, pp.622-633.
- Feld, L. P., Voigt, S., “Economic Growth and Judicial Independence: Cross-Country Evidence Using a New Set of Indicators”, *European Journal of Political Economy*, 2003/19(3), pp.497-527.
- Figankaplan, T., “Ekonomik Büyüme ve Kurumsal Kalite İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 2017/11(1), pp.65-91.
- Fosu, A. K., “Political Instability and Economic Growth: Implications of Coup Events in Sub-Saharan Africa”, *American Journal of Economics and Sociology*, 2002/61(1), pp.329-348.
- Gelauff, G. M., Lejour, A. M., (2006), “The New Lisbon Strategy: An Estimation of the Economic Impact of Reaching Five Lisbon Targets”, Enterprise and Industry Directorate-General of the European Commission, Belgium.

Gersovitz, M., & Kriger, N., “What is a Civil War? A Critical Review of its Definition and (Econometric) Consequences”, *The World Bank Research Observer*, 2013/28(2), pp.159-190.

Giskemo, G. G., (2008), *Exploring the Relationship Between Socio-Economic Inequality, Political Instability and Economic Growth Why Do We Know So Little?* (Master Thesis), University of Bergen, Department of Comparative Politics, Norway.

Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., “Do Institutions Cause Growth?”, *Journal of Economic Growth*, 2004/9(3), pp.271-303.

Glawe, L., and Wagner, H. “The Role of Institutional Quality for Economic Growth in Europe”, *Available at SSRN 3375215*, 2019.

Góes, C., “Institutions and Growth: A GMM/IV Panel VAR Approach”, *Economics Letters*, 2016/138, pp.85-91.

Gökalp, M. F., Baldemir, E., “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006/8(1), ss.212-226.

Grabova, P., “Corruption Impact on Economic Growth: An Empirical Analysis”, *Journal of Economic Development, Management, IT, Finance, and Marketing*, 2014/6(2), pp.57-77.

Granger, C. W., “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 1969/37(3), pp.424-438.

Granger, C. W., Newbold, P., “Spurious Regressions in Econometrics”. *Journal of Econometrics*, 1974/2(2), pp.111-120

Gruchy, A. G., “Institutional Economics: Its Influence and Prospects”, *American Journal of Economics and Sociology*, 1978/37(3), pp.271-281.

Gründler, K., Potrafke, N., “Corruption and economic growth: New empirical Evidence”, *European Journal of Political Economy*, 2019/60, pp.1-14.

Gujarati, D. N., (2004), *Basic Econometrics (Fourth Edition)*, The McGraw-Hill Companies, New York, U.S.A.

- Gurgul, H., Lach, L., “Political Instability and Economic Growth: Evidence From Two Decades of Transition in CEE”, *Communist and Post-Communist Studies*, 2013/46(2), pp.189-202.
- Gwartney, J. D., Holcombe, R. G., Lawson, R. A., “Institutions and the Impact of Investment on Growth”, *Kyklos*, 2006/59(2), pp.255-273.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J., Murphy, R., “Economic freedom of the world: 2020 Annual Report”, 2020, The Fraser Institute, Canada.
- Gyimah-Brempong, K., Corley, M. E., “Civil Wars and Economic Growth in Sub-Saharan Africa”, *Journal of African Economies*, 2005/14(2), pp.270-311.
- Gyimah-Brempong, K., Traynor, T., “Political Instability, Investment and Economic Growth in Sub-Saharan Africa”, *Journal of African Economics*, 1999/8(1), pp.52-86.
- Haggard, S., Tiede, L., “The Rule of Law and Economic Growth: Where are We?”, *World Development*, 2011/39(5), pp.673- 685.
- Hall, R.E., Jones, C.I., “Why Do Some Country Produce So Much More Output Per Worker than Others?”, *Quarterly Journal of Economics*, 1999/114(1), pp.83-116.
- Hamilton, W. H., “The Institutional Approach to Economic Theory”, *The American Economic Review*, 1919/9(1), pp.309-318.
- Hasan, I., Wachtel, P., and Zhou, M. “Institutional Development, Financial Deepening and Economic Growth: Evidence From China”. *Journal of Banking & Finance*, 2009/33(1), pp.157-170.
- Hayat, A., “Foreign Direct Investments, Institutional Quality, and Economic Growth”, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 2019/28(5), pp.561-579.
- Hazman, G. G., “Kamusal Etkililik Göstergesinin Seçilmiş Değişkenler Üzerindeki Etkilerinin Oecd Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010/12(2), ss.1-22.
- He, Z. “Corruption and Anti-Corruption in Reform China”, *Communist and Post-Communist Studies*, 2000/33(2), pp.243-270.

- Heinrich, C. J., “Advancing Public Sector Performance Analysis”, *Applied Stochastic Models in Business and Industry*, 2008/24(5), pp.373-389.
- Hodgson, G. M., “What are institutions?”, *Journal of Economic Issues*, 2006/40(1), pp.1-25.
- Hodgson, G. M., “What is the Essence of Institutional Economics?”, *Journal of Economic Issues*, 2000/34(2), pp.317-329.
- House, F., (2019a), “Methodology: Freedom in the World 2019”, Freedom House: Washington DC and New York.
- House, F., (2019b), “Freedom in the world 2019: Democracy in Retreat”, Freedom House: Washington DC and New York.
- Hsiao C., (2003), *Analysis of Panel Data*, 2nd ed, Cambridge University Press, UK.
- Huang, C. J., “Is Corruption Bad for Economic Growth? Evidence From Asia-Pacific Countries”, *The North American Journal of Economics and Finance*, 2006/35, pp.247-256.
- Huntington, S. P., (2006), *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press, Ltd., London.
- Hurlin, C., Mignon, V., “Second Generation Panel Unit Root Tests”, *Hal Open Science*, 2007, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00159842>, (Erişim tarihi: 09.11.2021)
- Huynh, K. P., Jacho-Chávez, D. T., “Growth and Governance: A Nonparametric Analysis”, *Journal of Comparative Economics*, 2009/37(1), pp.121-143.
- Iheonu, C., Ihedimma, G., Onwuanaku, C., “Institutional quality and economic performance in West Africa”, *MPRA Paper No. 82212*, 2017, pp.1-16, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/82212/> (Erişim tarihi: 11.03.2020).
- Iqbal, N., Daly, V., “Rent Seeking Opportunities and Economic Growth in Transitional Economies”, *Economic Modelling*, 2014/37, pp.16-22.

Ismihan, M., Ozkan, F., “Political Instability, Public Investment and Macroeconomic Performance”, *Economics Bulletin*, 2005/5(2), pp. 1-12.

Issever Grochová, L., “Regulatory Quality and Sustainable Economic Development”, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 2015/62(6), pp.1301-1308.

Jalilian, H., Kirkpatrick, C., and Parker, D. “The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis” *World Development*, 2007/35(1), pp.87-103.

Jalilian, H., Kirkpatrick, C., Parker, D., “The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis”, *World Development*, 2007/35(1), pp.87-103.

Javed, O., (2016), Institutional Quality, Macroeconomic Stabilization and Economic Growth: A Case Study of IMF Programme Countries, In: *The Economic Impact of International Monetary Fund Programmes* (pp. 37-72), Contributions to Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29178-9_3.

Ji, K., Magnus, J. R., Wang, W., “Natural Resources, Institutional Quality, and Economic Growth in China” *Environmental and Resource Economics*, 2014/57(3), pp.323-343.

Jiang, H., Liu, C., “A Panel Vector Error Correction Approach to Forecasting Demand in Regional Construction Markets”, *Construction Management and Economics*, 2014/32(12), pp.1205-1221.

Jilenga, M. T., Helian, X., “Institutional Quality and Economic Growth in East African Economies” *Turkish Economic Review*, 2017/4(3), pp.282-289.

Johnson, N. D., Ruger, W., Sorens, J., and Yamarik, S. “Corruption, Regulation, and Growth: an Empirical Study of the United States”, *Economics of Governance*, 2014/15(1), pp.51-69.

Jong-A-Pin, R., “On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth”, *European Journal of Political Economy*, 2009/25(1), pp.15-29.

Josifidis, K., Supić, N., Beker-Pucar, E., “Institutional Quality and Income Inequality in the Advanced Countries”, *Panoeconomicus*, 2017/64(2), pp.169-188.

Jude, C., Leveuge, G., “Growth Effect of Foreign Direct Investment in Developing Economies: The Role of Institutional Quality”, *The World Economy*, 2017/40(4), pp.715-742.

Judge, G., G., Hill, R. C., Griffiths, W. E., Lütkepohl, H., Lee, T. C., (1982), *Introduction to the Theory and Practice of Econometrics*, John Wiley & Sons Inc., New York.

Kacho, A. A., Dahmardeh, N., “The Effects of Financial Development and Institutional Quality on Economic Growth with the Dynamic Panel Data Generalized Moment Method Method: Evidence from the Organization for Economical Cooperation and Development Countries”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2017/7(3), pp.461-467.

Kagundu, P., (2006), *The Quality Of Governance, Composition of Public Expenditures, and Economic Growth: An Empirical Analysis* (Doctor of Philosophy Thesis), Georgia State University, Andrew Young School of Policy Studies, Atlanta, GA. U.S.A.

Kandiero, T., (2003), *Institutional Quality and Economic Performance: A Cross-Country Analysis* (Doctor of Philosophy Thesis), Howard University Graduate School Department Of Economics, Washington. D.C.

Kang, S., Meernik, J. “Civil War Destruction and the Prospects for Economic Growth”, *The Journal of Politics*, 2005/67(1), pp.88-109.

Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M., (2010), *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*, World Bank Policy Research Working Paper No. 5430, Washington, D.C., The World Bank.

Kaufmann, D., Kraay, A., Zoido, P., (1999), *Governance Matters*, World Bank Policy Research Working Paper, (2196), Washington, D.C., The World Bank.

Kebede, J. G., Takyi, P. O., “Causality Between Institutional Quality and Economic Growth: Evidence From Sub-Saharan Africa”, *European Journal of Economic and Financial Research*, 2017/2(1), pp.114-131.

Keefer P., (2007), *Beyond Legal Origin and Checks And Balances: Political Credibility, Citizen Information and Financial Sector Development*, World Bank Publications, Working Paper 4154.

Kilishi, A. A., Mobolaji, H. I., Yaru, M. A., Yakubu, A. T., “Institutions and Economic Performance in Sub-Saharan Africa: A Dynamic Panel Data Analysis”, *Journal of African Development*, 2013/15(2), pp.91-119.

Klein, M. W., “Capital Account Liberalization, Institutional Quality and Economic Growth: Theory and Evidence”, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 11112*, 2005, pp.1-37.

Knack, S. & Keefer, P., “Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures”, *Economics and Politics*, 1995/7(3), pp.207-227.

Kormendi, R.C., Meguire, P.G., “Macroeconomic Determinants of Growth: Cross-Country Evidence”, *Journal of Monetary Economics*, 1985/16(2), pp.141-163

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Pop-Eleches, C., Shleifer, A., “Judicial Checks and Balances”, *Journal of Political Economy*, 2004/112(2), pp.445-470.

Langlois, R. H., (1986), *Economics as a Process, Essays in the New Institutional Economics*, Cambirdge University Press, New York, NY, U.S.A.

Lau, L. S., Choong, C. K., Eng, Y. K., “Carbon Dioxide Emission, Institutional Quality, and Economic Growth: Empirical Evidence in Malaysia”, *Renewable Energy*, 2014/68, pp.276-281.

Law, S. H., “Institutional Development and Economic Performance: Dynamic Panel Date Evidence”, *Staff Paper*, 2006/1, pp.1-27.

Law, S. H., Habibullah, M. S., “Financial Development, Institutional Quality and Economic Performance in East Asian Economies”, *Review of Applied Economics*, 2006/2(2), pp.201-216.

Law, S. H., Lim, T. C., Ismail, N. W., “Institutions and Economic Development: A Granger Causality Analysis of Panel Data Evidence”, *Economic Systems*, 2013/37(4), pp.610-624.

Law, S.H., Azman-Saini, W.N.W., Ibrahim, M.H., “Institutional Quality Thresholds and the Finance-Growth Nexus”, *Journal Banking & Finance*, 2013/37 (12), pp.5373–5381.

Le, T., “Trade, Remittances, Institutions, and Economic Growth”, *International Economic Journal*, 2009/23(3), pp.391-408.

Lee, C. C., Chang, C. H., Arouri, M., Lee, C. C., “Economic Growth and Insurance Development: The Role of Institutional Environments”, *Economic Modelling*, 2016/59, pp.361-369.

Lee, C. C., Olasehinde-Williams, G., Olanipekun, I., “Financial systems, regulatory quality, and economic growth”, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 2021/30(2), pp.246-274.

Leff, N. H., "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", *American Behavior Scientist*, 1964/8(2), pp.8-14.

Levin, M. and Satarov, G. “Corruption and Institutions in Russia”, 2000/16(1), pp.113-132.

Lewis, M., “Governance and Corruption in Public Health Care Systems” *Center for Global Development Working Paper 78*, 2006, pp.1-57.

Local Better Regulation Office (LBOR), (2012), “Regulation and Growth” https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/262631/12-688-regulation-and-growth.pdf(Erişim tarihi: 20.01.2021).

Londregan, J. B., Poole, K. T., "Poverty, The Coup Trap, and The Seizure of Executive Power," *World Politics*, 1990/42(2), pp.151-183.

Londregan, J.B., Poole, K. T., "The Seizure of Executive Power and Economic Growth: Some Additional Evidence," *Political Economy, Growth, and Business Cycles*, 1992, pp.51-79.

Lui, F., "An Equilibrium Queuing Model of Bribery", *Journal of Political Economy*, August, 1985/93(4), pp.760-781.

Lundvall, B. A., Johnson, B., Andersen, E. S., Dalum, B., "National Systems of Production, Innovation and Competence Building", *Research Policy*, 2002/31(2), pp.213–231.

Madni, G. R., Chaudhary, M. A., "Economic Growth in Context of Institutions and Fiscal Policy", *Pakistan Economic and Social Review*, 2017/55(1), pp.79-98.

Majone, G., "The Rise of the Regulatory State in Europe", *West European Politics*, 1994/17(3), pp.77-101.

Maroof, Z., Hussain, S., Jawad, M., Naz, M., "Determinants of Industrial Development: A Panel Analysis of South Asian Economies", *Quality & Quantity*, 2019/53(3), pp.1391-1419.

Marshall, M. G., Jagers, K., (2002), "Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2002: Dataset Users Manual", Maryland: University of Maryland.

Maruta, A. A., Banerjee, R., Cavoli, T., "Foreign Aid, Institutional Quality and Economic Growth: Evidence From the Developing World", *Economic Modelling*, 2020/89, pp.444-463.

Matashu, M., (2016), *An Integrated Corporate Governance Framework for Enhancing Economic Growth: Evidence From Sub Saharan African Countries* (Doctoral Dissertation), North-West University (South Africa) Mafikeng Campus.

- Matthews, R. C., “The Economics of Institutions and the Sources of Growth”, *The Economic Journal*, 1986/96(384), pp.903-918.
- Mauro, P., (1997), Why worry about corruption?, International Monetary Fund, Publication Services, Washington, D.C., U.S.A.
- Mauro, P., “Corruption and Growth”, *The Quarterly Journal of Economics*, 1995/110(3), pp.681-712.
- McKay, H., and Song, L. “China as a Global Manufacturing Powerhouse: Strategic Considerations and Structural Adjustment”, *China & World Economy*, 2010/18(1), pp.1-32.
- Meyer, K. E., Sinani, E., “When and Where Does Foreign Direct Investment Generate Positive Spillovers? A Meta-Analysis”, *Journal of International Business Studies*, 2009/40(7), pp.1075-1094.
- Miller, T., Kim, B.A., Roberts, M. J., (2020), “2020 Index of Economic Freedom” Wall Street Journal.
- Mira, R., and Hammadache, A. “Good Governance and Economic Growth: A Contribution to the Institutional Debate About State Failure in Middle East and North Africa”. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2017/11(3), pp.107-120.
- Mitra, A., Raghavan, P., “The Emerging Tasks Ahead”, *Global Business Review*, 2002/3(2), pp.259-269.
- Mo, P. H., “Corruption and Economic Growth”, *Journal of Comparative Economics*, 2001/29(1), pp.66-79.
- Mobarak, A., Karshenasan, A., “The Impact of Institutional Quality on Relation Between Resource Abundance and Economic Growth”, *Iranian Economic Review*, 2012/16(32), pp.95-110.
- Moin, U.A., Mohammad, H.P., “The Role of Political Stability on Economic Performance: The Case of Bangladesh”, *Journal of Economic Cooperation and Development*, 2013/34(3), pp.61–100.

- Murad, M. S. A., Alshyab, N., “Political Instability and its Impact on Economic Growth: The Case of Jordan”, *International Journal of Development Issues*, 2019/18(3), pp. 366-380.
- Nadeem, M. A., Jiao, Z., Nawaz, K., and Younis, A. “Impacts of Voice and Accountability Upon Innovation in Pakistan: Evidence From ARDL and Maki Cointegration Approaches”. *Mathematical Problems in Engineering*, 2020.
- Nawaz, S., Iqbal, N., Khan, M. A., “The impact of Institutional Quality on Economic Growth: Panel Evidence” *The Pakistan Development Review*, 2014/53(1), pp.15-31.
- Nee, V., (2003), *New Institutionalism, Economic and Sociological*, Forthcoming, *Handbook for Economic Sociology*, edited by Neil Smelser and Richard Swedberg, Princeton University Press, Princeton.
- Nerlove, M., Balestra, P., (1996), *The Econometrics of Panel Data: A Handbook of the Theory with Applications*, Springer, Dordrecht, Netherlands.
- Nguyen, C. P., Su, T. D., Nguyen, T. V. H., "Institutional Quality and Economic Growth: the Case of Emerging Economies" *Theoretical Economics Letters*, 2018/8(11), pp.1943-1956
- North, D. C., “Institutions”, *Journal of Economic Perspectives*, 1991/5(1), pp.97-112.
- North, D. C., “The New Institutional Economics and Development”, *Economic History*, 1993/9309002, pp.1-8.
- North, D., (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, U.S.A.
- North, D.C., Thomas, R.P., (1973), *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press, New York.
- Nwankwo, O. F., “Impact of Corruption on Economic Growth in Nigeria”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2014/5(6), 41-46.
- Nyasha, S., and Odhiambo, N. M. “Government Size and Economic Growth: A Review of International Literature” *SAGE Open*, 2019/9(3), 2158244019877200.

- Nye, J. S., "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", *American Political Science Review*, 1967/61 (2), pp.417-427.
- Ogede, J. S., "Modelling Inclusiveness of Growth in Nigeria. What are the Roles of Remittances and Institutional Quality?", *The Journal of Accounting and Management*, 2019/9(3), pp.44-57.
- Okafor, G., "The Impact of Political Instability on the Economic Growth of ECOWAS Member Countries", *Defence and Peace Economics*, 2017/28(2), pp.208-229.
- Okoh, A. S., Ebi, B. O., "Infrastructure Investment, Institutional Quality, and Economic Growth in Nigeria: An Interactive Approach", *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2013/26(1), pp.1343-1358.
- Olayungbo, D. O., Adediran, K. A., "Effects of Oil Revenue and Institutional Quality on Economic Growth with an ARDL Approach", *Energy and Policy Research*, 2017/4(1), 44-54.
- Olson, M., Sarna, N., Swamy, A. V., "Governance and Growth: A Simple Hypothesis Explaining Cross-Country Differences in Productivity Growth", *Public Choice*, 2000/102(3-4), pp.341-364.
- Organisation For Economic Co-Operation and Development (OECD), (2015), "G20/OECD Principles of Corporate Governance", <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>, (Erişim tarihi: 26.01.2021)
- Osman, R. H., Alexiou, C., Tsaliki, P., "The Role of Institutions in Economic Development", *International Journal of Social Economics*, 2012/ 39(1/2), pp.142-160.
- Osman, R. H., Mohamed, S. E., "Institutional Quality and Economic Performance: Evidence From Sudan", *British Journal of Advance Academic Research*, 2012/1(1), pp.1-15.
- Ozler, S., Tabellini, G., "External debt and political instability", *National Bureau of Economic Research*, NBER No:3772, 1991, pp.1-44.

- Ozpolat, A., Guven, G. G., Ozsoy, F. N., Bahar, A., “Does Rule of Law Affect Economic Growth Positively”, *Research in World Economy*, 2016/7(1), 107.
- Öcal, N., and Yildirim, J. “Regional Effects of Terrorism on Economic Growth in Turkey: A Geographically Weighted Regression Approach.” *Journal of Peace Research*, 2010/47(4), pp.477-489.
- Pande, R., Udry, C., “Institutions and Development: A View From Below”, *Yale University Economic Growth Center Discussion Paper No. 928*, 2005, pp.1-61.
- Parada, J. J., “Original Institutional Economics: A Theory for the 21st Century?”, *Oeconomicus*, 2001/5(3), pp.46-60.
- Parker, D., Kirkpatrick, C., “Privatisation in Developing Countries: A Review of the Evidence and the Policy Lessons”, *Journal of Development Studies*, 2005/41(4), pp.513-541.
- Pedroni, P., “Panel Cointegration: Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis”, *Econometric Theory*, 2004/20(3), pp.597-625.
- Perera, L. D. H., Lee, G. H., “Have Economic Growth and Institutional Quality Contributed to Poverty and Inequality Reduction in Asia?”, *Journal of Asian Economics*, 2013/27, 71-86.
- Pesaran, M. H., “Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels With a Multifactor Error Structure”, *Econometrica*, 2006/74(4), pp.967-1012.
- Pesaran, M. H., Smith, R., “Estimating Long-Run Relationships From Dynamic Heterogeneous Panels” *Journal of Econometrics*, 1995/68(1), pp.79-113.
- Pesaran, M. H., Yamagata, T., “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 2008/142(1), pp.50-93.
- Pesaran, M.H., “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels” *IZA Discussion Paper No. 1240*, 2004, pp.1-42.

- Pesaran, M.H., Ullah, A., Yamagata, T., “A Bias-adjusted LM Test of Error Cross Section Independence” *Econometrics Journal*, 2008/11(1), pp.105–127.
- Plucknett, T. F. T., (2001), *A Concise History of the Common Law*, The Lawbook Exchange, Ltd., Clark, New Jersey.
- Polachek, S. W., Sevastianova, D., “Does Conflict Disrupt Growth? Evidence of the Relationship Between Political Instability and National Economic Performance”, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 2012/21(3), pp.361-388.
- Radin B., (2006), *Challenging the Performance Movement, Accountability, Complexity, and Democratic Values*, Georgetown University Press: Washington, DC.
- Rainey, H. G., (2009), *Understanding and Managing Public Organizations*(Third Edition), John Wiley & Sons, San Francisco CA.
- Ramadhan, A. A., Jian, Z. H., Henry, K. K., Pacific, Y. K. T., “Does Political Stability Accelerate Economic Growth in Tanzania? A Time Series Analysis”, *Global Business Review*, 2016/17(5), pp.1026-1036.
- Rauch, J. E., “Leadership Selection, Internal Promotion, and Bureaucratic Corruption in Less Developed Polities”, *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne D'économique*, 2001/34(1), pp.240-258.
- Redek, T., Sušjan, A., “The Impact of Institutions on Economic Growth: The Case of Transition Economies” *Journal of Economic Issues*, 2005/39(4), pp.995-1027.
- Roaf, J. (2000). “Corruption in Russia”, In IMF Conference on Post Election Strategy, Moscow April (pp. 5-7).
- Rocha, A., Sharma, B. (2008), “Joint Evaluation of Citizens’ Voice and Accountability: Synthesis Report”, London: DFID, <https://cdn.sida.se/publications/files/sida61326en-joint-evaluation-of-citizens-voice-and-accountability.pdf>, (Erişim tarihi: 18.05.2021).
- Rocha, A., Sharma, B., (2008), “Joint Evaluation of Citizen’s Voice and Accountability: Synthesis Report”, Evaluation Report EV692, DFID, London.

Rodrik, D., “Institutions for High-Quality Growth: What They are and How to Acquire Them”, *Studies in Comparative International Development*, 2000/35(3), pp.3-31.

Rodrik, D., “TFPG Controversies, Institutions, and Economic Performance in East Asia”, *National Bureau Economic Research*, 1997, Working Paper No.5914, pp.1-37.

Rodrik, D., Subramanian, A., Trebbi, F., “Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development”, *Journal Of Economic Growth*, 2004/9(2), pp.131-165.

Roubini, N., “Economic and Political Determinants of Budget Deficits in Developing Countries”, *Journal of International Money and Finance*, 1991/10, pp.49-572.

Sachs, J. D., Warner, A. M., “Fundamental Sources of Long-Run Growth”, *The American Economic Review*, 1997/87(2), pp.184-188.

Sakamoto, T., “Economic Performance of ‘Weak’ Governments and Their Interaction With Central Banks and Labour: Deficits, Economic Growth, Unemployment and Inflation, 1961–1998”, *European Journal of Political Research*, 2005/44(6), pp.801-836.

Salman, M., Long, X., Dauda, L., Mensah, C. N., “The Impact of Institutional Quality on Economic Growth and Carbon Emissions: Evidence From Indonesia, South Korea and Thailand”, *Journal of Cleaner Production*, 2019/241, 118331, pp.1-15

Sarna, N, (1998), *Economic Policy, National Institutions and Economic Growth* (Doctor of Philosophy Thesis), The University of Maryland Graduate School, College Park, MD, U.S.A., 1998.

Sayed, A., Peng, B., “Pandemics and Income Inequality: A Historical Review”, *SN Business & Economics*, 2021/1(4), 1-17.

Schäfer, T., Knoke, I., Knoblauch, D., and Morazán, P. (2012). “The Role of BRICS in The Developing World”, European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union, (Erişim tarihi: 27.06.2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/75486>).

Scully, G. W., "The Institutional Framework and Economic Development", *Journal of Political Economy*, 1988/96(3), pp.652-662.

Seyidoğlu, H., (2001), İktisat Biliminin Temelleri, Güzem Can Yayınları No:21, İstanbul.

Shabbir, G., Anwar, M., and Adil, S. "Corruption, Political Stability and Economic Growth", *The Pakistan Development Review*, 2016, pp.689-702.

Shafique, S., Batool, Z., "Role of Institutional Quality in Long-Term Economic Growth", *Journal of Research in Social Sciences*, 2015/3(2), pp. 88-103.

Sharma, C., Mitra, A., "Corruption and Economic Growth: Some New Empirical Evidence from a Global Sample", *Journal of International Development*, 2019/31(8), pp.691-719.

Shchegolev, I., Hayat, A., "Institutional Quality, Governance and Economic Growth: Evidence From Former Soviet Countries", *Journal of Advances in Economics and Finance*, 2018/3(4), pp.120-127.

Siddiqui, D. A., Ahmed, Q. M., "Institutions and Economic Growth: A Cross Country Evidence", *MPRA Paper 19747*, 2009, pp.1-27.

Silberberger, M., Königer, J., "Regulation, Trade and Economic Growth", *Economic Systems*, 2016/40(2), pp.308-322.

Siyakiya, P., "The Impact of Institutional Quality on Economic Performance: An Empirical Study of European Union 28 and Prospective Member Countries", *World Journal of Applied Economics*, 2017/3(2), pp.3-24.

Stolper, A., Walker, M., Sabatini, C., Marczak, J., (2007), "Rule of Law, Economic Growth and Prosperity", Report of the Rule of Law Working Group. Americas Society and Council of the Americas. New York.

Swamy, P. A., "Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1970/38(2), pp.311-323.

Tavares, J., and Wacziarg, R. “How Democracy Affects Growth”, *European Economic Review*, 2001/45(8), pp.1341-1378.

Teles, V. K., “Institutional Quality and Endogenous Economic Growth”, *Journal of Economic Studies*, 2007/34(1), pp.29-41.

Telimsein, E. (2021) “Governance and Economic Growth, Empirical Verification in the Countries of the CEMAC Zone” , 2021 International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress.

Teyyare, E., Sayaner, K., “Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımları, Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi”, *Researcher: Social Science Studies*, 2018/6(1), ss.179-196.

The Committee for Economic Development of The Conference Board (CED) (2017). “Regulation & the Economy: The Relationship & How to Improve It”, (Oct. 27, 2017) (https://www.ced.org/pdf/CED_Report-Regulation_and_the_Economy2.pdf , Erişim tarihi: 12.01.2021).

The Committee for Economic Development of The Conference Board (CED) (2017). “Regulation & the Economy: The Relationship & How to Improve It”, (Oct. 27, 2017) (https://www.ced.org/pdf/CED_Report-Regulation_and_the_Economy2.pdf , Erişim tarihi: 12.01.2021).

Tiwari, A., and Bharadwaj, T. “Assessing the Impact of Institutions on Economic Growth in the BRICS Countries”, *BRICS Journal of Economics*, 2021/2(4), pp.30-46.

Toda, H. Y., Yamamoto, T., “Statistical Inference in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes”, *Journal of Econometrics*, 1995/66(1-2), pp.225-250.

Transparency International, “Corruption Perceptions Index” 2019, https://images.transparencycdn.org/images/2019_CPI_Report_EN.pdf, (Erişim tarihi: 17.05.2021).

Tsuru, S., (1997), *Institutional economics revisited*, Cambridge University Press, USA.

UNDP, H. (2019). Human Development Report 2019. Beyond Income, Beyond Averages, Beyond Today: Inequalities in Human Development in the 21st Century. *Oxford University Press.*, 23, 308-311.

Valeriani, E., Peluso, S., “The Impact of Institutional Quality on Economic Growth and Development: An Empirical Study”, *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 2011/1(6), pp.1-25.

Veblen, T., (1994), *The Theory of the Leisure Class*, 1899 Reprint, New York.

Verma, S., Arora, S. “Does the Indian Economy Support Wagner’s Law? An Econometric Analysis”, *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2010/3(5), pp.77-91.

Voigt, S., Gutmann, J., Feld, L. P., “Economic Growth and Judicial Independence, a Dozen Years on: Cross-Country Evidence Using an Updated Set of Indicators”, *European Journal of Political Economy*, 2015/38, 197-211.

Wandeda, D. O., Masai, W., and Nyandemo, S. M. “Institutional Quality and Economic Growth: Evidence From Sub-Saharan Africa Countries”, *African Journal of Economic Review*, 2021/9(4), pp.106-125.

Wang, L., Ma, F., Niu, T., and He, C. “Crude Oil and BRICS Stock Markets Under Extreme Shocks: New Evidence”, *Economic Modelling*, 2020/86, pp.54-68.

Wei, S. J., “Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?”, *Harvard University and National Bureau of Economic Research*, 1999, pp.28.

Westerlund, J., “Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect”, *Journal of Applied Econometrics*, 2008/23(2), pp.193-233.

Williamson, O. E., (1975), *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications: A Study in the Economics of Internal Organization*, A Division of Macmillan Publishing Co., Inc., New York.

WIPO (2021). Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. Geneva: World Intellectual Property Organization. (Erişim tarihi: 10.02.2022, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf)

Wolfensohn, J. D., “People and Development: Annual Meetings Address ” (No. 99712, pp. 1-9), 1996, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25081/People0and0dev0lfensohn00President.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim tarihi: 18.05.2021).

Wong, C. “Rebuilding Government for the 21st Century: Can China Incrementally Reform the Public Sector?”, *The China Quarterly*, 2009/200, pp.929-952.

Wooldridge, J. M., (2003), *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, The MIT Press, London, England.

World Bank, “Crime, Violence and Economic Development in Brazil: Elements for Effective Public Policy”, 2006, <https://pdba.georgetown.edu/Security/citizenssecurity/brazil/documents/docworldbank.pdf>, (Erişim tarihi: 24.03.2021).

World Bank, “World Development Report 1997: The State in a Changing World”, 1997, <https://elibrary.worldbank.org/doi/epdf/10.1596/978-0-1952-1114-6>, (Erişim tarihi: 26.01.2021).

World Bank, “World Development Report, 2002: Building Institutions For Markets, 2002,<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5984/WDR%202002%20-%20English.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim tarihi: 14.03.2021).

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report, 2014–2015”, 2014,http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (Erişim tarihi: 22.01.2021).

Yahyaoui, A., Al Saggaf, M. I., “Effects of Financial Development and Institutional Quality on the Economic Growth in The Arabian Gulf states: A Panel Cointegration Analysis”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2019/9(1), pp.203-211

Yalçinkaya, Ö., Yazgan, Ş., “Kurumsal Yapının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: G-20 Ülkeleri Üzerinde Bir Uygulama (1996-2014)”, *Business and Economics Research Journal*, 2016/7(4), ss.31-49.

Yamak, T., “Kurumsal Kalite Faktörlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Körfez Ülkeleri Örneği” *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2017/5(4), ss.1-15.

Yapraklı, S., “Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, *Ege Academic Review*, 2008/8(1), ss. 301-317.

Yıldırım, A., Gokalp, M. F., “Institutions and Economic Performance: A Review on the Developing Countries”, *Procedia Economics and Finance*, 2016/38, pp.347-359.

Zagorchev, A., Gao, L., “Corporate Governance and Performance of Financial Institutions”, *Journal of Economics and Business*, 2015/82, pp.17-41.

Zak, P. J., Knack, S., “Trust and Growth”, *The Economic Journal*, 2001/111(470), pp.295-321.

İnternet Kaynakları

* 1755'teki ders (<https://www.adamsmith.org/adam-smith-quotes> ,
(Erişim tarihi: 12.12.2021)

“Regulation,” Merriam-Webster,
(<http://www.merriamwebster.com/dictionary/regulation>).

<http://www.oecd.org/gov/Policy%20Brief%20-%20Measuring%20Regulatory%20Quality.pdf> (Erişim tarihi: 21.01.2021).

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor02.htm#note1> (Erişim Tarihi: 01.01.2021)

<https://datacatalog.worldbank.org/search?query=%20regulatory-quality-estimate-0>
(Erişim tarihi: 10.01.2021).

<https://monusco.unmissions.org/en/what-rule-law#:~:text=According%20to%20the%20Secretary%20General's,adjudicated%2C%20and%20which%20are%20consistent> (Erişim tarihi: 04.01.2020)

<https://niebifrost.wordpress.com/introduction/history-of-nie/todays-status-of-the-new-institutional-economics-and-its-differences-to-the-neo-classical-economics/> (Erişim Tarihi: 09.11.2020).

<https://worldjusticeproject.org/about-us/overview/what-rule-law> (Erişim tarihi: 04.01.2020)

https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2020-Online_0.pdf (Erişim tarihi: 04.01.2020)

<https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2020.pdf> (Erişim Tarihi: 08.10.2020).

<https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/EconomicFreedomoftheWorld1975-1995.pdf> (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

<https://www.heritage.org/index/book/chapter-2> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

<https://www.mcc.gov/who-we-select/indicator/government-effectiveness-indicator> (Erişim tarihi: 09.01.2021)

<https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/about-regulatory-policy.htm> (Erişim tarihi: 12.01.2021)

<https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-1/key-issues/corruption---baseline-definition.html> (Erişim Tarihi: 01.01.2021).